

১১৬৩১

২৬২

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যলৈ মিছনেৰীসকলৰ অৱদান

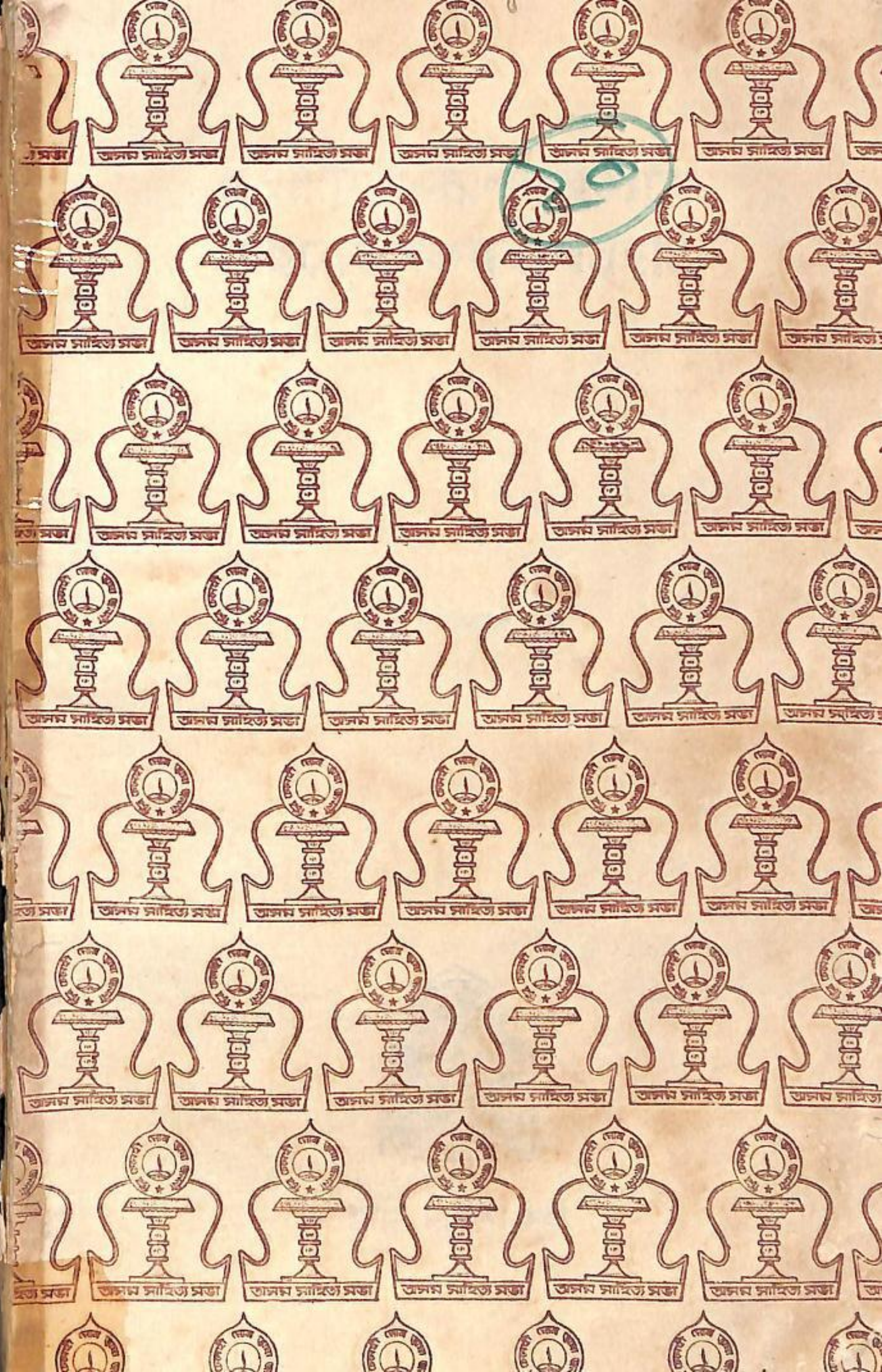

অ.স.স.
ফোন-৯০৬
শ্রদ্ধা
SARM
২৫২

অসম সাহিত্য সভা

৬০/০ (মিঃ)

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যলৈ
মিছনেৰীসকলৰ অৱদান

ডক্টৰ বাণীকান্ত শৰ্মা

অসম সাহিত্য সভা

© অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

চন্দ্রকান্ত সন্দিকৈ ভরন, ঘোষহাট-১

অসম চৰকাৰৰদ্বাৰা অনুমোদিত শুলভ মূল্যৰ কাগজত মুদ্ৰিত

প্রকাশকাল : মে' ১৯৮১

মূল্য : ৪'০০

छपाशाल

পূর্বদেশ গুড়গ

বিহাবাবী, গুরাহাটা-৮

প্রধান সম্পাদকৰ একাষাৰ

আধুনিক অসম আৰু আধুনিক ভাষা-সাহিত্যই জন্ম লাভ কৰিছে উনবিংশ শতিকাত। আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ জন্মৰ লগত : আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ কৰ্ম জড়িত হৈ আছে। তেওঁলোক আহিছিল খ্ৰীষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ, অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতি সাধিব বুলি নহয়। কিন্তু ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ চৰকাৰে অসমীয়া ভাষাক নিজৰ ঘৰতে আলহী কৰাৰ পিছত অসমীয়া ভাষাক ইয়াৰ হাত মৰ্যাদা ঘূৰাই দিবলৈ যত্ন কৰিবলগীয়া হ'ল এই মিছনেৰীসকলে। সেইবাবে কটাৰ, গ্ৰাউন, ব্ৰনছন, ৱাৰ্ড, ববিনছন গাৰ্ণী আদি মিছনেৰীসকলক বাদ দি আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জী লিখাৰ সম্ভৱ নহয়। অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধান উলিওৱা, সংবাদ-পত্ৰ যোগে বহিঃবিশ্বৰ লগত অসমীয়া মানুহৰ মানসিক সংযোগ প্ৰতিষ্ঠা কৰা আৰু পঢ়াশালি পাতি আনুষ্ঠানিক শিক্ষাদানৰ ব্যৱস্থা কৰা আদি কামৰ যোগে তেওঁলোকে আমাৰ জাতীয় জীৱনলৈ দি যোৱা বৰঙণি চিৰস্মৰণীয় হৈ ৰ'ব।

মিছনেবীসকলৰ এই বৰঙনিৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে অসমীয়া ভাষাত আলোচনা সম্বলিত পুথি ওলোৱা নাই। অধ্যাপক ড° বাণীকান্ত শৰ্মাই এই বিষয়েই গৱেষণা কৰি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্বীকৃতি লাভ কৰিছে। অসম সাহিত্য সভাৰ পক্ষৰপৰা ড° শৰ্মাক এই বিষয়ে এখনি গ্ৰন্থ যুগুতাই দিবৰ বাবে অনুৰোধ কৰা হৈছিল। তেখেতে সভাৰ অনুৰোধ বক্ষা কৰি গ্ৰন্থখনি যুগুতাই দিয়াৰ বাবে আন্তৰিক ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলে।

উল্লেখযোগ্য প্রায় একে বিষয়বে আন এটি দিশত প্রসিদ্ধ বুৰঞ্জীবিদ ড° হেৰম কান্ত বৰপূজাৰীদেৱৰ দ্বাৰা এলানি বক্তৃতা প্ৰস্তুত কৰোৱা হৈছিল আৰু ড° বৰপূজাৰীদেৱে সভাৰ অনুৰোধ অনুসৰি স্বৰ্গীয় জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা সোৱৰণত সেই বক্তৃতালানি প্ৰদান কৰিছিল। ড° বৰপূজাৰীদেৱৰ বক্তৃতামালাও গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশিত হ'ব।

আশাকৰোঁ ড° শৰ্মাৰ এই গ্ৰন্থখনিয়ে বিষয়টোক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ছাত্ৰ আৰু অনুৰাগীসকলৰ মনৰ বহুতো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ সমৰ্থ হ'ব। আমেৰিকান মিছনেৰী বুলিলেই বাৰ্জনীতিৰ উমান পোৱাসকলে গ্ৰন্থখনি পঢ়ি নিৰাশ হ'ব, কাৰণ সাহিত্য সভাই সম্পূৰ্ণ বিখ্যাতনিক প্ৰয়োজনতেই এই বিষয়টি আলোচিত হোৱা বাঞ্ছা কৰিছে। গ্ৰন্থখনি কম সময়ৰ ভিতৰত ছপাই দিয়াৰ বাবে গুৱাহাটীৰ পূৰ্বদেশ মুদ্ৰণৰ শলাগ ল'লোঁ। ইতি—

২ মে' ১৯৮১ খ্ৰীষ্টাব্দ
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন, বোম্বাই।

শ্ৰীনগেন শইকীয়া
প্ৰধান সম্পাদক,
অসম সাহিত্য সভা।

ভূটীপত্ৰ

প্ৰথম অধ্যায়

মিছনেৰীসকলৰ অসম আগমৰ ইতিকথা

১—১৭

দ্বিতীয় অধ্যায়

ভাষা-বিবাদৰ কালত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

১৮—৩৫

তৃতীয় অধ্যায়

মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি

৩৬—৫০

চতুৰ্থ অধ্যায়

মিছনেৰীসকলৰ মৌলিক গ্ৰন্থ বচন

৫১—৬৫

পঞ্চম অধ্যায়

সাংবাদিকতা আৰু অকনোদই

৬৫—৭৬

গ্ৰন্থপঞ্জী

৭৭—৮৩

চাৰিবিধ

স্বাধীনতা আন্দোলন

১৮৫৭ চনৰ পৰা ১৮৫৮ চনৰ পৰা

১৮৫৮ চনৰ পৰা ১৮৫৯ চনৰ পৰা

১৮৫৯ চনৰ পৰা ১৮৬০ চনৰ পৰা

১৮৬০ চনৰ পৰা ১৮৬১ চনৰ পৰা

১৮৬১ চনৰ পৰা ১৮৬২ চনৰ পৰা

১৮৬২ চনৰ পৰা ১৮৬৩ চনৰ পৰা

১৮৬৩ চনৰ পৰা ১৮৬৪ চনৰ পৰা

১৮৬৪ চনৰ পৰা ১৮৬৫ চনৰ পৰা

১৮৬৫ চনৰ পৰা ১৮৬৬ চনৰ পৰা

১৮৬৬ চনৰ পৰা ১৮৬৭ চনৰ পৰা

প্ৰথম অধ্যায়

মিছনেৰীসকলৰ অসম আগমনৰ ইতিকথা

বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকল উনবিংশ শতিকাত অসমলৈ আহিছিল। উনবিংশ শতিকাতো অসমৰ ইতিহাসৰ এটা অন্ধকাৰময় যুগ। ছশ বছৰীয়া আহোম ৰাজত্বৰ শেষ কেইদশকত আহোম ৰজাসকলৰ অকৰ্মণ্যতা, অপৰিণামদৰ্শিতা আৰু অদূৰদৰ্শিতাৰ ফলত আৰু লগতে ৰাজবিঘ্নাসকলৰ পাৰস্পৰিক হিংসা, ঈৰ্ষা, কন্দল আৰু স্বেচ্ছাচাৰিতাৰ পৰিণামস্বৰূপে দেশৰ বিভিন্ন অঞ্চলত মোৰামৰীয়া বিদ্রোহ, দন্দুৱাদ্রোহ, ডফলা, ছিংফো, খামতি আদিৰ উৎপীড়ন আৰু অত্যাচাৰ আদি সংঘটিত হৈছিল। সৰ্বোপৰি ঘৰ-বিভীষণ বদন বৰফুকনৰ কু-অভিসন্ধিৰ ফলত যি মান-বাহিনী ১৮১৭ খ্ৰীষ্টাব্দত অসম আক্ৰমণ কৰিবলৈ আহিছিল সেই মান-বাহিনীয়ে ১৮১৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮২৪ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ অসমৰ প্ৰজাসাধাৰণৰ ওপৰত বৰবৰ অত্যাচাৰ, লুণ্ঠন, হত্যাকাণ্ড চলাইছিল আৰু আনকি শেষত সেই মান-বাহিনীয়ে ইংৰাজৰ অধীনস্থ ৰাজ্যাঞ্চলতো যেতিয়া হাত দিলে তেতিয়া অসম হিঠৈবী আৰু দৰদী ডেভিড স্কটে মান-বাহিনীক অসমৰপৰা বিতাৰিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে মানৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিছিল আৰু মান-সেনাক পৰাস্ত কৰি ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত ইয়াণ্ডাবু সন্ধি কৰিবলৈ ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাক বাধ্য কৰাইছিল। মানৰ অত্যাচাৰত সন্মত অসমৰ জনসাধাৰণৰ হুঁদশা আৰু দুখ-কষ্ট কুলাই-পাচিয়ে নধৰা হৈছিল। মানৰ বৰবৰ অত্যাচাৰৰ কাহিনী মণিৰাম বৰতাণ্ডাৰ বৰুৱাৰ 'বুৰঞ্জী বিবেকবত্ত' নামৰ গ্ৰন্থত তলত দিয়া ধৰণে বৰ্ণোৱা আছে—

ধনী মানুহক আক্ৰমণ কৰোঁতে মানুহজনক ৰচিৰে বান্ধি গাত জুই লগাই দিছিল। ৰাজবাটেৰে যোৱা কোনো নাৰীয়ে মানৰ লোলুপ দৃষ্টিৰপৰা হাত সাৰিব নোৱাৰিছিল। ব্ৰাহ্মণবিলাকক মদ, গাহৰিৰ মাংস আৰু গোমাংসৰ ভাৰ বৰ দিছিল। গোসাঁইসকলৰ যথাসৰ্বস্ব অপহৰণ কৰি নিছিল। বিসকল

ৰাজ-নৰ্তকীক সিহঁতে ভাৰ্য্যাক্ৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল সেইসকলৰ বাপেকসকলক উচ্চ বিষয়বাব দিছিল।

‘অসমৰ পঞ্চবুৰঞ্জী’ত লিখা আছে—

বহুতো মুনিহ-তিবোতাক এটা ঘৰৰ ভিতৰত আৱদ্ধ কৰি ৰাখি জুই লগাই দি পুৰি মাৰিছিল। কুমাৰী ছোৱালীবোৰক বনপূৰ্বক ভাৰ্য্যাক্ৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। দিহিঙে-দিপাঙে মানুহবোৰ পলাইছিল; তাৰে বহুতকে ডকলা আৰু অত্যাচাৰ পৰ্বতীয়া জাতিৰ মানুহে হত্যা কৰিছিল। গাঁৱৰ মানুহৰ যথাসৰ্বস্ব অপহৰণ কৰিছিল, তেওঁলোকে ধনবিত দিব নোৱাৰিলে অমানুষিক অত্যাচাৰ কৰিছিল।...অৰণ্যত আশ্ৰয় লোৱা সকলেও অনাহাৰে মৰিব লাগিছিল। মাকৰ কোলাৰ কেচুৱাও মাতৃস্তনৰপৰা বঞ্চিত’ব লগা হৈছিল।...

অকল সেয়েই নহয় মান-বাহিনীয়ে অসমৰপৰা ৩০,০০০ যুৱক-যুৱতী, পুৰুষ-মহিলাক বন্দী কৰি ব্ৰহ্মদেশলৈ লৈ গৈছিল।

সমগ্ৰ অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ মূল ভেটি ধূলিস্থাৎ হৈ গৈছিল। হাজাৰ হাজাৰ পৰিয়াল নিশ্চিহ্ন হৈছিল; শিল্প, বাণিজ্য, কৃষি, শিক্ষা, সাহিত্য—সকলো লুপ্তপ্ৰায় হৈছিল।

এনেকুৱা ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা, সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক জীৱনৰ অচলাৱস্থাৰপৰা অসমবাসীক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছিল ইংৰাজসকল। স্বাধীন অসমৰ গোৰৱ-ৰবি ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ লগে লগে অন্তিমিত হ’ল আৰু ইংৰাজ ৰাজত্বৰ সূচনা হ’ল। যদিওবা অসমবাসীয়ে স্বাধীনতা বিসৰ্জন দিবলৈ উৎসুক নাছিল, তথাপি মানৰ আক্ৰমণত উৎপীড়িত আৰু জৰ্জৰিত অসমবাসীয়ে আপাততঃ ইংৰাজ শাসনৰ অধীনত শান্তিৰ ছায়াছত্ৰত ক্ষন্তেকৰ কাৰণে হ’লেও স্বতিৰ নিশ্বাস পেলাইছিল। সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ মূল লক্ষ্য আগত ৰাখিয়েই প্ৰবীণ ইংৰাজ প্ৰশাসক ডেভিড স্কটে ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত নামনি অসমখন ইংৰাজ শাসনাধীন কৰি পুৰণি শাসন পদ্ধতিৰ ঠাইত নতুন শাসন পদ্ধতি প্ৰবৰ্তন কৰিলে। পিছত ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত উজনি অসমখনো ইংৰাজ শাসনাধীন কৰা হৈছিল।

ইংৰাজসকলে কিন্তু ভালদৰে উপলব্ধি কৰিছিল যে পুৰণি আহোম ৰাজ-বিষয়া, ডা-ডাঙৰীয়াসকলে তেওঁলোকৰ শাসন মানি লোৱা নাছিল। ইংৰাজে শাসনভাৰ লোৱাৰ পিছতেই বদন বৰফুকনৰ পুত্ৰ পিয়লি ফুকন, গমধৰ কোঁৱৰ আদি স্বদেশা গমী লোকসকল বিদ্রোহী হৈ উঠিছিল। সেই কাৰণে ইংৰাজসকলে

আহোমৰ দিনৰ বিষয়াবৰ্গক আৰু ডা-ডাঙৰীয়াসকলক সন্দেহৰ চকুৰে চাইছিল; তেওঁলোকক প্ৰশাসনীয় কাৰ্য্যত নিযুক্তি দিয়াত দ্বিধা বোধ কৰিছিল। তদুপৰি তেওঁলোক নতুন প্ৰশাসনীয় পদ্ধতিৰে সৈতে অপৰিচিত আৰু অনভিজ্ঞ; গতিকে ডেভিড স্কটে প্ৰথমতে বঙ্গদেশৰপৰা একশ্ৰেণীৰ কেবাগী-আমোলা আমদানি কৰি আনিছিল। এই কেবাগী আৰু আমোলাসকলেই তেওঁলোকৰ ভৱিষ্যত সূচক কৰাৰ উদ্দেশ্যে ইংৰাজসকলক অসমীয়া ভাষা কেৱল বঙলা ভাষাৰ এটা উপভাষা বুলি বুজাই দিছিল। ইংৰাজসকল এই বুজানিত পতিয়ন যোৱা যেন অনুমান হৈছিল; কিয়নো ডেভিড স্কটে ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দতে দেশীয় স্কুল (indigenous school) প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে যি আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছিল সেই আঁচনিৰ অন্তৰ্ভুক্ত স্কুলবোৰত বঙলা ভাষা শিকোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল।^১ দুৰদৰ্শী প্ৰশাসক স্কটে বঙ্গদেশৰপৰা আমদানি কৰা কেবাগী-আমোলা আদিৰদ্বাৰা প্ৰশাসনীয় কাম চলোৱাটো কঠিন বুলি ভাবিয়েই অসমত স্কুল প্ৰতিষ্ঠাৰ পৰিকল্পনা হাতত লৈছিল। সেই সময়ত যদিও ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে শিক্ষা বিস্তাৰ সম্পৰ্কে কোনো খাটাং নীতি গ্ৰহণ কৰা নাছিল, তথাপি বঙ্গদেশত মিছনেবীসকলে আৰু কিছুমান সদাশয় লোকে শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন কৰি পাশ্চাত্য শিক্ষা বিস্তাৰৰ যত্ন কৰিছিল। স্কটেও সেই আদৰ্শৰদ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনেবীসকলক অসমত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাগী তথা পাশ্চাত্য শিক্ষা বিস্তাৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে আহ্বান জনাইছিল। ১৮২৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১১ অক্টোবৰত শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ ড° উইলিয়াম কেবীৰ অনুমোদনক্ৰমে জেমছ বে নামৰ এজন মিছনেৰী আহি গুৱাহাটীত উপস্থিত হৈছিল।^২

জেমছ বে-ই প্ৰথমতে চৰকাৰৰ সামৰিক অস্ত্ৰাগাৰৰ কৰ্মচাৰী হিচাপে ঢাকা আৰু গুৱাহাটীত কাম কৰি থাতি আছিল যদিও মানসিক অশান্তি আঁতৰ কৰিব পৰা নাছিল। তেওঁক ডেভিড স্কটে গুৱাহাটীত গড়কাপ্তানী বিভাগৰ অধীক্ষক নিযুক্ত কৰিছিল। সেই সময়ত তেওঁৰ স্বাস্থ্য ভাঙি পৰা বাবে পুনঃ ঢাকালৈ ১৮২৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত উভতি যায়। তাত তেওঁ লিওনাৰ্ড আৰু ডে ক্ৰজ নামৰ দুগৰাকী খ্ৰীষ্টান ধৰ্মপ্ৰচাৰকৰ প্ৰভাৱত খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে আৰু চৰকাৰী কামৰপৰা অব্যাহতি গ্ৰহণ কৰি ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত শ্ৰীৰামপুৰ মিছন

১ বেঙ্গল পলিটিকেল কনছালটেঞ্চন, ১৮২৬ নং ২১-২২

২ শ্ৰীৰামপুৰ পেৰিয়ডিকেল একাউণ্টছ, ইউৰোপীয়ান ছিৰিছ ১৮২৭-৩৪ পৃ. ২৬২, ৪০৭.

কলেজত অধ্যয়নৰ কাৰণে ভৰ্তি হয়। ড° কেৰী আৰু এজন অসমীয়া পণ্ডিতৰ তত্ত্বাবধানত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ বিষয়ৰ অধ্যয়ন সমাপ্ত কৰে।^৩ এই অসমীয়া পণ্ডিত-জন হ'ল আত্মাবাম শৰ্মা।

ড° কেৰীয়ে জেমছ বে-ক অসমত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিবলৈ পঠাইছিল দুটা কাৰণত। প্ৰথম কাৰণ হ'ল—জেমছ বে-ই ইতিমধ্যে অসমত কাম কৰি অসম সম্বন্ধে আৰু অসমীয়া মানুহৰ বিষয়ে যথেষ্ট অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছে। দ্বিতীয় কাৰণ হ'ল—জেমছ বে-ই অসমীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞান আয়ত্ত কৰিছে; অসমীয়া মানুহৰ মাজত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ কাৰণে অসমীয়া ভাষাৰ জ্ঞান অপৰিহাৰ্য্য বুলি ড° কেৰীয়ে বিবেচনা কৰিছিল।^৪

জেমছ বে আহি গুৱাহাটীত উপস্থিত হোৱাত বহুতো মানুহে তেওঁক লগ ধৰিছিল; তেওঁ মানুহবোৰৰ মাজত বঙলা ভাষাত মুদ্ৰিত ধৰ্মপ্ৰচাৰ-পুস্তিকা আৰু অসমীয়া ভাষাত ৰচিত ড° কেৰীৰ বাইবেলৰ নিউটেপ্টামেণ্ট বিতৰণ কৰিছিল। ১৮৩০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৬ জানুৱাৰীত জেমছ বে-ই শ্ৰীৰামপুৰ মিছনলৈ লিখা চিঠিখনৰপৰা জনা যায় যে তেওঁ গুৱাহাটীত কোনো এজন মৃত ডক্টৰৰ বঙলা কিনি লৈছিল। এই ঠাইখিনি বৰ্তমানৰ পাণবজাৰৰ চি-বি-চি-এন্-ই-আইৰ মুখ্য কাৰ্যালয় অৱস্থিত অঞ্চলটোতে আছিল বুলি জনা যায়। উক্ত বঙলাটোৰ-পৰাই খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কাৰ্য কৰিছিল আৰু তাত যিবোৰ প্ৰাৰ্থনা পাতিছিল তাত দেশীয় মানুহৰ উপৰিও কামাখ্যা তীৰ্থলৈ অহা বহুতো হিন্দুস্থানী ককিৰ আৰু সন্ন্যাসীয়ে যোগদান কৰা বুলি জেমছ বে-ই শ্ৰীৰামপুৰলৈ লিখিছিল। তেওঁ অসমীয়া ভাষাতেই ধৰ্মৰ বাণীবোৰ প্ৰচাৰ কৰা বুলি আৰু সৰ্বসাধাৰণ মানুহেৰে সৈতে অসমীয়াত কথা-বতৰা পতা বুলিও লিখিছিল। জেমছ বে ইমান অত্যাশাহী প্ৰচাৰক আছিল যে এনেকি তেওঁ কামাখ্যা আৰু উমানন্দকে ধৰি চাৰিটা মন্দিৰত বাইবেল একোখনকৈ দিয়া বুলি উল্লেখ কৰিছিল।^৫ জেমছ বে-ৰ এনেকুৱা দাবী বিশ্বাসযোগ্য নহয়; কিয়নো সেই যুগত হিন্দু মন্দিৰত খ্ৰীষ্টধৰ্ম বিষয়ৰ গ্ৰন্থ ৰখাটো কোনো লোকেই সাহস নকৰিছিল আৰু বিশেষকৈ

শক্তি আৰু শিৱৰ অহনিশে পূজা চলি থকা কামাখ্যা আৰু উমানন্দৰ নিচিনা মন্দিৰত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ পুথি ৰখাটো এটা উদ্ভট কল্পনা মাথোন। হয়তো কোনোবা লোকে মন্দিৰত ৰাখিব বুলি কৈ জেমছ বে-ৰপৰা পুথি গ্ৰহণ কৰিছিল।

জেমছ বে-ই বৰ্তমানৰ দিছপুৰৰ ওচৰৰ বেলতলাত জনজাতীয় লোকৰ মাজত প্ৰচাৰকাৰ্য্য চলাইছিল। নগাঁও, শদিয়া, যোৰহাট, মিকিৰ পাহাৰ আদিত তেওঁ ভ্ৰমণ কৰি প্ৰচাৰ-পুস্তিকা বিতৰণ কৰিছিল। ১৮৩০ খ্ৰীষ্টাব্দত জেমছ বে-ই ৰামচন্দ্ৰ নামৰ এজন লোকক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত কৰিছিল। এইজন খ্ৰীষ্টানে তেওঁৰ ভ্ৰমণকালত সদায় লগত গৈছিল। ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ছজন লোক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হৈছিল; বাৰ জন সত্যেৰে এটা গীৰ্জাও প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। ধৰ্মান্তৰিতসকলৰ এজনো কিন্তু খ্ৰীষ্টান হৈ নাথাকিল।^৬

শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ হেতু গুৱাহাটী আস্থানৰ অৱস্থা শোচনীয় হৈ পৰিল। যদিও ৰবিনছনে ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ অনুমোদনক্ৰমে গুৱাহাটীৰ আস্থানত আহি বে-ৰ লগ লাগিছিল, তথাপি অতি কম দিনৰ ভিতৰতে গুৱাহাটী আস্থান উঠি গ'ল। বে-ই চৰকাৰী চাকৰিত যোগদান কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল আৰু এবছৰ ৰবিনছনেও সেই একে পথ ল'ব লগা হ'ল।

জেমছ বে-ই কেইজনমান ইংৰাজ ভদ্ৰলোকৰ সহযোগত আৰু স্কটৰ অকুণ্ঠ সমৰ্থনত 'গোহাটী মিছন স্কুল' নামেৰে ১৮৩০ খ্ৰীষ্টাব্দত এখন পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ স্কুল প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। এই স্কুলখনত ইংৰাজী ভাষাৰ বাহিৰে বঙলা ভাষা শিকোৱা হৈছিল। ১৮৩১ খ্ৰীষ্টাব্দত ডেভিড স্কটৰ অকাল বিয়োগ হ'ল। তেওঁৰ পৰবৰ্তী এজেন্ট ৰবাৰ্টছন আৰু কেপ্তেইন জেন্কিনছেও যিবোৰ স্কুল প্ৰতিষ্ঠাৰ আঁচনি লৈছিল সেইবোৰতো ইংৰাজী আৰু বঙলা ভাষা শিকোৱাৰ সপক্ষে মত দাঙি ধৰিছিল। যদিও ইংৰাজ চৰকাৰৰ এজেন্টসকলে অসমীয়া ভাষাত লিখা পাঠ্যপুথিৰ অভাৱকেই আৰু বঙলা ভাষাত প্ৰণীত পাঠ্যপুথিৰ প্ৰাচুৰ্য্যকেই স্কুলত বঙলা ভাষা শিকোৱাৰ মুখ্য হেতু বুলি মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল, তথাপি বঙালী কেৰাণী-আমোলাসকলৰ প্ৰৱোচনাতহে তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষা বঙলা ভাষাৰ এটা গ্ৰাম্য অপভ্ৰংশ ৰূপ বুলি গ্ৰহণ কৰাটোহে অধিক গ্ৰহণযোগ্য আৰু বিশ্বাসযোগ্য বুলিব পাৰি। আনফালে এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে সেই সময়ৰ আদালতত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ চলি আছিল; গতিকে বঙালী

৩ শ্ৰীৰামপুৰ পেৰিয়ডিকেল একাউণ্টছ, ইউৰোপীয়ান ছিবিজ ১৮২৭-৩৪ পৃ. ১৭৮, ২৩৮

৪ ৰিপোৰ্ট অব্ ডি শ্ৰীৰামপুৰ মিছন, ১৮২৮, ছাপ্ৰিমেণ্টৰী নান্সাৰ অব্ ডি পেৰিয়ডিকেল একাউণ্টছ, পৃ. ১৭৮

৫ শ্ৰীৰামপুৰ পেৰিয়ডিকেল একাউণ্টছ, ১৮৩৪, পৃ. ৫৪

৬ ডাউন, এক, এছ, : ডি মাইটি ওৱাৰ্ক অব্ গড—পৃ. ১২

আমোলা আৰু কেৰাণীসকলে অসমীয়া ভাষাৰে কাম চলোৱাত অসুবিধাৰ সম্মুখীন হৈ ইংৰাজ বিষয়াসকলক অসমীয়া আৰু বঙালীৰ কোনো পাৰ্থক্য নাই বুলি যুক্তি দৰ্শোৱাটো তেওঁলোকৰ নিত্য-নৈমিত্তিক কাম হৈ পৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাৰ স্বাভাৱ আৰু সাৰবস্তাৰ বিষয়ে চৰকাৰে কোনো অনুসন্ধান নকৰাকৈয়ে ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত আইন-আদালত আৰু স্কুলত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ বহিত কৰি বঙলা ভাষাৰ প্ৰচলন আৰু প্ৰবৰ্তন ঘোষণা কৰিলে। ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা বঙালী কেৰাণী-আমোলাৰ কুচক্ৰ আৰু প্ৰবোচনা তথা ইংৰাজ প্ৰশাসকসকলৰ অবিবেচিত আৰু অযুক্তিমূলক নিৰ্দেশ অনুসৰি অসমীয়াসকলে শিকিব লগা হ'ল বঙলা ভাষা; নিজৰ মাতৃভাষা অসমীয়া নিৰ্বাসিতা; মাতৃভাষাৰ বিসৰ্জন কি দুৰ্ভাগ্যজনক! ৰাজা ৰামমোহন বায়ে ১৮২৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১১ ডিচেম্বৰত লৰ্ড আমহাষ্টলৈ লিখা পত্ৰত কোৱাৰ দৰে ইউৰোপৰপৰা অহা লোকসকলৰ পক্ষে আমাৰ দেশৰ ভাষা-সাহিত্য, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ধ্যান-ধাৰণা সকলো আচ্ছন্ন; আমাৰ দেশৰ বাস্তৱ পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে তেওঁলোকৰ পৰিচয় আৰু উপলব্ধি হোৱাটো অসম্ভৱ। দুৰ্ভাগ্যৰ কালৰাহৰ গ্ৰাসত অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য, সংস্কৃতি আৰু শিক্ষা ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ মৃতপ্ৰায় অৱস্থাত থাকিব লগা হ'ল। ভাৰত চৰকাৰৰ ১৮৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আইনৰ ২৯নং ছেদ অনুসৰি আদালতত যদিও মাতৃভাষাৰ প্ৰচলনৰ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছিল সি কিন্তু অসমত প্ৰযোজ্য নহ'ল—একমাত্ৰ ইংৰাজ বিষয়াসকলৰ নীৰৱতাৰ কাৰণে। স্বদেশপ্ৰেমী মনীষী আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন প্ৰমুখ্যে অসমীয়া নেতাসকলৰ অহোপুৰুষাৰ্থ, মিছনেবীসকলৰ বৎপৰোনাশ্ৰিত তৎপৰতা আৰু সৰ্বশেষত প্ৰবীণ চিভিলিয়ান ৰমেশচন্দ্ৰ দত্তৰ নিঃস্বার্থ মন্তব্য—‘অসমীয়া স্বতন্ত্ৰ ভাষা’ৰ ফলস্বৰূপে ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৯ এপ্ৰিলৰ চৰকাৰী নিৰ্দেশৰ মৰ্গে অসমীয়া ভাষা পুনৰ স্বমৰ্যাদাত অধিষ্ঠিত হ'ল—আদালত আৰু পঢ়াশালিৰ ভাষা অসমীয়া হ'ল। মৃতপ্ৰায় অসমীয়া ভাষাই সঞ্জীৱনী শক্তি লাভ কৰিলে।

দুৰ্ভাগ্যৰ কালৰাহৰ গ্ৰাসৰ মুহূৰ্ততে ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৩ মাৰ্চত প্ৰায় চাৰি মাহৰ সূদীৰ্ঘ নৌযাত্ৰাৰ অন্তত আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলৰ পথিকৃত হিচাপে বেভাবেণ্ড নাথান ব্ৰাউন দম্পতী আৰু কাটাৰ দম্পতী অসমৰ শদিয়াত আহি উপস্থিত হ'লত কেপ্তেইন জেনকিনছে তেওঁলোকক সাদৰ অভ্যর্থনাৰে আদৰিলে।^৭

৭ উইলিয়াম গামেল, এ. এম.—এ হিক্টিবি অব্ আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছন, ১৮৪০, পৃ. ২১৩

অসমলৈ মিছনেবীসকলৰ আগমন এক দৈৱ সংঘটিত ঘটনা। এই মিছনেবীসকল কিয় অসমলৈ আহিছিল আৰু তেওঁলোকৰ পূৰ্ব-পৰিকল্পিত আঁচনি পৰিত্যাগ কৰি কিয় অসমীয়া ভাষা শিকি খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ উপৰিও আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যলৈ প্ৰভূত বৰঙণি আগবঢ়াই আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ পথপ্ৰদৰ্শক আৰু আধুনিক গল্প-সাহিত্যৰ জনকস্বৰূপে পৰিগণিত হৈছে সি এক বিস্ময়জনক কাহিনী। তলত অতি থূলমূলভাৱে মিছনেবীসকলৰ আগমনৰ কাহিনী দাঙি ধৰা হ'ল।

ববাৰ্ট মৰিছন নামৰ ইংৰাজ মিছনেৰী এজনে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ সন্তোৰণা সম্পৰ্কে লিখা কিতাপবোৰ পঢ়ি আৰু লগতে চাৰ্লচ গাজলাফ নামৰ অগ্ৰ এজন মিছনেৰীৰ ‘জৰ্ণেল অব্ টু ভয়েজেছ এলং ডি ক'ষ্ট অব্ চাইনা ইন্ ১৮৩১ আৰু ১৮৩২’ নামৰ গ্ৰন্থখন পঢ়ি আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলে চীন দেশত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে উদ্গ্ৰীব হৈ পৰে। ইতিমধ্যে মিছনেৰী জন টি জ'নছে বেংকক চহৰত বাস কৰা কিছুমান চীনা লোকক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত কৰা কথাই আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট ফ'ৰেইন মিছনেৰী ইউনিয়নক চীনদেশত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে বিশেষ তৎপৰ কৰি তুলিলে।^৮ সেই সময়ত চীনদেশত কোনো বিদেশীকেই প্ৰৱেশ কৰিব নিদিছিল। চীনৰ উপকূলীয় সীমাৰ সতৰ্ক পহৰা এবাই থাইলেণ্ডৰ উত্তৰ সীমাবে চীনৰ দক্ষিণ সীমান্তত প্ৰৱেশ কৰাৰ আঁচনি বেপ্টিষ্টসকলে পাতিছিল যদিও ফলপ্ৰসূ নহ'ল। সেই সময়তে ‘আমেৰিকান ব'ৰ্ড অব কমিছনাৰছ ফৰ ফৰেইন মিছনছ’এ ব্ৰহ্মদেশত মিছনেৰী আস্থান প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ অভিলাষ কৰি কেইজনমান মিছনেৰীক কলিকতালৈ পঠালে। তেওঁলোকৰ ভিতৰত এডনিৰাম জাডছন আৰু ৰাইচে কলিকতাৰ ওচৰৰ শ্ৰীৰামপুৰ মিছনত বৃটিছ বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীত্ৰয়ৰ ড° উইলিয়াম ৱাৰ্ডৰ নিৰ্দেশত অবগাহন কৰি খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হ'ল আৰু ১৮১৩ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰহ্মদেশৰ বেঙ্গলত আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। জাডছনে এঞ্জল'-ৰামিজ ডিক্ছনেৰী, ৰামিজ গ্ৰামাৰ আৰু ব্ৰহ্মভাষালৈ বাইবেল অনুবাদ কৰি অক্ষয় কীৰ্তি আৰ্জিছিল। উত্তৰ ব্ৰহ্মদেশৰ শ্ৰাম (Sham) জাতিৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে জাডছনে চেষ্টা কৰি বিফল মনোৰথ হৈ আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট ফৰেইন মিছন ইউনিয়নক জনাইছিল যে ব্ৰহ্মদেশৰ উত্তৰ

৮ এডৱাৰ্ড, জাডছন, ডি লাইফ অব্ এডনিৰাম জাডছন, ১৮৮৩, পৃ. ১৬

সীমাৰে চীনদেশত প্ৰৱেশ কৰাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাই, যিহেতু ব্ৰহ্মদেশৰ বজাই বিদেশী প্ৰৱেশ নিষেধ কৰি থৈছিল।^৯

ঠিক এনে সময়তে শ্ৰীৰামপুৰৰ ইংলিছ বেপাৰীসকলৰপৰা ব্ৰহ্মদেশৰ মিছনে অসমৰ শদিয়াত এটি মিছনেবী আস্থান পতাৰ আহ্বান পালে।^{১০} শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনে এই আহ্বান দিয়াৰ মূলত আছিল ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ নিৰ্দেশক্ৰমে অসমত চাহখেতিৰ অনুসন্ধান চলাওঁতা মিষ্টাৰ চি. এ. ব্ৰুচ। ব্ৰুচ আৰু ব্ৰুচৰ পত্নীয়ে শদিয়াৰ ওচৰে-পাজৰে থকা খামতি আৰু ছিংফোসকলক ব্ৰহ্মদেশৰ শ্ৰাম-সকলৰ সগোত্ৰীয় বুলি বিশ্বাস কৰিছিল। ব্ৰুচপত্নীয়ে খামতি আৰু ছিংফোসকলৰ বাবে স্কুল পাতি চাৰি-পাঁচজনক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত কৰিছিল।^{১১} ব্ৰুচে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ সম্ভাৱনাৰ বেঙনি দেখিবলৈ পাই কোম্পানীৰ এজেন্ট কেপ্তেইন জেন্কিনছক পৰ্বতীয়া জাতিবোৰৰ মাজত স্কুল স্থাপনৰ্থে কিছুমান মিছনেবীক আমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ খাটনি ধৰিলে। ১৮৩৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১০ মাৰ্চত জেন্কিনছে কোম্পানীৰ প্ৰবীণ প্ৰশাসক ট্ৰেভিলিয়ানলৈ শ্ৰামসকলৰ সগোত্ৰীয় খামতি আৰু ছিংফোসকলৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰৰ অৰ্থে কেইগৰাকীমান মিছনেবীক উজনি অসমলৈ পঠাবলৈ অনুৰোধ কৰিলে।^{১২} তত্পৰি উক্ত দুটা জাতিৰ কথিত ভাষা শ্ৰামভাষা আৰু ব্ৰহ্মভাষাৰপৰা পৃথক নহয় আৰু উভয় ভাষাৰ লিপিও একে।^{১৩} তেওঁলোকে ব্ৰহ্মভাষা জানিছিল বুলিও তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল। জেন্কিনছৰ এই আদৰ্শী পত্ৰ পাই ট্ৰেভিলিয়ান আৰু ইংলিছ বেপাৰীসকলৰ সচিব পিয়াৰচে ব্ৰহ্মদেশৰ মিছনক অসমৰ শদিয়ালৈ অহাৰ বাবে অনুৰোধ জনালে। আমেৰিকান বেপাৰী ফৰেইন মিছনেবী ইউনিয়নে এই প্ৰস্তাৱ সাদৰে গ্ৰহণ কৰিলে।

বাৰ্গা মিছনৰ মিছনেবীসকলে শদিয়ালৈ অহাৰ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰাৰ মূল কাৰণ হ'ল—(১) তেওঁলোকে শদিয়াৰপৰা চীনকে ধৰি সমগ্ৰ মধ্য এছিয়াত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিব পাৰিব আৰু বিশেষকৈ শ্ৰামভাষী লোকসকলৰ মাজত

৯ উইলিয়ম গামেল, এ. এম.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ পৃ. ২১১—২১৩

১০ ছৱৰ্ড, ভি. এইচ.—বেপাৰী ইন আসাম, (টাইপ কপি কাৰণে পৃষ্ঠা সংখ্যা দিব পৰা নগ'ল)।

১১ ডাউন, এফ. এছ.—ডি মাইটী ওৱাৰ্কছ অব গড পৃ. ১০

১২ উইলিয়ম গামেল, এ. এম.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ পৃ. ২১৬

১৩ ক্যালকাটা খ্ৰীষ্টিয়ান অবজাৰভাৰ, ৪ৰ্থ খণ্ড, ১৯৩৫ পৃ. ৪০৯

ধৰ্মপ্ৰচাৰ কাৰ্য্য সহজ হ'ব। (২) তেওঁলোকে চীন আৰু উত্তৰ ব্ৰহ্মদেশলৈ স্থল-পথেৰে যাব পাৰিব বুলিও খবৰ পাইছিল। (৩) শ্ৰামভাষী লোকৰ সংখ্যা ১৭ কোটি বুলি তেওঁলোকক জনোৱা হৈছিল, সেই কাৰণে পৃথিৱীৰ এক বিপুল সংখ্যক লোকৰ মাজত তেওঁলোকে খ্ৰীষ্টৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিব পাৰিব। (৪) তত্পৰি ট্ৰেভিলিয়ানৰ চিঠিৰপৰা তেওঁলোকে জানিব পাৰিছিল যে ব্ৰহ্মভাষা আৰু শ্ৰামভাষা চীনাভাষাৰ সগোত্ৰীয়, গতিকে পৃথিৱীৰ অন্যান্য ভাষাতকৈ চীনা-ভাষী লোকৰ সংখ্যা অধিক হোৱা বাবে এক বিশাল জনতাৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিব পাৰিব।^{১৪} (৫) কেপ্তেইন জেন্কিনছে জনাইছিল যে শদিয়া এখন স্বাস্থ্যকৰ ঠাই, জলবায়ু মৃদু আৰু আবাসদায়ক আৰু তাৰ মাটি উৰ্বৰ। তাৰ আশে-পাশে থকা খামতিসকল সাহসী আৰু সভ্য; ছিংফোসকল তেওঁলোকতকৈ কম সভ্য হ'লেও সবলচিতীয়া। তেওঁ আকৌ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল যে শদিয়াত মিছন প্ৰতিষ্ঠাতাক তেওঁ এহেজাৰকৈ টকা মাহে দিব আৰু যদি মিছনে ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা কৰে তেনেহ'লে ছমাহলৈ সেই ধনৰ পৰিমাণ দুগুনকৈ দিব।^{১৫} সৰ্বশেষত তেওঁলোকে ভাবিছিল যে চীনৰ সমগ্ৰ পশ্চিম সীমান্তত কাম কৰিব পাৰিলে ভৱিষ্যতে চীন দেশৰ ভিতৰলৈ তেওঁলোকে অনুপ্ৰবেশ কৰিব পাৰিব।^{১৬}

বাৰ্গা মিছনে তেওঁলোকৰ কৰ্তৃপক্ষৰ অনুমোদনক্ৰমে উক্ত সকলোবোৰ যুক্তি আৰু আকাঙ্ক্ষাৰ ভেটিত অসমৰ শদিয়াত মিছন স্থাপনৰ সিদ্ধান্ত কৰিলে। বাৰ্গা মিছনৰ প্ৰবীণ মিছনেবী নাথান ব্ৰাউনক অসম যাত্ৰাৰ বাবে অনুৰোধ কৰিলত, তেওঁ তাক সাদৰে অতি আগ্ৰহেৰে গ্ৰহণ কৰিলে।^{১৭} আমেৰিকান বৰ্ডৰ সচিবে জেন্কিনছলৈ লিখিছিল যে ব্ৰাউন এজন অতিশয় সচ্চৰিত্ৰবান, উদাৰচেতা আৰু প্ৰকৃত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰতিভূ।^{১৮} ব্ৰাউনে বহু আশা, বহু পৰিকল্পনা আৰু ভৱিষ্যতৰ উজ্জল ছবি মনত লৈ অসমৰ শদিয়াত আহি উপস্থিত হৈছিল। তেওঁ ভাবিছিল—শদিয়া খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ এটা আন্তৰ্জাতিক কেন্দ্ৰ হ'ব আৰু চীন-ভাৰতৰ মাজত বাণিজ্য তথা ধৰ্মৰ প্ৰসাৰ আৰু প্ৰচাৰৰ এটা প্ৰধান

১৪ বেপাৰী মিছনেবী মেগাজিন, ষোড়শ খণ্ড, পৃ. ২১

১৫ ক্যালকাটা খ্ৰীষ্টিয়ান অবজাৰভাৰ, ৪ৰ্থ খণ্ড, পৃ. ৪০৯-৪১৫

১৬ উইলিয়ম গামেল, এ. এম.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ পৃ. ২১৬

১৭ এ

১৮ ছৱৰ্ড, ভি. এইচ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ

আস্থান হৈ পৰিব। শদিয়াক কেন্দ্ৰ কৰি বেপ্টিষ্টসকলৰ চীন সাম্ৰাজ্যত ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কৰাৰ অদম্য উৎসাহ আৰু আশা কেইবাবছৰলৈ সজীৱ হৈ আছিল; কিন্তু তেওঁলোকৰ সকলো আঁচনি নিষ্ফল হৈছিল। ব্ৰাউনে ছক্ৰহ আৰু ছক্ৰ মিছনেবীৰ কাম আৰম্ভ কৰি আবিষ্কাৰ কৰিলে যে আগেয়ে যিবোৰ তথ্য তেওঁলোকক দিয়া হৈছিল সেইবোৰ ভুল। তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিলে—শ্ৰামভাষী লোকৰ সংখ্যা ১৭ কোটি নহয়, তেওঁলোকৰ সংখ্যা অতি তাকৰ; শ্ৰামভাষা ব্ৰহ্মভাষাৰ সগোত্ৰীয় নহয়; দুৰ্ভেদ্য গিৰিমালাৰ কাৰণে বেঙ্গল বা চীনদেশৰ সৈতে স্থলপথেৰে যোগাযোগ কৰাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাই। উপযুক্ত যোগাযোগৰ অভাৱ, বাট-পথৰ অভাৱ আৰু ভৌগোলিক জ্ঞানৰ অভাৱৰ ফলত বাৰ্মা মিছনক যোগাযোগ স্থাপন কৰ্তাসকলে শুদ্ধ তথ্য দিব পৰা নাছিল। শেষান্তৰৰ চীনা সাম্ৰাজ্যত স্বৰ্গদ্বাৰ মুকলি কৰাৰ আশা পৰিহাৰ কৰি দৈৱ নিৰ্দিষ্টক্ৰমে অসমতে অসম মিছন প্ৰতিষ্ঠা কৰি অসমৰ উন্নতিৰ হকে আত্মোৎসৰ্গ কৰিব লগা হ'ল। মিছনেবীসকলে মায়া-মৰীচিকাৰ পিছে পিছে প্ৰধাবিত হৈছিল যদিও তেওঁলোকৰ অহোপুৰুষাৰ্থৰ ফলত অসমত এক নতুন দিগন্ত আবিষ্কাৰ কৰিবলৈ তেওঁলোক সক্ষম হৈছিল। ব্ৰাউনে লিখিছিল, “বিধিৰ বিধান অনুসৰিয়ে আমি এই অঞ্চলত (অসমত) উপস্থিত হৈছোঁহক। সূদীৰ্ঘ ক্লান্তিজনক যাত্ৰাৰ শেষত আমি এই স্থানতেই জীৱনৰ অৱশিষ্ট দিনকেইটা নিশ্চয় অতিবাহিত কৰিম। ...এইখনেই প্ৰাচ্যৰ আটাইতকৈ প্ৰধান আৰু অনুপ্ৰেৰণাদায়ক স্থান।”^{১৯}

ব্ৰাউনৰ কৰ্মনিষ্ঠাৰ তুলনা নাই। বিদিনাথন মৌলমেনৰপৰা অসম অভিমুখে যাত্ৰা কৰিছিল সিদিনাই তেওঁৰ পুত্ৰ কেচুৱা উইলিয়মৰ মৃত্যু ঘটিছিল। তেওঁৰ খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ প্ৰবল ইচ্ছাই তেওঁক সেই শোক পাহৰাই পেলাইছিল। শদিয়াত আহি উপস্থিত হোৱাৰ কেইদিনমান পিছতেই তেওঁৰ মৰমৰ জীৱনী ডবথীৰ বিয়োগ ঘটিল। তদুপৰি তেওঁৰ পত্নী মেলেৰিয়া ৰোগাগ্ৰস্তা হৈ বাককৈয়ে ভুগিলে। এনেকুৱা দুৰ্যোগৰ মাজতো অসীম ধৈৰ্য্য আৰু সাহসেৰে তেওঁ খ্ৰীষ্টৰ ধৰ্মবাণী প্ৰচাৰৰ হকে আত্মনিয়োগ কৰা কথা ভাবিবলৈ সঁচাকৈয়ে টান লাগে।

ৰেভাৰেণ্ড ব্ৰাউন আৰু কাটাৰে ইংৰাজ বিষয়াসকলৰ সহায়ত বৃটিছ সেনা-নিবাসৰপৰা নিচেই ওচৰতে শদিয়াত ঘৰ-দুৱাৰ সাজি মিছন চৌহদ প্ৰতিষ্ঠা কৰি ল'লে আৰু ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১২ ডিচেম্বৰত তেওঁলোকে নিজৰ ঘৰত

থাকিবলৈ লয়। তাৰপৰাই তেওঁলোকে ধৰ্মপ্ৰচাৰ আৰু শিক্ষাদান কাৰ্য্য চলাবলৈ ধৰে। মিছনেবীসকলে সেই সময়ত পৃথিৱীৰ যি যি ঠাইত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ লৈছিল সেই সেই ঠাইত প্ৰথমতে স্কুল স্থাপন কৰাটো এটা অপৰিহাৰ্য্য ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ আঙ্গিক কাৰ্য্য হৈ পৰিছিল। ইতিমধ্যে কেপ্তেইন জেন্কিনছ আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মীসকলৰ আশ্বাস পাই মিছনেবীসকলে আৰু অধিক মিছনেবী পঠোৱাৰ বাবে আমেৰিকান বৰ্ডক অনুৰোধ কৰাত জেকব টমাছ আৰু ৰেভাৰেণ্ড ডব্ল'ৰ মাইলছ ব্ৰনছনক অসমলৈ পঠায়। তেওঁলোকে বাৰিষা কালত আহি কলিকতা পায়। যদিও তেওঁলোকক বহুতে ভৰবাৰিষা ব্ৰহ্মপুত্ৰেৰে উজনি-মুৱা যাত্ৰা কৰিবলৈ বাধা দিছিল, তথাপি তেওঁলোকে অসমৰ মিছনেবীসকলক শীঘ্ৰে লগ পোৱাৰ আশাত সেই ভৰ বাৰিষাতে নাৱেৰে সপৰিয়ালে শদিয়া অভিমুখে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে আৰু বিশেষ কষ্ট নোপোৱাকৈয়ে উজাই আহি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰৰ বিশ্বনাথ পালে। বিশ্বনাথৰপৰা আগুৱাবলৈ ধৰোঁতে মাইলছ ব্ৰনছন অতিশয় ৰোগাক্ৰান্ত হৈ পৰিল। তেওঁৰ বাবে ঔষধ আনিবলৈ টমাছে সৰু নাৱ এখনেৰে শদিয়া সোনকালে পোৱাৰ আশাত যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ কোবাল সোঁতৰ বিপৰীতে। কালৰ কুটীলা গতি। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ গছ উভালি নাৱৰ ওপৰত পৰিলত টমাছ গছৰ ডালৰ মাজত সোমাই গ'ল আৰু পানীৰ কোবাল সোঁতে উটুৱাই অজান ঠাইলৈ লৈ গ'ল। নাৱবীয়া ছজন কথমপি ৰক্ষা পৰি শদিয়ালৈ এই শোকাবহ বাতৰি লৈ গ'ল। তাৰপৰা ব্ৰনছনৰ কাৰণে আৱশ্যকীয় ঔষধ লৈ নাৱবীয়া ছজনে আহি ব্ৰনছনক দিলত, ব্ৰনছন দম্পতী আৰু জেকব পত্নী মৰ্মাহত হ'ল। ব্ৰনছনে ঔষধ খাই আৰোগ্য হ'ল আৰু ১৮৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৫ জুলাইত শদিয়া পালেগৈ।^{২০}

উক্ত মিছনেবীসকলে শদিয়াত শান্তিৰে কাল অতিবাহিত কৰিব পৰা নাছিল। খামতি, ছিংফো আৰু মিছিমিসকলে সঘনে ওচৰে-পাজৰে অত্যাচাৰ, লুটপাট আদি চলাই আছিল আৰু এনেকি খামতিসকলে ৮০ জন ইংৰাজ সেনাসহ কেপ্তেইন হোৱাইটক ১৮৩৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৮ জানুৱাৰীত হত্যা কৰে; অৱশ্যে মিছনেবীসকলক তেওঁলোকে অত্যাচাৰ কৰা নাছিল।^{২১} ব্ৰাউনে লিখিছিল, “খামতি, ছিংফো আৰু মিছিমিসকলে লুটপাট কৰি নিৰীহ (অসমীয়া) অধিবাসীবোৰকো

ধৰি লৈ গৈছিল।^{২২} গতিকে শদিয়াৰ আশে-পাশে সাধাৰণ মানুহ নাইকিয়া হৈছিল, কেৱল সামৰিক বাহিনীৰ আস্থানটোহে আছিল। মিছনেবীসকলে শিকাৰ কাক, প্ৰচাৰ কৰিব ক'ত? কোনো নাই। ইফালে চৰকাৰেও শদিয়াৰপৰা সদৰ কাৰ্যালয় স্থানান্তৰ কৰি শিৱসাগৰলৈ নিয়াৰ সিদ্ধান্ত কৰিলে। মিছনেবীসকলে লক্ষীমপুৰ জিলাৰ জয়পুৰলৈ মিছনৰ আস্থান স্থানান্তৰিত কৰাৰ ইচ্ছাৰে ১৮৩৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১২ মে'ত যাত্ৰা কৰিলে। জয়পুৰত মিছন প্ৰতিষ্ঠা কৰিও ছিফোসকলৰ মাজত খ্ৰীষ্টবাণী প্ৰচাৰ কৰি চীনদেশত প্ৰৱেশ কৰাৰ বৃথা আশা পোষণ কৰিছিল। ব্ৰনছন কিন্তু তেনে আশাবাদী নাছিল। তেওঁ জয়পুৰৰপৰা নামছাঙত থকা নগাসকলৰ সৈতে কথা-বতৰা পাতি আবিষ্কাৰ কৰিলে যে নগাসকলে অসমীয়া ভাষা ভালদৰে বুজে আৰু ক'ব পাৰে। ব্ৰনছনে তেওঁলোকৰ সৈতে অসমীয়া ভাষাৰ মাধ্যমেৰে কথা-বতৰা পাতি তেওঁলোকৰ মনৰ ভাব অবগত হ'ল। ব্ৰনছনে নামছাঙীয়া উপভাষাত কিছুমান খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰ-পুস্তিকা প্ৰণয়ন কৰিলে আৰু এখন আখৰ-জোঁটনিৰ কিতাপো ৰচনা কৰিলে। এই দুখনেই নগা ভাষাত লিখা প্ৰথম পুথি।^{২৩} ব্ৰাউনে কিন্তু ব্ৰনছনৰ নামছাঙীয়া নগা ভাষাত পুথি লিখা কথা সমৰ্থন কৰা নাছিল; তাৰ প্ৰধান কাৰণ আছিল এয়ে যে নামছাঙীয়া নগালোকৰ সংখ্যা মাত্ৰ ছহেজাৰৰ অলপ বেছি; তদুপৰি তেওঁলোকৰ অধিকাংশই অসমীয়া ক'ব পাৰে।^{২৪} ব্ৰনছনৰ অদম্য উৎসাহৰ ফলত নামছাঙত ১৮৪০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৪ মাৰ্চত ব্ৰনছন দম্পতীয়ে তেওঁলোকৰ কন্যাজনীৰে সৈতে গৈ থিতাপি ল'লে। ব্ৰনছনৰ পত্নী আৰু কন্যাই এখন স্কুল আৰম্ভ কৰিলে আৰু ব্ৰনছনে নগাসকলৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে আত্মনিয়োগ কৰিলে। আমেৰিকান ব'ৰ্ডে নামছাঙ আস্থানৰ বিষয়ে সবিশেষভাবে অৱগত হৈ নগাসকলৰ জৰিয়তে তেওঁলোকৰ বহু আকাঙ্ক্ষিত শ্ৰামসকলক লগ পোৱাৰ আশাত চাইবাছ বাৰ্কাৰ দম্পতীক নগাসকলৰ মাজত মিছনেবীৰ কাম কৰিবলৈ পঠালে। তেওঁলোকৰ লগত ব্ৰনছনৰ ভগিনী কুমাৰী বডা ব্ৰনছনো আহিল। ১৮৪০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৪ মে'ত তেওঁলোকে জয়পুৰ পায়হি। জয়পুৰ পোৱাৰ পিছতেই বাৰ্কাৰ দম্পতী অসুস্থ হৈ পৰে। কুমাৰী ব্ৰনছন নামছাঙলৈ গ'ল; কিন্তু বেচাৰী কেইদিনমান

২২ ছৰ্ভাৰ্ড, ভি. এইচ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ

২৩ ডাউন, এফ. এছ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ পৃ. ২২

২৪ ছৰ্ভাৰ্ড, ভি. এইচ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ

পিছতে ৰোগাক্ৰান্ত হৈ চিকিৎসাৰ কাৰণে কলিকতালৈ যাত্ৰা কৰাৰ পথত জয়পুৰত ১৮৪০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৮ ডিচেম্বৰত মৃত্যুৰ মুখত পৰে। ব্ৰনছন দম্পতীও অসুস্থ হৈ পৰে। স্কুলৰ শিক্ষাদান আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰোঁতা কোনো নোহোৱা হ'ল। ইফালে বাৰ্কাৰে নামছাঙলৈ কোনোপধ্যে যাবলৈ সন্মত নহ'ল; তেওঁ অসমীয়া মানুহৰ মাজতহে কাম কৰিবলৈ দৃঢ় সঙ্কল্প কৰিলে। উপায়ান্তৰ হৈ ব্ৰনছনে তেওঁৰ সহকৰ্মী বন্ধু বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউন, কাৰ্টাৰ আৰু বাৰ্কাৰৰ মত অনুসৰি ইংৰাজ বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলে ইতিপূৰ্বে কাম কৰা ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ আঁচনি হাতত ল'লে। ১৮৪১ খ্ৰীষ্টাব্দত নামনি অসমত তেওঁলোকে কাম আৰম্ভ কৰে। প্ৰকৃততে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা ইংৰাজ বেপ্টিষ্টসকলে ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দতে পৰিত্যাগ কৰি আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলক তাত কাম কৰিবলৈ আহ্বান জনায়। আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলেও ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাটোক তেওঁলোকৰ কল্পনাৰ শ্ৰাম মিছনৰ বাহিৰে অতিৰিক্ত কৰ্মক্ষেত্ৰ বুলিহে গ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু আমেৰিকান ব'ৰ্ডে অতিৰিক্ত ধন আৰু মিছনেবী পঠাবলৈ অসামৰ্থ্য প্ৰকাশ কৰাত বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউন প্ৰভৃতি মিছনেবীসকলে শ্ৰাম মিছন প্ৰতিষ্ঠাৰ বহুদিনীয়া আশা পৰিত্যাগ কৰি ১৮৪১ খ্ৰীষ্টাব্দত কায়মনোবাক্যে অসম মিছন প্ৰতিষ্ঠাৰ সঙ্কল্প গ্ৰহণ কৰিলে। এয়ে অসমত আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলৰ মিছনৰ কাৰ্য্যৰ আৰম্ভণি।

জয়পুৰতো মিছনেবীসকলে উপযুক্ত পৰিবেশ পোৱা নাছিল। স্কুলত ছাত্ৰ-সংখ্যা কমি গৈছিল; কাৰণ জয়পুৰ আৰু তাৰ আশে-পাশে বাস কৰা প্ৰায়বোৰ মানুহেই তেলৰ পুণ্ডৰ শ্ৰমিক আৰু জয়পুৰ গাঁৱৰ জনসংখ্যাও কম; ওচৰ-পাজৰত ডাঙৰ গাঁও নাই। জয়পুৰৰ জনবায়ুও অস্বাস্থ্যকৰ। গতিকে মিছনেবীসকলে শেষত ইংৰাজ চৰকাৰৰ সদৰ কাৰ্যালয়ৰ স্থান শিৱসাগৰত মিছন প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ উদ্দেশ্যে ১৮৪১ খ্ৰীষ্টাব্দত জয়পুৰ ত্যাগ কৰে। শিৱসাগৰেই মিছনেবীসকলৰ ঘাই কৰ্মক্ষেত্ৰ হৈ পৰিল। কেপ্তেইন জেন্কিনছৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি মাইলছ ব্ৰনছনে ১৮৪১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২ অক্টোবৰত নগাঁৱত অসম মিছনৰ এটা নতুন আস্থান স্থাপন কৰে। ইফালে বাৰ্কাৰে ১৮৪৩ খ্ৰীষ্টাব্দত গুৱাহাটীত মিছনৰ আস্থান স্থাপন কৰে। বেপ্টিষ্টসকলে প্ৰধানকৈ এই তিনিটা মিছনেবী আস্থানৰপৰাই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ চৰ্চা কৰিছিল। উক্ত মিছনেবীসকলৰ উপৰিও ১৮৪৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পিছত কেইবাগৰাকীও প্ৰখ্যাত মিছনেবী অসমলৈ আহে। তাৰ ভিতৰত ব্ৰাদাৰ ডেনফৰ্থ, হুইটিং চাইবাছ টলমেন, ৱাৰ্ড, ষ্টাৰ্ড গাৰ্নী প্ৰভৃতিৰ নাম বিশেষভাৱে

উল্লেখযোগ্য। কিতাপৰ কলেবৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ আশঙ্কাত এই সকলোবোৰ মিছনেবীৰ বিতং বিবৰণ দিয়াৰপৰা বিবত থকা হ'ল। এই মিছনেবীসকলৰ উপৰিও উনৈশ শতিকাত গাৰো, মিকিৰ, নগা আদিৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ বহুতো মিছনেবীয়ে অসম মিছনৰ জৰিয়তে আহি সেই জাতিসমূহৰ ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে কাম কৰিছিল আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্মত বহুতো লোকক দীক্ষিত কৰিছিল।

এই প্ৰসঙ্গত অসম মিছনৰ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰত আকৃষ্ট হৈ বিসকল অসমীয়া লোকে খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হৈছিল সেইসকলৰ কেইবাজনেও যে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ হকে প্ৰভূত অৰিহণা যোগাইছিল তাক উল্লেখ কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। ধৰ্মান্তৰিতসকলৰ ভিতৰত নিধি নেভি কাৰৱেলৰ নাম চিৰস্মৰণীয়। অসমীয়া কায়স্থ সম্প্ৰদায়ৰ বাতিৰাম নামৰ এজন লোক ধৰ্মান্তৰিত হৈছিল, কিন্তু তেওঁৰ অকাল মৃত্যু ঘটে। কলিৰ আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ গধূলাই খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি খ্ৰীষ্টৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰি গীৰ্জাৰ নেতা হৈছিল। আপিন্তা নামৰ কামৰূপৰ ফছাৰী লোক এজনেও খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি প্ৰখ্যাত হৈছিল। কান্দুৰা স্মিথ নামৰ আন এজন অসমীয়া খ্ৰীষ্টানে ১৮৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা প্ৰায় কুৰি বছৰ কাল গুৱাহাটীৰ গীৰ্জাৰ ধৰ্মপ্ৰচাৰকৰ বাব চলাইছিল। তেতিয়া কোনো মিছনেবী গুৱাহাটীত নাছিল।

অসম মিছনৰ কামৰ অগ্ৰগতিত আমেৰিকাৰ গৃহযুদ্ধ, অৰ্থনৈতিক অৱনতি, ভাৰতৰ চিপাহী বিদ্ৰোহ আদিৰ উপৰিও আমেৰিকাৰ হ'ম ব'ৰ্ড আৰু অসম মিছনৰ মাজত চলা পাৰস্পৰিক বিৰোধ প্ৰধান অন্তৰায় হৈ পৰিছিল।

অসমত মিছনেবীসকলে যি উৎসাহ আৰু উদ্দীপনাবে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ, শিক্ষা বিস্তাৰ আদি কামত উঠি পৰি লাগিছিল সেই উৎসাহ আৰু উদ্দীপনা ১৮৫১ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা লাহে লাহে অন্তৰ্হিত হ'বলৈ ধৰিলে। উনৈশ শতিকাৰ গোটেই ষষ্ঠ দশকটো অসম মিছনৰ আটাইতকৈ দুৰ্যোগৰ কাল। এই দুৰ্যোগৰ মূল কাৰণ আছিল আমেৰিকাৰ ব'ৰ্ড আৰু অসমৰ মিছনেবীসকলৰ মাজত চলা পাৰস্পৰিক মতবিৰোধ। মিছনেবীসকলে বাঞ্ছা কৰিছিল নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ ভেটিত অসম মিছনৰ কৰ্মপন্থা নিকপণ কৰিবলৈ; কিন্তু আমেৰিকাৰ বেপ্টিষ্ট মিছনেবী ইউনিয়নে মত পোষণ কৰিছিল যে যিহেতু মিছনেবীসকল ইউনিয়নৰ অধীনস্থ কৰ্মী সেইবাবে ইউনিয়নে নিৰ্ধাৰিত কৰি দিয়া কৰ্মপন্থাহে মিছনেবীসকলে অনুসৰণ কৰিব লাগিব। মিছনেবীসকলে বিশ্বাস কৰিছিল আৰু যুক্তি দৰ্শাইছিল

যে স্কুল স্থাপন কৰিলে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰাটো সহজসাধ্য হৈ পৰে, কিয়নো ছাত্ৰসকলে ধৰ্মপ্ৰচাৰ-পুস্তিকা আৰু অন্যান্য কিতাপ পঢ়িবলৈ সুবিধা পায় আৰু তাৰ ফলত স্থানীয় লোকসকলৰ সৈতে স্বাভাৱিকতেই পাৰস্পৰিক বুজা-পৰাৰ মাজেদি চলাটো সুগম হৈ পৰে। তছপৰি নৈতিক শিক্ষা-দীক্ষা আৰু ধৰ্মৰ আদৰ্শ শিক্ষাৰ জৰিয়তে দাঙি ধৰাত যথেষ্ট সুবিধা হয় বুলিও তেওঁলোকে উপলব্ধি কৰিছিল। হিন্দুধৰ্মৰ প্ৰভাৱত থকা সকলক খ্ৰীষ্টধৰ্মলৈ আকৃষ্ট কৰাৰ একমাত্ৰ উপায় হৈছে শিক্ষাৰ মাধ্যমেৰে তেওঁলোকৰ মনৰপৰা অন্ধ সংস্কাৰ দূৰ কৰা। সেই কাৰণে মিছনেবীসকলে এখন হাইস্কুল স্থাপনৰ কাৰণে উঠি পৰি লাগিছিল আৰু প্ৰত্যেক ধৰ্মপ্ৰচাৰ কেন্দ্ৰত একোখন প্ৰাইমেৰী বা গ্ৰাম্য স্কুল স্থাপনৰ বাবে চিন্তা কৰিছিল। প্ৰতিখন স্কুলতে ধৰ্মীয় শাস্ত্ৰ-পুথিৰ অধ্যয়ন অপৰিহাৰ্য্য বুলি বিবেচনা কৰিছিল। আকৌ স্কুলবোৰ একোজন খ্ৰীষ্টিয়ান শিক্ষকৰ তত্ত্বাৱধানত ৰখাৰ বাবেও আঁচনি পাতিছিল।^{২৫}

কিন্তু আমেৰিকাৰ ব'ৰ্ডে তেওঁলোকৰ উক্ত যুক্তি মানি নলৈ কেৱল প্ৰত্যক্ষ-ভাৱে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰাৰ বাবেহে উৎসাহিত কৰিছিল।

অসম মিছনৰ সমস্কাৱলী অধ্যয়নৰ কাৰণে ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত আমেৰিকাৰ মিছনেবী ইউনিয়নৰ হ'ম ব'ৰ্ডৰ সচিব ড° ছল'মন পেকৰ নেতৃত্বত এটা অধ্যয়ন-কাৰী দল অসমলৈ আহিছিল। ২১ জানুৱাৰীৰপৰা ৭ ফেব্ৰুৱাৰীলৈ নগাঁৱত ছল'মন পেক প্ৰমুখ্যে অধ্যয়নকাৰীসকলৰ ওচৰত অসমৰ মিছনেবীসকলে তেওঁলোকৰ যুক্তি উত্থাপন কৰিলে; কিন্তু পেকে তেওঁলোকৰ যুক্তি মানি নল'লে। মিছনেবীসকলে স্থাপন কৰা স্কুলসমূহৰ জৰিয়তে আৰু বিশেষকৈ নগাঁৱত প্ৰতিষ্ঠিত 'অব্‌ফান ইনষ্টিটিউট'ৰ জৰিয়তেহে খ্ৰীষ্টধৰ্মলৈ বহুতো অসমীয়া লোক আকৃষ্ট হোৱা যুক্তিও পেকে মানি নলৈ মন্তব্য কৰিছিল যে মিছনেবীসকলে স্কুলৰ শিক্ষাৰ কামত ব্যস্ত নহৈ কেৱল প্ৰচাৰকাৰ্য্য চলোৱাইহে তেনে খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত লোকৰ সংখ্যা আৰু অধিক হ'লহেঁতেন। ড° পেকে অসমৰ মিছনেবীসকলক তলৰ নিৰ্দেশাৱলী গ্ৰহণ কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দি গৈছিল: (১) মিছনেবীসকলৰদ্বাৰা পৰিচালিত 'অব্‌ফান ইনষ্টিটিউট'খন বন্ধ কৰি এখন কেন্দ্ৰীয় নৰ্মাল স্কুললৈ ৰূপান্তৰিত স্কুলখনক প্ৰাইমেৰি আৰু নৰ্মাল শাখাত ভাগ কৰিব লাগিব। (২) এই দুয়োটা শাখাৰ পাঠ্যকাল তিনিবছৰ হ'ব লাগিব। (৩) নৰ্মাল স্কুলত দেশীয় শিক্ষক আৰু প্ৰচাৰকৰ প্ৰশিক্ষণ পাঠ্যক্ৰম প্ৰবৰ্তিত হ'ব। (৪) প্ৰাইমেৰি শাখাত ছাত্ৰৰ সংখ্যা

৪০ জনতকৈ অধিক নহ'ব আৰু ১০ বছৰতকৈ বেছি বয়সৰ ছাত্ৰক ভৰ্তি নকৰিব। (৫) কেৱল খ্ৰীষ্টীয়ান আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্ম জিজ্ঞাসু ছাত্ৰকেহে ভৰ্তি কৰিব। (৬) নৰ্মান স্কুলখন কেৱল গীৰ্জাৰ সসম্বন্ধসকলৰ কাৰণেহে সংৰক্ষিত হ'ব। (৭) শিক্ষাৰ সকলো বিষয়ৰ মাধ্যম হ'ব মাতৃভাষা। ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১ অক্টোবৰৰ পিছত ইংৰাজী নচলিব। (৮) 'অব্‌ফান ইনষ্টিটিউট'ৰ ছোৱালী শাখাটো পৃথক কৰিব লাগিব। (৯) তত্পৰি নৰ্মান স্কুলৰ অধীক্ষকজনে খবালি ধৰ্মপ্ৰচাৰ কাৰ্য্য কৰিব।^{২৬}

মিছনেবীসকলৰ সকলো আশা বিফল হ'ল। ছল'মন পেকৰ প্ৰত্যাৱৰ্তনৰ পিছত বেভাৰেণ্ড নাথান ব্ৰাউনে পেকৰ নিৰ্মম পৰামৰ্শাৱলীৰ দুৰ্য্যোৰ প্ৰতিবাদ জনাই আমেৰিকাৰ চাৰ্চসমূহলৈ চিঠি লিখি নিজৰ মত দাঙি ধৰিছিল। তেওঁৰ প্ৰতিবাদ ইমান তীব্ৰ আৰু কঠোৰ আছিল যে অসম মিছনৰ প্ৰাণ বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনক স্বদেশলৈ মাতি পঠিয়ালে। এই নিদাকণ ঘটনাৰ বিষয়ে ছৱৰ্ভে লিখিছে—

“এদিনবো বিশ্রাম নোলোৱাকৈ সূদীৰ্ঘ বাইশ বছৰ কাল বিগৰাকী মানুহে (ব্ৰাউন) প্ৰাচ্যত জীৱন অতিবাহিত কৰিছে সেইগৰাকী লোকে এতিয়া তাৰ ফল ভোগ কৰিব লগা হ'ল। তেওঁৰ হৃষ্টপুষ্ট শৰীৰ ভাঙি পৰিল, একমাত্ৰ গৃহবাত্ৰাইহে তেওঁক বিশ্রাম দিব পাৰিব। কঠোৰ শ্ৰম আৰু মেলেৰিয়াছটো জলবায়ুৱে তেওঁৰ বজ্জকঠোৰ শক্তিক অৱনমিত কৰিব পৰা নাছিল; একমাত্ৰ নিদাকণ মানসিক বন্ধণাইহে তেওঁক বাককৈয়ে তলাইছিল।তেওঁৰ অসম ত্যাগে মিছনেবীসকলক আঘাত হনাৰ উপৰিও যিসকল অসমীয়া লোকে খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছিল তেওঁলোক পিতৃহাৰা হৈ পৰিছিল।”

ইতিমধ্যে অসম মিছনৰ বাৰ্কাৰে স্বাস্থ্যজনিত কাৰণত আমেৰিকালৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰিছিল। ছপাশালৰ সৈতে অনবৰতভাৱে জড়িত কাৰ্টাৰ অসম মিছনৰপৰা বহিস্কৃত হৈ উভতি যাওঁতে ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত সমুদ্ৰ জাহাজতে মৃত্যু মুখত পৰে। ইফালে নাথান ব্ৰাউনে আমেৰিকালৈ গৈ ১৮৫৬ খ্ৰীষ্টাব্দত মিছনৰপৰা পদত্যাগ কৰে। ১৮৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰন্থনে সপৰিয়ালে আমেৰিকালৈ চিকিৎসাৰ কাৰণে যাত্ৰা কৰিলে। সেই একে বছৰতে ব্ৰাদাৰ ডেনফৰ্থো স্বদেশলৈ চিকিৎসাৰ কাৰণে গ'ল। একমাত্ৰ ছইটিভে শিৱসাগৰত ছপাশালটো কোনোৰকমে চলাই আছিল। আমেৰিকাৰ গৃহযুদ্ধৰ ফলত গীৰ্জাসমূহৰ আয় কমি যোৱাত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ প্ৰতি উদাসীন হৈ পৰিল। গতিকে অসম মিছনৰ কামতো প্ৰবল বাধা উপস্থিত হ'ল—বিশেষকৈ মিছনেবীসকলৰ প্ৰাণবোৰেই স্বদেশলৈ বোৱা বাবে

আৰু বিশেষকৈ নাথান ব্ৰাউনৰ পদত্যাগৰ কাৰণে। এই দুৰ্য্যোগৰ কালত অতিশয় বিশ্বাসী আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰতি একনিষ্ঠভাৱে লাগি থকা খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত অসমীয়া প্ৰচাৰকসকলৰ অদমনীয় উৎসাহ, ধৈৰ্য আৰু সাহসৰ বাবে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বস্তিগছ জলি আছিল।

এই প্ৰসঙ্গত এটা উল্লেখযোগ্য বিষয় এইটোৱে যে যদিও অসম মিছনে অসমৰ উপত্যকাৰ সকলোবোৰ জিলাতে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ হকে অহৰ্নিশে চেষ্টা কৰিছিল তথাপি সূদীৰ্ঘ ২৫ বছৰৰ মিছনেবী কাৰ্য্যৰ অন্তত প্ৰায় ২২ জন মিছনেবীৰ প্ৰচেষ্টা সত্ত্বেও মাত্ৰ ৫০ জন অসমীয়াক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল।^{২৭} মিছনেবীসকলে শেষত উপলব্ধি কৰিছিল যে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ অধিবাসীসকলৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাটো অতিশয় দুৰূহ কাম, কিয়নো এই লোকসকল শান্ত আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্ম, সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাৰে পৰিপুষ্ট। মাত্ৰ এই দুই ধৰ্মৰ ধাৰাৰ বাহিৰত থকা নিচেই নগণ্য সংখ্যক লোকৰ মাজতহে তেওঁলোকে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। কোনো উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোক খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হোৱা নাছিল। সেয়েহে শেষত মিছনেবীসকলে গাৰো, মিকিৰ, নগা আৰু চাহ বাগিছাৰ কোল, মুণ্ডা আদি শ্ৰমিকসকলৰ মাজত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল আৰু সেই প্ৰচেষ্টা কুৰি শতিকাতো তেওঁলোকে আজি পৰ্যন্ত চলাই আছে। এইবোৰৰ বিস্তৃত বিৱৰণ দিয়াৰপৰা বিৰত থকা হ'ল।

দ্বিতীয় অধ্যায়

ভাষা-বিবাদৰ কালত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

১৮৩৬ খ্রীষ্টাব্দত অসমীয়া ভাষা আইন-আদালত আৰু পঢ়াশালিবপৰা বহিষ্কৃত হোৱাৰ লগে লগেই ভাষা-বিবাদৰ সূত্ৰপাত হ'ল—অসমীয়া ভাষা যে এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা আৰু ই যে বঙলা ভাষাৰ অপভ্রংশ ভাষা নহয় তাৰ বাবে অসমীয়া-সকলে আন্দোলন কৰিব লগা হ'ল। ইংৰাজ চৰকাৰক পতিয়ন নিয়াবলৈ অসমীয়াসকলে চলোৱা আন্দোলনৰ সময়ত অসমত আহি উপস্থিত হোৱা মিছনেৰীসকলে নীৰৱ দৰ্শক হৈ বহি থকা নাছিল। মিছনেৰীসকলে মৰ্মে মৰ্মে উপলব্ধি কৰিছিল যে অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা। অসমীয়া ভাষা বহিষ্কাৰ কৰাৰ ফলত মিছনেৰীসকলৰ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰত প্ৰধান অন্তৰায় স্বৰূপে দেখা দিলে ভাষা সমস্যা হৈ। জনসাধাৰণে দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ পৰিবৰ্তে বেতিয়া এটা অপৰিচিত ভাষাৰে শিক্ষা লাভ কৰিব লগা হয় তেতিয়া জ্ঞান আয়ত্ত কৰাটো অসম্ভৱ হৈ পৰে। গতিকে শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত, ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত, বৈজ্ঞানিক ভাবধাৰাৰ প্ৰবৰ্তনত, চিকিৎসা আদি বিষয়ত ভাষা সমস্যা দুৰ্ভেদ্য প্ৰাচীৰ হৈ পৰিল। গতিকে মিছনেৰীসকলে এই দুৰ্য্যোৰ অত্যাৱৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ জনাবলৈ কঁকালত টঙালি বান্ধি থিয় হ'ল। ১৮৫৩ খ্রীষ্টাব্দত মফাট মিলছ চাহাবে অসমত ইংৰাজ শাসনৰ আসোঁৱাহৰ অনুসন্ধান চলাবলৈ আহিলত, গুৱাহাটীৰ মিছনেৰী আস্থানৰ মিছনেৰী ব্ৰাদাৰ ডেনফৰ্থে উদাত্ত কণ্ঠে অসমীয়া ভাষা আইন-আদালত আৰু স্কুলত প্ৰবৰ্তন কৰি অসমীয়া ভাষাক স্ব-মৰ্যাদাত অধিষ্ঠিত কৰাৰ আহ্বান জনাই সেই চনৰে ১২ জুলাইত এখন স্মাৰকপত্ৰ মিলছৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলে। স্মাৰকপত্ৰখনত লিখিছিল,

“ছাত্ৰবিলাকক বঙলা শিকিবলৈ দিয়া হয়, সিহঁতে এবছৰ বা দুবছৰ ভাটৌৰ নিচিনা অৰ্থহীন শব্দ আৰু বাক্য পঢ়ে, কিন্তু কি পঢ়ে তাৰ বিন্দুমাত্ৰ ধাৰণাও সিহঁতৰ নোপজে। তাৰ পিছত সিহঁতে ব্যাখ্যা, অনুবাদ আৰু বিবৰণ আদিৰ

ভাষা-বিবাদৰ কালত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

১২

জৰিয়তে বঙলা ভাষাৰ বহুশ্য উদ্ঘাটনত প্ৰবৃত্ত হয়। এনে পৰিস্থিতিত সিহঁতৰ শিক্ষা বা অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতিত কি আগ্ৰহ জন্মিব পাৰে বুলি আমি আশা কৰিব পাৰোঁ?”^{২৮}

চৰকাৰৰ এই নীতিৰ ফলত শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণ ব্যাহত হৈছিল আৰু জন-সাধাৰণ চৰকাৰৰ প্ৰতি বীতশ্ৰদ্ধ হৈ পৰিছিল। ডেনফৰ্থে তেওঁৰ স্মাৰকপত্ৰত বিজ্ঞান শিক্ষা যে পাশ্চাত্য জগতৰপৰা ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰিছে আৰু তাৰ শিক্ষা যে মাতৃভাষাৰ মাধ্যমেৰে হ'ব লাগে তাকো স্পষ্টকৈ উল্লেখ কৰি লিখিছিল, “অনুসন্ধিৎসা জাগ্ৰত কৰা, বিবেচনা শক্তি সক্ৰিয় কৰা, মনক সংযত কৰি মানসিক বিকাশ সাধন কৰাটো”^{২৯} বিজ্ঞান শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য। গতিকে শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰবৰ্তন কৰা বঙলা ভাষা অনতিবিলম্বে উঠাই দি অসমীয়াৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে বুলি তেওঁ মত পোষণ কৰিছিল।

ইতিমধ্যে অসম আইৰ প্ৰাতঃস্মৰণীয় সুপুত্ৰ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনদেৱে অসমীয়া ভাষা বহিষ্কৃত হোৱাৰ ফলত অসমৰ জনসাধাৰণে আৰু বিশেষকৈ উঠি অহা ডেকাচামে ভোগ কৰা জীয়াতুৰ বিষয়ে ভালদৰে উপলব্ধি কৰিছিল। আদালত, চৰকাৰী কাৰ্যালয়, স্কুল আদিত বঙলা ভাষা প্ৰয়োগৰ ফলত জন-সাধাৰণ কেনেকৈ ছায় বিচাৰৰপৰা বঞ্চিত হৈছিল আৰু ছাত্ৰসকল প্ৰকৃত শিক্ষা লাভৰপৰা বঞ্চিত হৈছিল, তাক ফুকনদেৱে এজন চৰকাৰী বিষয়া হিচাপে মৰ্মে মৰ্মে বুজি পাইছিল। সেই কাৰণেই তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ বিষয়ে দোহাৰি আৰু লগতে অসমৰ বিভিন্ন সমস্যা, অভাৱ আৰু সেই সম্পৰ্কে চৰকাৰে ল'বলগীয়া উপযুক্ত ব্যৱস্থাৱলীৰ বিষয়ে এটা সুদীৰ্ঘ প্ৰবন্ধ লিখি স্মাৰকপত্ৰ হিচাপে মফাট মিলছৰ হাতত ১৮৫৩ খ্রীষ্টাব্দৰ ৪ জুলাইত অৰ্পণ কৰিছিল। স্মাৰকপত্ৰখন ইমান তথ্য সম্বলিত আছিল যে মিলছে তেওঁৰ ৰিপোৰ্টৰ পৰিশিষ্ট হিচাপে এই স্মাৰকপত্ৰখন সন্নিবিষ্ট কৰিছিল। ফুকনদেৱে অসমীয়া ভাষা আৰু অসমৰ শিক্ষা প্ৰসঙ্গত লিখিছিল,

“স্কুলবোৰত এটা বিদেশী ভাষাৰে অৰ্থাৎ বঙলাৰে শিক্ষা দিয়া হয়; ছাত্ৰৰ কথাই নাই শিক্ষকসকলেও বঙলা ভাষা সম্পূৰ্ণকৈ বুজি নাপায়। যি শিক্ষা দিয়া হয় সি অতিশয় সাধাৰণ আৰু প্ৰাৰম্ভিক; কেৱল লিখন আৰু পঠনৰ বাহিৰে কোনো উচ্চ জ্ঞান লাভৰ কাৰণে ছাত্ৰসকলে কেতিয়াও আশা নকৰে। বিভিন্ন

২৮ মিলছ, এ. জে. মফাট.,—এ ৰিপোৰ্ট অন ডি প্ৰভিন্স অফ্ অসাম, ১৮৫৮, পৃ XXVIII

২৯ এ পৃ. ২৭

শাখাৰ প্ৰাৰম্ভিক পুথিবোৰো বিদেশী ভাষাত ৰচিত; সেই কাৰণে সেইবোৰে স্বাভাৱিককৈ কোনো প্ৰয়োজন পূৰাব নোৱাৰে। প্ৰথমতঃ বঙলা ভাষাৰ জ্ঞান আয়ত্ত কৰোঁতে বহুতো সময় অপব্যয় হয়। মাতৃভাষা অসমীয়াৰ পৰিবৰ্তে বঙলা প্ৰচলিত কৰাৰ কাৰণ দৰ্শোৱা হয় যে “বঙলা আদালতত প্ৰবৰ্তন কৰা ভাষা”, যেনিবা অসমীয়া জাতিক এটা গ্ৰাম্যপালিকাৰ বিষয়াৰ জাতি হিচাপে গঢ়ি তুলিব। এইটো বৰ আচৰিত কথা যে স্কুলৰ পৰিকল্পিত উদ্দেশ্য থকা সত্ত্বেও, ভিতৰুৱা অঞ্চলৰ ভাৰ্ণেকুলাৰ স্কুলৰ কোনো প্ৰাক্তন ছাত্ৰই দেশৰ আদালতৰ কোনো দায়িত্ব বা বিশ্বাসৰ পদাধিকাৰ লাভ কৰিব পৰা নাই। তেওঁলোকে তাত বিজ্ঞান আহৰণ কৰে সেই জ্ঞানবদাৰ। তেওঁলোক গাঁৱৰ কাকতি বা গাঁৱৰ হিচাপ ৰক্ষকৰ দায়িত্বতকৈ কোনো উচ্চ পদৰ দায়িত্ব পালনৰ বাবে সমৰ্থ নহয়। গৱৰ্ণমেণ্ট ভাৰ্ণেকুলাৰ স্কুলবোৰৰ শিক্ষকসকলো কোনো উচ্চ জ্ঞানৰ পাঠদান কৰাৰ বাবে সাধাৰণতে অনুপযুক্ত। বৰ্তমানৰ ভাৰ্ণেকুলাৰ স্কুলৰ শিক্ষা পদ্ধতি পুনৰ্গঠন নকৰা পৰ্যন্ত আমাৰ দেশৰ শিক্ষাৰ অগ্ৰসৰ সাধন যে নহয় তাৰ বাবে যুক্তি দৰ্শোৱাৰ কাৰণ নাই বুলি ভাবোঁ। তলত নিৰ্দিষ্ট কৰা বো-জাখিনি সম্পূৰ্ণ কৰিলে শিক্ষাৰ অগ্ৰগতি হ’ব বুলি আমাৰ বিনীত ধাৰণা : মাতৃভাষাৰ স্কুলবোৰত বঙলা ভাষাৰ পৰিবৰ্তে অসমীয়া প্ৰবৰ্তন কৰিব লাগে। বিভিন্ন শাখাৰ দেশীয় আৰু ইউৰোপীয় জ্ঞানৰ কিতাপ অসমীয়া ভাষাত প্ৰণয়ন কৰি উলিয়াব লাগে। শিক্ষকৰ প্ৰশিক্ষণৰ কাৰণে নৰ্মাল স্কুল স্থাপন কৰিব লাগে। সংস্কৃত শিক্ষাৰ কাৰণে ভাৰ্ণেকুলাৰ স্কুলসমূহত পৃথক শাখা খুলিব লাগে।”^{৩০}

অৱশ্যে ফুকন ডাঙৰীয়াই বঙলা ভাষাৰ অধ্যয়ন মাতৃভাষাৰ অধ্যয়নৰ পৰিপূৰক হ’ব বুলিও মন্তব্য কৰি উচ্চ শ্ৰেণীত বঙলা ভাষাত প্ৰণীত পুথি ব্যৱহাৰ কৰাৰ পৰামৰ্শও দিছিল। মাত্ৰ সাহিত্য, বিজ্ঞান আৰু অগ্ৰাণু জ্ঞানৰ উপযোগী শাখাৰ মাধ্যম হিচাপে বঙলা ভাষা কেতিয়াও ব্যৱহাৰ কৰা উচিত নহয় বুলি তেওঁ বিবেচনা কৰিছিল।^{৩১} ফুকনদেৱৰ এনে মন্তব্যৰপৰা আমাৰ ধাৰণা হয় যে ফুকনদেৱ এজন উদাৰপন্থী লোক আছিল, সেইবুলি তেওঁ বঙলাৰ পৃষ্ঠপোষক নাছিল। অগ্ৰ ভাষা আৰু সাহিত্যৰপৰা মাতৃভাষাক চহকী আৰু উন্নত কৰাটোহে তেওঁৰ লক্ষ্য আছিল।

মিলছে অসমৰ সমস্যাবোৰৰ পুঞ্জানুপুঞ্জ অনুসন্ধান কৰি অসমীয়া ভাষা

৩০ মফাট, মিলছ—এ ৰিপোৰ্ট অন ডি প্ৰভিন্স অব আসাম, এপেণ্ডিকছ জে XII.

যে এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা সেই বিষয়ে দ্বিধাহীনভাৱে তেওঁৰ প্ৰতিবেদনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে আৰু ঢেকিয়াল ফুকনদেৱৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাও জ্ঞাপন কৰিছে আৰু লগতে মিছনেৰীসকলবোৰ শলাগ লৈছে। অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ পৰামৰ্শ চৰকাৰৰ ওচৰত অনুমোদন কৰি মিলছে প্ৰতিবেদনত লিখিছিল,

“মোৰ ধাৰণা জনসাধাৰণে অসমীয়া ভাষাৰ পৰিবৰ্তে বঙলা ভাষা প্ৰবৰ্তন কৰা বাবে যি অভিযোগ কৰে তাৰ যথেষ্ট যুক্তি আছে। বঙলা আদালতৰহে ভাষা, তেওঁলোকৰ প্ৰচলিত পুথি আৰু শাস্ত্ৰৰ ভাষা নহয়; ইয়াৰ সাধাৰণ ব্যৱহাৰৰ প্ৰতিও প্ৰবল প্ৰতিকূলতা বিদ্যমান। ইয়াৰ কাৰণ এইটোৱে যে ডেকাসকলক এটা বিদেশী ভাষাৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষাদান কৰা হয় আৰু তেওঁলোকে নিযুক্তিৰ কাৰণে চৰকাৰৰ মুখলৈ চাই থাকে। এই প্ৰদেশৰ শ্ৰেষ্ঠ পণ্ডিত মি. ব্ৰাউনৰ মতে অসমীয়া এটা সুন্দৰ আৰু সবল ভাষা; বঙলা ভাষাৰ সৈতে ইয়াৰ মিল থকাতকৈ পাৰ্থক্যৰ মাত্ৰাহে অধিক। মোৰ বিবেচনাৰে আমি বঙলা ভাষাৰে সকলো কাৰ্য পৰিচালিত হ’ব লাগে বুলি আৰু লগতে অসমীয়াসকলে ইয়াক আয়ত্ত কৰিব লাগিব বুলি নিৰ্দেশ দি মহা ভুল কৰিছোঁ। অতীতলৈ উভতি চোৱাৰ সময় আৰু এতিয়া নাই; কিন্তু মই আনন্দৰাম ফুকনৰ প্ৰস্তাৱসমূহ শিক্ষা পৰিষদৰ (Council of Education) অনুকূল বিবেচনাৰ বাবে গ্ৰহণযোগ্য বুলি দৃঢ় মত পোষণ কৰোঁ—বঙলাৰ পৰিবৰ্তে মাতৃভাষাৰ (অসমীয়া) প্ৰবৰ্তন; অসমীয়া ভাষাত সকলোৰে ব্যৱহাৰোপযোগী এলানি পুথি প্ৰণয়ন আৰু মাতৃভাষাৰ অধ্যয়নৰ পাঠ্যক্ৰম বঙলাৰে সমাপ্ত কৰা। এনে পদ্ধতিত এজন ছাত্ৰই ছবছৰতে চাৰি বছৰত আয়ত্ত কৰিব পৰাতকৈ বেছি আয়ত্ত কৰিব বুলি মই ভাবোঁ। ইংৰাজী ভাষা ভালদৰে আয়ত্ত নকৰালৈকে এজন ইংৰাজ ছাত্ৰক লেটিন শিকিবলৈ দিয়া নহয়; সেই একেদৰে এজন অসমীয়া ল’ৰাকো নিজৰ ভাষাটো আয়ত্ত নকৰালৈকে বিদেশী ভাষা এটা শিকাৰ নালাগে।”

মিলছে চৰকাৰৰ ওচৰত তেওঁৰ প্ৰতিবেদনখন দাখিল কৰাৰ পিছত কলিকতাত চৰকাৰৰ কৰ্মকৰ্তাসকলে এই বিষয়টোৰ আলোচনা-বিলোচনা কৰি থাকোঁতেই আৰু অসমবাসীয়ে অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তিত হ’ব বুলি আশা কৰি থাকোঁতেই ভূতৰ ওপৰত দানহ পৰাদি তেতিয়াৰ স্কুল ইনছপেক্টৰ উইলিয়াম ৰবিনছনে অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ আঁচনিত বাধা দিয়াৰ উদ্দেশ্যে ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ‘ৰিমাৰ্কছ ইন্ ডিফেন্চ অব্ ডি ইউছ অব্ ডি বেঙ্গলী ইন ডি

গবৰ্ণমেণ্ট স্কুলছ ইন্‌ আসাম' নামৰ এখন স্মাৰকপত্ৰ কলিকতাত চৰকাৰৰ ওচৰত দাখিল কৰিছিল। বৰিনছন আছিল প্ৰথমতে এজন বৃটিছ বেপ্টিষ্ট মিছনেৰী; তেওঁ কটন কলিজিয়েট স্কুলৰ (তেতিয়াৰ গোহাটী ছেমিনেৰী) প্ৰথম প্ৰধান শিক্ষক মিষ্টাৰ ছিঙাৰৰ অৱসৰৰ পিছতেই প্ৰধান শিক্ষক হিচাপে যোগদান কৰে। তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম ব্যাকৰণখন ইংৰাজী ভাষাৰ মাধ্যমেৰে প্ৰণয়ন কৰি ১৮৩৯ খ্ৰীষ্টাব্দতে 'এ গ্ৰামাৰ অব্‌ ডি এছামিছ লেঙ্গুৱেজ' নামেৰে শ্ৰীৰামপুৰ মিছন প্ৰেছত মুদ্ৰিত কৰিছিল। এই ব্যাকৰণখনৰ ভূমিকাত তেওঁ লিখিছিল,

“এই কোতুহলোদ্দীপক অসম নামে জনাজাত দেশখনৰ ইমূৰবৰপৰা সিমূৰলৈ প্ৰায় সাত লাখৰো অধিক জনবসতি থকা দেশখনত সকলোৱে অসমীয়া ভাষা কয়।”

এনেধৰণেৰে অসমীয়া ভাষাৰ বিষয়ে মন্তব্য কৰোঁতা এজন ইংৰাজে নিজ বুদ্ধিৰে উল্লিখিত স্মাৰকপত্ৰখনত অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰ মাজত কোনো পাৰ্থক্য নাই বুলি উল্লেখ কৰাটো আচৰিত কথা। তেওঁ তাত লিখিছিল যে অসম আৰু বঙ্গৰ শব্দাৱলী একেই, পাৰ্থক্য কদাচিৎহে দেখা যায়, দুয়োটা ভাষাৰ সাদৃশ্য অতি নিবিড়। স্থানীয় লোকসকলে (অসমীয়াসকলে) আঙুলিয়াই দিয়াৰ দৰে উভয় ভাষাৰ পাৰ্থক্য বঙালী ভাষাৰ স্বাভাৱিক বিকাশ আৰু অগ্ৰগতিৰ বাবে যে হৈছে তেনে নহয়, মাত্ৰ অসমীয়া মানুহৰ অশুদ্ধ উচ্চাৰণ আৰু বথেক্ছা ৰীতিত লিখা বানানৰ বাবেহে সেই পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। বিকৃত অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে কিতাপৰ পৰিশোধিত বঙলা ভাষাৰ বিজ্ঞি কৰিলেহে পাৰ্থক্যখিনি বেছি যেন লাগে; কিন্তু তেনেকুৱা পাৰ্থক্য কথ্য বঙলা ভাষা আৰু লিখিত বঙলাৰ মাজতো দেখা যায়। বৰিনছনে আকৌ উল্লেখ কৰিছিল যে অসমীয়াসকলে আৰু মিছনেবীসকলে কথ্য অসমীয়া উপভাষাৰ সৈতে পৰিশোধিত আৰু মাজিত বঙলা ভাষাৰ মাজত তুলনা কৰিহে দুটা বেলেগ ভাষা বুলি ভাবে। গতিকে অসমীয়া ভাষা বঙলা ভাষাৰপৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক বুলি ভবাটো সম্পূৰ্ণ ভ্ৰমাত্মক।^{৩২}

এনে প্ৰমাদৰ বশবৰ্তী হৈ বৰিনছনে বঙলা ভাষাৰ অধ্যয়ন অব্যাহত ৰখাৰ পৰামৰ্শ দিছিল। যদিহে অসমীয়া ভাষা প্ৰৱৰ্তন কৰা হয় তেনেহ'লে বঙলা

৩২ বেঙ্গল এডুকেশ্বনেল প্ৰটিডিংছ, ১৮৫৪, ১৬ মাৰ্চ, কমিছনাৰ অব্‌ আসাম টু ডি গবৰ্ণমেণ্ট অব্‌ বেঙ্গল, নং ৩৪

ভাষাৰ সকলো সাহিত্যৰ দ্বাৰা অসমীয়াৰ বাবে ৰুদ্ধ হৈ পৰিব আৰু বঙলা ভাষাত লিপিবদ্ধ কৰা সকলো চৰকাৰী নিৰ্দেশ, বিধিব্যৱস্থা অসমত অচল হৈ পৰিব।

বৰিনছনে নিজৰ বিবেক-বুদ্ধিৰে এই মন্তব্য দাঙি ধৰাটো বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। তেওঁৰ অধীনত কাম কৰা বঙালী লোকসকলে স্থানচ্যুত হোৱাৰ আশঙ্কাত বৰিনছনক প্ৰবোচিত কৰি এনে ধৰণৰ মন্তব্য চৰকাৰৰ ওচৰত দাখিল কৰোৱাটোহে বেছি বিশ্বাসযোগ্য।

বৰিনছনৰ এনে আঁকোৰগোজ অভিমত যেতিয়া মিছনেবীসকলৰ দৃষ্টিগোচৰ হ'ল তেতিয়াই অসম মিছনৰ অসমীয়া ভাষাৰ সমৰ্থনকাৰী প্ৰবীণ মিছনেৰী বেভাবেণ্ড মাইলছ ব্ৰনছনে তৎকালেই তেওঁৰ সহকৰ্মী মিছনেবীসকলৰ মতামত গ্ৰহণ কৰি তেওঁৰ নিজস্ব অভিমতেৰে সৈতে তেওঁৰ সতীৰ্থসকলৰ মন্তব্যসমূহ ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৩ নবেম্বৰত মফাট মিলছ আৰু বঙ্গৰ লেফ্‌টেনেণ্ট গবৰ্ণৰ এফ জে. হেলিডেলৈ প্ৰেৰণ কৰিলে আৰু অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ অৰ্থে দৃঢ়ভাৱে দাবী উত্থাপন কৰিলে।

ব্ৰনছনে দুয়োৰে প্ৰতিবাদ জনাই বৰিনছনৰ যুক্তি খণ্ডন কৰি লিখিছিল,

“অসম মিছন প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ আজি প্ৰায় কুৰি বছৰ হ'ল। এই কালছোৱাত আমাৰ আয়ত্তত থকা সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰি অসমৰ জনসাধাৰণৰ সৈতে পৰিচিত হৈছোঁ আৰু দৈনন্দিন জীৱনত তেওঁলোকৰ সৈতে হোৱা পাৰস্পৰিক ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰাৰ বাবে তেওঁলোকৰ ভাষা আয়ত্ত কৰিছোঁ আৰু তেওঁলোকৰ মাজত বিজ্ঞান আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ মৰ্মাৰ্থ তেওঁলোকক সেই ভাষাৰ মাধ্যমেৰে অবগত কৰাইছোঁ।

* * * * *

আমি মাতৃভাষা নিঃশেষ কৰাটো সম্ভৱপৰ নহয় বুলি ভাবোঁ। মাতৃভাষাৰ পৰিবৰ্তে বঙালী ভাষা প্ৰতিষ্ঠাপন কৰাটোও অসম্ভৱ বুলি ভাবোঁ, কিয়নো ই মাতৃভাষা নহয়, ই বিদেশী উপভাষা...আমি শিক্ষিত বঙালী শিক্ষকৰ পাঠদান পদ্ধতি চাইছোঁ, তেওঁলোকৰ পাঠদান কোনো সাধাৰণ মানুহেই বুজি নাপায়, সেই কাৰণে তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষা শিকিবলৈ আৰু ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হয়। সেই একে কাৰণতেই অসমীয়াসকলৰ মাজত বঙলা ভাষাৰ কিতাপবোৰৰ প্ৰচলন নিৰ্বৰ্থক বুলি বিবেচনা কৰোঁ।বঙলা অসমৰ মাতৃভাষা নহয়। সাধাৰণ মানুহে বঙলা ক'লে বুজি নাপায় আৰু লিখিত বঙলাও নুবুজে।

আমি প্ৰায় প্ৰতিখন গাঁৱতে এনে মানুহ পাইছোঁ যি হাতত কিতাপ এখন দিলেই কয় 'আপোনালোকৰ কিতাপ আমি পঢ়িব নোৱাৰোঁ'; কিন্তু যেতিয়াই সেইবোৰ অসমীয়া ভাষাতহে লিখা বঙলাত লিখা নহয় বুলি কোৱা হয় তেতিয়াই সাগ্ৰহে সেইবোৰ গ্ৰহণ কৰে আৰু পঢ়ে। এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব পাৰি যে চৰকাৰী স্কুলত বঙলা ভাষাটো ইংলণ্ডৰ স্কুলত লেটিন বা গ্ৰীক ভাষা পঢ়োৱাৰ নিচিনা পঢ়োৱা হয়। বঙলা পুথি ছাত্ৰৰ হাতত তুলি দিয়া হয় যদিও তেওঁলোকে সকলো বিবৰণ অসমীয়াত দিয়ে, শিক্ষকসকলেও সকলো ব্যাখ্যা আৰু বুজনি অসমীয়াতহে দিয়ে।……খেল-পথাৰত, ঘৰত, নাম-প্ৰসঙ্গত যেতিয়া শাস্ত্ৰ ব্যাখ্যা কৰা হয়, নৱজাত শিশুটিয়ে যেতিয়া মাকৰ মুখৰপৰা প্ৰথম শব্দটি শুনে আৰু নিজে যিটো প্ৰথমে ক'বলৈ ধৰে, নাৱৰীয়াই বঠাৰ চাবে চাবে যেতিয়া গীত গায়, খেতি চপোৱাৰ সময়ত দাৱনীয়ে যিবোৰ গীত গায়—এই সকলোতে এটি মাত্ৰ ভাষাৰ ব্যৱহাৰ—সেইটো হৈছে অসমীয়া ভাষা, বঙলা ভাষা নহয়। গতিকে আমাৰ বিনম্ৰ মত এইটোৱে যে এই প্ৰদেশত কোনো জনপ্ৰিয় শিক্ষা আঁচনি গ্ৰহণ কৰিবলৈ হ'লে তাক মাতৃভাষাৰ মাধ্যমেৰে কৰিব লাগিব।”

ব্ৰনছনে পাঠ্যপুথিৰ সমস্যাৰ সম্পৰ্কত কৈছিল যে ইতিমধ্যে মিছনেৰীসকলে বহুতো পাঠ্যপুথি প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছে আৰু স্কুলৰ শিক্ষাৰ মাধ্যম স্থানিৰ্দিষ্ট কৰা মাত্ৰেই অধিক পুথি প্ৰকাশ কৰা হ'ব। তদুপৰি তেওঁ লিখিছিল যে অসম উপত্যকাৰ ওচৰে-পাজৰে থকা পৰ্বতীয়া জাতিবোৰৰ সৈতে কথোপকথনৰ মাধ্যম একমাত্ৰ অসমীয়া ভাষা। গতিকে চৰকাৰে অনতিবিলম্বে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰবৰ্তন কৰিব লাগে বুলি ব্ৰনছনে মুক্তকণ্ঠে দাবী জনাইছিল।

বৰিনছনৰ মন্তব্যৰ প্ৰতিবাদ জনাই শিৱসাগৰ আস্থানৰ মিছনেৰী এছ. এম. হুইটিঙে ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৩ অক্টোবৰত ব্ৰনছনলৈ লিখিছিল, “চৰকাৰক বঙলা ভাষা চলাবলৈ দিয়ক, তাৰদ্বাৰা শিক্ষা বাধাগ্ৰস্ত হ'ব, কিন্তু কুৰি বছৰ পিছত চৰকাৰে পুনঃ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰবৰ্তন কৰিব।”

এইটো বৰ কৌতূহলৰ বিষয় যে সঁচাকৈয়ে চৰকাৰে কুৰি বছৰ পিছত অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃ প্ৰবৰ্তন কৰিছিল।

গুৱাহাটী আস্থানৰ মিছনেৰী ডেনফৰ্থে ইতিপূৰ্বে মফাট মিলছক অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্বৰ বিষয়ে স্মাৰকপত্ৰ প্ৰদান কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰা হৈছে। ডেনফৰ্থে বৰিনছনৰ মন্তব্য পঢ়ি স্থিৰে থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁ উদগ্ৰ উৎকণ্ঠাৰে তাৰ প্ৰতিবাদ জনাই ব্ৰনছনলৈ লিখিছিল,

“ভাষা ভাবৰ বাহন। যি শব্দই ভাব বহন নকৰে সি ভাষা নহয়। যদি ভাষাই শ্ৰোতাৰ মনলৈ বক্তাৰ ভাব বহন কৰে তেনেহ'লে সেইটো তেওঁলোক উভয়ৰে বুজি পোৱা ভাষা আৰু যদি শ্ৰোতাৰ মনলৈ বক্তাৰ ভাব বক্তাৰ ভাষাই বহন কৰিব নোৱাৰে তেনেহ'লে সেইজন শ্ৰোতাৰ কাৰণে সেইটো ভাষা নহয়। অসমীয়াসকলে অসমীয়া ভাষা বুজে, গতিকে সেইটো তেওঁলোকৰ ভাষা। যদি তেওঁলোকে বঙলা বুজি নাপায় (তেওঁলোকে যে বুজি নাপায় তাৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিম) তেনেহ'লে সেইটো তেওঁলোকৰ ভাষা নহয়; কিয়নো বঙলা ভাষাই তেওঁলোকৰ মনলৈ কোনো ভাব বহন নকৰে।……অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰ অধিকাংশ শব্দ সংস্কৃত ভাষাৰপৰা গৃহীত; সেইবাবে উভয়ৰে শব্দৰ সাদৃশ্য থকাটো নিশ্চিত। কোনো বঙালী পণ্ডিতে অসমীয়া ভাষা খুটিয়াই খুটিয়াই পঢ়িব পাৰিব পাৰে, কোনো ইংৰাজীৰ পণ্ডিতে লেটিনৰ নিউ টেষ্টামেণ্টৰ বহুতো ছেদৰ পাঠোদ্ধাৰ কৰিব পাৰিব পাৰে; কিন্তু সেইবুলিয়েই লেটিন ভাষা আৰু ইংৰাজী ভাষা বিদৰে একে নহয়, সেইদৰে বঙলাও অসমীয়া নহয়।”

তদুপৰি ডেনফৰ্থে তলত দিয়া বক্তিসমূহ উল্লেখ কৰি অসমীয়া ভাষা যে স্বতন্ত্ৰ ভাষা তাক প্ৰতিপন্ন কৰিছিল—

(১) আমাৰ কিতাপবোৰ সকলো পঢ়িব জনা অসমীয়াই বুজি পায়, কিন্তু বঙলা কিতাপ নুবুজে।

(২) বঙলাৰ কথিত ভাষা অসমীয়াই নুবুজে, কিতাপৰ ভাষাৰতো কথাই নাই।

(৩) চৰকাৰী স্কুলৰ শিক্ষকসকলে কয় যে গাঁও অঞ্চলৰ সকলোৱে আমাৰ কিতাপবোৰ তৎক্ষণাত্ বুজি পায়, কিন্তু বঙলা কিতাপ ছই-তিনি বছৰ অধ্যয়ন কৰাৰ পিছতহে বুজে।

(৪) ইংলণ্ডত লেটিন বা ফ্ৰেঞ্চ ছাত্ৰই যেনেকৈ পঢ়ে তেনেকৈ অসমীয়া ছাত্ৰয়ো বঙলা ভাষা এটা বিদেশী ভাষা হিচাপে শিকে—অভিধানৰপৰা শব্দৰ অৰ্থ চাই অনুবাদ কৰিবলৈ শিকে।

(৫) স্কুলৰ বাহিৰত ছাত্ৰসকলে বঙলা চিন্তা নকৰে, কথা-বতৰা নাপাতে; অসমীয়া ভাষাহে ব্যৱহাৰ কৰে।

(৬) অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ, প্ৰত্যয়, যতি আদিৰ ব্যৱহাৰ বিশেষকৈ মন কৰিবলগীয়া। এইবোৰেই বঙলা যে এটা বেলেগ ভাষা তাক প্ৰমাণ কৰে।

.....”

আন এগৰাকী মিছনেৰী উইলিয়ম ৱাৰ্ডে বৰিনছনৰ যুক্তিৰ তৰলতাৰ বিষয়ে ব্ৰনছনলৈ লিখিছিল,

“...যদি ছয়োটা ভাষা (বঙলা আৰু অসমীয়া) একে, তেনেহ’লে ইতিপূৰ্বে বঙলা ভাষাৰ সৈতে সুপৰিচিত মিছনেবীসকলে (জেমছ ৰে আৰু বৰিনছন— শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰদ্বাৰা প্ৰেৰিত) অসমত প্ৰৱেশ কৰি বঙলা ভাষা এৰি জন-সাধাৰণৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিবলৈ অসমীয়া ভাষাক মাধ্যম হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল।”

বৰিনছনে নিজকেই অসমীয়া ভাষাৰ সৰ্বজ্ঞ বুলিও তেওঁৰ মন্তব্য-পত্ৰখনত উল্লেখ কৰিছিল আৰু অসমীয়া এটা অমার্জিত, কুৎসিত ভাষা বুলিও মন্তব্য কৰিছিল। ৱাৰ্ডে বৰিনছনৰ উদ্ভট কল্পনা-প্ৰসূত দাবীৰ ছৰ্ঘোৰ প্ৰতিবাদ জনাই লিখিছিল,

“ভাষাৰ সমালোচনামূলক বিস্তৰ জ্ঞানৰ দৃষ্টিকোণৰপৰা...কাৰো প্ৰতি বিদ্বেষৰ ভাব নোলোৱাকৈয়ে ক’ব পাৰি যে মিঠাৰ ব্ৰাউনক এই প্ৰদেশৰ যি কোনোৰে সৈতে তুলনা কৰিলেও উচ্চ স্থান তেওঁ অধিকাৰ কৰিব, কিয়নো যোৱা কুৰি বছৰে তেওঁ অতি যত্নেৰে (অসমীয়া) অধ্যয়ন কৰিছে। যেতিয়া ভাষাটো অধ্যয়ন নকৰা এজনে তেওঁৰ প্ৰিয় বঙলা ভাষাৰ সৈতে নিমিলা বাবে (অসমীয়া ভাষাৰ) কদাকাৰতা আৰু অমার্জিততা...আদিৰ বিষয়ে মন্তব্য কৰা শুনা যায় তেতিয়াই আমাৰ হাঁহি মুঠাকৈ নাথাকে। অসমীয়া ভাষা কুৎসিত, বিকৃত আদি হোৱাৰ পৰিবৰ্তে যি এই ভাষাৰ সৈতে পৰিচিত তেওঁ স্বীকাৰ কৰিব যে অসমীয়া এটা মার্জিত, উপযোগী আৰু শ্ৰুতিমধুৰ ভাষা।”

অসম মিছনৰ অগ্ৰগণ্য পুৰুষ বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনে বৰিনছনৰ প্ৰবন্ধ পাঠ কৰি আচৰিত নহৈ নোৱাৰিলে। ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৫ নবেম্বৰত তেওঁ লিখিছিল,

“এই দেশৰ ভাষাৰ সৈতে বৰিনছন সুপৰিচিত হোৱাহেঁতেন তেওঁৰ প্ৰবন্ধত তেওঁ তেনে দাবী উত্থাপন নকৰিলেহেঁতেন। বৰিনছনে আশঙ্কা কৰিছে যে আমি কিতাপৰ পৰিমার্জিত বঙলা ভাষাৰ সৈতে তুলনা কৰি অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা বুলি সিদ্ধান্ত কৰিছোঁ। এই ছয়োটা যে পৃথক ভাষা তাৰ কাৰণে কোনো কিতাপৰ আশ্ৰয় লোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই; কেৱল কেইজনমান বঙালী আৰু অসমীয়া মানুহক লগ লগাই কথাবতৰা পাতিব দি তেওঁলোকে পৰস্পৰে পৰস্পৰক বুজি পায় নে নাপায় তাকে চালেই হ’ব।”

বৰিনছনে মিছনেবীসকলক অসমীয়া ভাষাটো জনসাধাৰণৰ মাতৃভাষা বোলা বাবে তিবন্ধাৰ কৰিছে। যদি অসমীয়া মাতৃভাষা নহয় তেনেহ’লে অত্ৰ কি ভাষা তেওঁলোকৰ মাতৃভাষা? বঙলা তেওঁলোকৰ মাতৃভাষা নেকি? বৰিনছনে ভাবে নেকি—যিটো ভাষা মানুহে বুজি নাপায় সেইটো তেওঁলোকৰ মাতৃভাষা?

বৰিনছনৰ বানান আৰু উচ্চাৰণ সম্বন্ধীয় আপত্তি খণ্ডন কৰি ব্ৰাউনে লিখিছিল,

“অসমীয়াসকলৰ উচ্চাৰণৰ বহুতো বিভিন্নতা থকা বুলি বৰিনছনে নিশ্চিত কৰিছে। পৃথিৱীৰ এনে এখন দেশ কোনোবাই উলিয়াই দিব পাৰে নে য’ত বসবাস কৰা লোকসকলৰ মাজত অসমীয়াসকলতকৈ উচ্চাৰণৰ সঙ্গতি বেছি?”

সেই একে সূৰতে নগাঁও আস্থানৰ মিছনেৰী আই. জে. ষ্টাৰ্ডেও বৰিনছনৰ মন্তব্যৰ প্ৰতিবাদ জনাইছিল।

মিছনেবীসকলৰ উল্লিখিত মন্তব্যসমূহৰপৰা আমি সহজে অনুমান কৰিব পাৰোঁ যে মিছনেবীসকলে অন্তৰৰ নিভৃততম কোণৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ অস্তিত্ব, মৌলিকত্ব আৰু স্বাতন্ত্ৰ্যৰ বিষয়ে নিস্বার্থভাৱে সকলো কথা উত্থাপন কৰি অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তন কৰিবলৈ যত্নপৰোনাস্তি চেষ্টা চলাইছিল।

তেওঁলোকে চৰকাৰৰ ওচৰত সকলো দাবী উত্থাপন কৰাৰ উপৰিও বেভাৰেণ্ড ব্ৰনছনে বাইজৰ মতামত গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যে সেই সময়ত বঙ্গদেশৰ কলিকতাৰ-পৰা প্ৰকাশিত প্ৰধান বাতৰি কাকত ‘ফ্ৰেইণ্ড অব্ ইণ্ডিয়া’ৰ ১৮৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৫ মে’ সংখ্যাত সম্পাদকলৈ লিখা চিঠিত লিখিছিল,

“আপোনালোকে নিশ্চয় জানে যে অসমীয়াসকলৰো আন সকলো জাতিৰ নিচিনা এটা মাতৃভাষা আছে। আপোনালোকে নিশ্চয় পাহৰি যোৱা নাই যে পূজ্যপাদ ডঃ কেৰীয়ে অসমীয়াসকলৰ উপকাৰৰ অৰ্থে অসমীয়া ভাষা মাধ্যম হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল—তেওঁৰ অনুদিত অসমীয়া শাস্ত্ৰ (বাইবেলৰ অনুবাদ) আৰু অত্ৰা পুথিয়ে (প্ৰচাৰ পুস্তিকা) সেই কথা প্ৰমাণ কৰে। তাৰ পিছতো শ্ৰীৰামপুৰ মিছনে যেতিয়া বৰিনছন আৰু জেমছ ৰেক অসমলৈ মিছনেৰী হিচাপে পঠাইছিল তেতিয়াও অসমীয়া ভাষাৰ আৱশ্যকতা যে উপলব্ধি কৰিছিল সেই কথা লু’কৰ গ’ছপেল আৰু অত্ৰ পুথি অসমীয়া ভাষাত মুদ্ৰিত কৰাৰপৰা প্ৰমাণিত হয়।”^{৩৩}

অসমীয়া ভাষাত ৰচিত উপযুক্ত পুথিৰ অভাৱৰ অজুহাতৰ বিষয়ে তেওঁ সেই

চিঠিতেই লিখিছিল যে শিক্ষিত ডেকাসকলে অনতিবিলম্বে পাঠ্যৰ উপযোগী কিতাপ লিপি উলিয়াব। তেওঁ লিখিছিল,

“অতি সন্মানাৰ্হ স্থশিক্ষিত হিন্দু কলেজৰ প্ৰাক্তন ছাত্ৰ আৰু বৰ্তমানে নগাঁৱৰ চৰ্ এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ আনন্দৰাম ফুকন (ঢেকিয়াল ফুকন) ডাঙৰীয়াই অতিশয় প্ৰশংসনীয় উৎসাহ আৰু উদীপনাৰে নিজৰ মাতৃভাষাত কিতাপ ৰচনা কৰিবলৈ লৈছে, কিয়নো তেওঁৰ দেশৰ অজ্ঞ জনগণৰ মাজত জ্ঞান বিস্তাৰৰ একমাত্ৰ নিশ্চিত আৰু অতি স্বাভাৱিক উপায় হৈছে মাতৃভাষা।... আমি বাক অন্মমান কৰিব নোৱাৰোঁ নেকি ভাষাৰ মাধ্যম তেওঁলোকৰ মাজত জনপ্ৰিয় হ’ব ?”^{৩৪}

* * *

অসমীয়া ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষাদানৰ বাবে পঢ়াশালি পতাৰ আৱশ্যকতা সম্বন্ধে ‘ফ্ৰেইণ্ড অব্ ইণ্ডিয়া’ কাকতে ব্ৰনছনৰ উক্ত চিঠিৰ মৰ্ণে এটি চমৎকাৰ সম্পাদকীয় লিখিছিল। তাত লিখিছিল,

“ইংলণ্ডৰ য়ৰ্কছায়াৰ বা উইলটছায়াৰ (Yorkshire or Wiltshire) উপভাষাৰ নিচিনা অথবা ফ্ৰান্সৰ গেছকন বা ব্ৰিটন (Gascon or Briton) উপভাষাৰ নিচিনা অথবা বঙ্গদেশৰ চিটাগং বা ছিলেটীয়া ভাষাৰ নিচিনা অসমীয়া এটা প্ৰাদেশিক ভাষা নহয়। এইটো এটা ভাষা যাৰ মাধ্যমেৰে জনগণে ভালৰ বাবেই হওক বা বেয়াৰ বাবেই হওক সকলো আবেগ-অনুভূতি প্ৰকাশ কৰে আৰু গ্ৰহণ কৰে। হিন্দুধৰ্মৰ ধৰ্মগুৰুসকলে (অসমত) জনগণৰ মাজত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ কাৰণে এই ভাষাটোকে যথোপযুক্ত ভাষা বুলি বিবেচনা কৰিছে... এইটোৱে ভাষা যাৰ মাধ্যমেৰে জ্ঞানৰ ভাণ্ডাৰ জনগণৰ মাজত মুকলি কৰিব লাগিব।”^{৩৫}

এফালে মিছনেবীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ হকে চৰকাৰৰ ওচৰত নানা যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰি আছিল আৰু আনফালে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন ডাঙৰীয়াই চৰকাৰৰ নীৰৱতাৰ আলেথলৈ লৈ আছিল। চৰকাৰে অসমীয়া জাতিৰ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ অনন্ত সমস্যাটোৰ প্ৰতি উদাসীন মনোভাব পোষণ কৰাটো ফুকন ডাঙৰীয়াই সহ কৰিব পৰা নাছিল। অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰুদ্ধাৰৰ অৰ্থে আৰু জনমত গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যে ‘এ ফিউ বিমাৰ্কছ অন ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ এণ্ড ভাৰ্নেকুলাৰ এডুকেছন ইন আসাম’ নামৰ এটা অতিশয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ

প্ৰবন্ধ লিখি ১৮৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দত শিৱসাগৰৰ আমেৰিকান বেপটিষ্ট মিছন প্ৰেছত কিতাপ আকাৰে মুদ্ৰিত কৰি উলিয়াইছিল। তাৰে কিছুমান চৰকাৰৰ হাতত দিছিল আৰু কিছুমান দেশৰ প্ৰধান প্ৰধান লোকৰ মাজত বিতৰণ কৰিছিল। ফুকন ডাঙৰীয়াই কিতাপখনৰ প্ৰণেতা হিচাপে নামটো ব্যক্ত নকৰি ‘By A Native’ অৰ্থাৎ এজন দেশীয় লোকৰদ্বাৰা ৰচিত বুলি প্ৰকাশ কৰিছিল। অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষা একে বোলাসকলৰ ভ্ৰান্ত ধাৰণা দূৰ কৰাৰ অৰ্থে ফুকন ডাঙৰীয়াই এই কিতাপখনত বঙলা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ তুলনামূলক পাৰ্থক্য দাঙি ধৰিছিল। (১) বঙলা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ একে বিষয়ৰ ছন্দ উদ্ধৃত কৰি দেখুৱাইছিল যে সেই ছন্দত থকা ২৮৭টা শব্দৰ মুঠ ১১২টা শব্দ বঙলাৰপৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক; ৯৮টা শব্দ সংস্কৃতৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা আৰু বাকী ৭৭টা শব্দৰ বঙলাৰ সৈতে সাধাৰণ সাদৃশ্য আছে। (২) দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত অতি প্ৰচলিত ১১৪টা শব্দৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰি অসমীয়া আৰু বঙলাৰ পাৰ্থক্য দেখুৱাইছিল। (৩) বিসকল বঙলা ভাষাপ্ৰেমীয়ে কেৱল কিতাপৰ বঙলা ভাষাৰ সৈতেহে অসমীয়া ভাষাৰ পাৰ্থক্য দেখা যায় বুলি যুক্তি দৰ্শাইছিল সেইসকলৰ যুক্তি খণ্ডনৰ্থে কথিত ভাষাতহে লিখিত ভাষাতকৈ যে পাৰ্থক্য অধিক তাকে দেখুৱাবলৈ ‘পদ্মাৱতী’ আৰু ‘হৰিহৰ’ নামৰ স্ত্ৰী-পুৰুষৰ ঘৰুৱা কথিত বঙলা আৰু অসমীয়াৰ কথোপকথনৰ ছন্দ এটা দাঙি ধৰিছিল আৰু তেওঁ মন্তব্য দিছিল যে যিহেতুকে সংস্কৃতেই বঙলা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ মূল উৎস সেই কাৰণে দুয়োটা ভাষাৰ লিখিত ৰূপত সাদৃশ্য দেখা যায়।^{৩৬}

ফুকন ডাঙৰীয়াই অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰতিপন্ন কৰাৰ উপৰিও অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ বিষয়ে দোহাৰিছিল আৰু পুৰণি পুথিৰ তালিকা সন্নিবিষ্ট কৰিছিল। এই তালিকাত হিন্দু ধৰ্মশাস্ত্ৰ, ইতিহাস, চিকিৎসা-বিজ্ঞান, নাট, গণিত, ভূগোল, অভিধান, আইন আৰু স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিৰ নাম উল্লেখ কৰিছিল। মিছনেবীসকলে লিখা স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিবোৰ আৰু অগ্ৰাণ্ণ পুথিবোৰৰ নামো উল্লেখ কৰি অসমীয়া সাহিত্য যে চহকী সাহিত্য তাক প্ৰতিপন্ন কৰিছিল। তেওঁ নিজেও বহুতো উপযোগী কিতাপ প্ৰণয়ন কৰি উলিয়াইছিল।

ফুকন ডাঙৰীয়া মিছনেবীসকলৰ পৰম বন্ধু আছিল। এই প্ৰসঙ্গত গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখা কথাখিনি প্ৰণিধানযোগ্য। তেওঁ লিখিছিল,

৩৬ ঢেকিয়াল ফুকন, আনন্দৰাম—এ ফিউ বিমাৰ্কছ অন ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ এণ্ড অন ভাৰ্নেকুলাৰ এডুকেছন, পৃ ৫—১৯

“তেতিয়াও অসম দেশত স্কুল আৰু কাছাৰীত বঙলা ভাষা চলিছিল। পাদ্ৰীসকলে অসমীয়া ভাষা চলাবলৈ বৰ বত্ন কৰিছিল। ব্ৰনছন পাদ্ৰীচাহাবে অসমীয়া চলাবলৈ এক আবেদনপত্ৰ প্ৰস্তুত কৰে। ফুকনে সেই চাহাবক এই বিষয়ে অনেক সাহায্য কৰিছিল। ফুকন বিনে দেশীয় লোকৰ মাজত দেশীয় লোকৰ হৈ ছায়াৰ কথা কয় বা কোনো আলোচনা কৰে বা বুদ্ধি দিয়ে তেতিয়া এনে লোক নাছিল। দেশীয় যিসকল লোক আছিল সেই সকলোৱে বঙলা দেশৰ নদীয়া বা শান্তিপুৰ বা কনৌজপুৰৰপৰা অহা বুলি অভিমান কৰিছিল। অসমীয়া ভাষাই বোলক বা বঙলা ভাষাই বোলক কাৰো কোনো ধৰ নাথাইছিল। পাদ্ৰী চাহাবসকলে বত্ন কৰিছিল হয়, তাৰপৰা বিশেষ ফল নদৰ্শিল। পাছে ফুকনে পাদ্ৰীচাহাবসকলক আৰু পাদ্ৰীচাহাবসকলে ফুকনক দেশীয় ভাষাৰ বিষয়ে সাহায্য কৰাত উভয়ে এই ভাষাৰ বিশেষ বত্ন কৰিবলৈ ধৰিলে।” ৩৩৭

উল্লিখিত কথাখিনিৰপৰা আমি স্পষ্টভাৱে দেখিবলৈ পাওঁ যে ফুকনৰ বিশাল ব্যক্তিত্বই মিছনেৰীসকলৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাইছিল আৰু ফুকনে অকলশৰে অসমীয়া ভাষাৰ কাণ্ডাৰী হৈ মূল লক্ষ্যত উপনীত হ’বলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিছিল।

ফুকন ডাঙৰীয়াই তেওঁ আবন্ত কৰা কামৰ শুভফল দেখিবলৈ নাপালে। নিয়তিৰ নিষ্ঠুৰ হাতে ফুকন ডাঙৰীয়াক মাত্ৰ ২৯ বছৰ ৯ মাহ ২৯ দিন বয়সত ১৮৫২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জুন মাহৰ ১৬ তাৰিখে মানৱলোকৰপৰা আঁতৰাই নিলে। কিন্তু তেওঁৰ আত্মাৰ আকুল আহ্বানে অসমীয়া জাতিক উদ্ধুদ্ধ নকৰাকৈ নাথাকিল।

ফুকন ডাঙৰীয়াৰ আধৰুৱা কামৰ গুৰি ধৰিবলৈ থাকিল মিছনেৰীসকল। মিছনেৰীসকলৰ আশাশুধীয়া প্ৰচেষ্টা, আবেদন-নিবেদন আৰু ঢেকিয়াল ফুকন প্ৰমুখ্যে লোকসকলৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত দাবীৰ প্ৰতি চৰকাৰে কোনো মন-কাণ দিয়া নাছিল।

ইতিমধ্যে মিছনেৰীসকলৰ কাম-কাজতো ব্যাঘাত উপস্থিত হ’ল। বিশেষকৈ ৰেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনে অসম এৰি যোৱা বাবে ১৮৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শেষৰপৰা অসম মিছনৰ ছদ্দিন আবন্ত হয় আৰু ১৮৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮৬১ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ ব্ৰনছন যুক্তৰাষ্ট্ৰত থকা বাবে মিছনৰ কাম স্থবিৰ হৈ পৰিছিল। অৱশ্যে ১৮৬১

খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰনছনে অসমলৈ উভতি আহি পুনশ্চ অসমীয়া ভাষাৰ আত্মপ্ৰতিষ্ঠাৰ হেতু অহোপুৰুষাৰ্থ কাৰ্যত ব্ৰতী হ’ল। তেওঁ আত্মনিয়োগ কৰিলে অসমীয়া ভাষাৰ বিজয় স্তম্ভস্বৰূপ তেওঁৰ অসমীয়া অভিধানখন সমাপ্ত কৰাৰ অৰ্থে। এই অভিধান ৰচনাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল অসমীয়া ভাষাৰ স্বাতন্ত্ৰ্য প্ৰতিপন্ন কৰা।

১৮৬৩ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাচীৰকপে থিয় দিয়া ৰবিনছনে অব্যাহতি পোৱাৰ লগে লগে জেমছ মুৰেই কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিয়েই বঙলা ভাষাৰদ্বাৰা স্কুল আৰু আদালতত ঘটা কুফলৰ বিষয়ে বিবৰি ডিচেম্বৰ মাহত শিক্ষা পৰিষদলৈ (Council of Education) লিখিছিল যে বঙলা এটা সম্পূৰ্ণ পৃথক ভাষা; অসমৰ লোকে বঙলা অধ্যয়নৰ কাৰণে কাচিংহে আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে আৰু যৎসামান্য যি শিকে তাকো শীঘ্ৰে পাহৰি যায় আৰু ছাত্ৰসকলে ওচৰচুবুৰীয়াৰ সৈতে সেই ভাষাৰে ভাব বিনিময় কৰিব নোৱাৰে। তদুপৰি তেওঁৰ চিঠিত তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল যে লক্ষীমপুৰ, ডিব্ৰুগড় আৰু কামৰূপৰ স্কুলত অসমীয়া বৰ্ণমালা নিসঙ্কোচে শিকোৱা হয়, বঙলা বৰ্ণমালাৰ ওপৰত কোনো গুৰুত্ব দিয়া নহয়, শুদ্ধ অসমীয়া উচ্চাৰণৰ প্ৰতিহে চকু ৰখা হয়। ৩৮

ভাষা-বিবাদৰ ধুমুহা চলিয়েই থাকিল। বিভিন্ন স্থানৰপৰা চৰকাৰৰ ওচৰত অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ হকে আবেদন দাখিল কৰা কাম চলিয়েই থাকিল। ইংৰাজ বিষয়াসকলেও অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে আৰু বিপক্ষে মতামত চৰকাৰৰ ওচৰত দাখিল কৰিলে। চৰকাৰে এতিয়া কিন্তু সেই উদাসীনতাৰ বন্ধনৰপৰা মুক্ত হৈ প্ৰকৃত কথাৰ ভুল’বলৈ আগ বাঢ়ি আহিল। ইতিমধ্যে তেতিয়াৰ অসমৰ অস্থায়ী কমিছনাৰ কৰ্ণেল জে. চি. হটনে অসমীয়া ভাষাৰ সম্পূৰ্ণ পৃথক সত্তাৰ বিষয়ে উপলব্ধি কৰি অসমৰ আদালতত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ বাবে বঙ্গদেশৰ লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰক অনুৰোধ কৰিছিল। বঙ্গ চৰকাৰে হটনৰ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ নকৰিলে যদিও অসমত কাম কৰা সকলো অসামৰিক বিষয়াই বঙ্গদেশৰ বিষয়াই বঙলা আৰু উত্তৰ-পশ্চিম প্ৰদেশৰ বিষয়াই হিন্দুস্থানীৰ পৰীক্ষা পাছ কৰিব লগাৰ নিচিনা অসমীয়াৰ পৰীক্ষা পাছ কৰিব লাগিব বুলি নিৰ্দেশ জাৰি কৰিছিল। ইতিপূৰ্বে ১৮৭২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ চেপ্তেম্বৰ মাহত বঙ্গৰ লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ কেম্বলে প্ৰতিখন গাঁৱৰপৰা মাতৃভাষা অসমীয়াৰ মাধ্যমেৰে শিক্ষাদান কৰিবলৈ উপযুক্ত শিক্ষক নিযুক্ত কৰাৰ নিৰ্দেশ দিছিল

আৰু তেওঁ আশা কৰিছিল যে যিসকল ছাত্ৰই এইদৰে শিক্ষা লাভ কৰিব তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ বংশধৰসকলৰ প্ৰতিও চকু দিব পাৰিব। অনুমান কৰিব পাৰি যে কেশৱৰ এই নিৰ্দেশত ১৮৩৫ খ্ৰীষ্টাব্দত লৰ্ড মেকলে প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্য শিক্ষা-বিবাদৰ কালত যি 'ডাউনৱাৰ্ড ফিল্ট্ৰেছন' যুক্তি দাঙি ধৰিছিল তাৰেই প্ৰতিধ্বনি প্ৰতিফলিত হৈছিল।

এয়েই অসমীয়া ভাষা প্ৰবৰ্তনৰ প্ৰথম পদক্ষেপ বুলি আশঙ্কা কৰি বিৰোধীসকলে পুনশ্চ অসমীয়া ভাষাৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ দিবলৈ সাজু হ'ল। তেওঁলোকে দাবী কৰিছিল যে বঙলাহে একমাত্ৰ জনসাধাৰণৰ মাজত ভাষা বিনিময়ৰ বাহন; কাৰণ অসমবাসীয়ে ৬০টা উপভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। তদুপৰি অসমৰ যিসকল ভদ্ৰ সম্প্ৰদায়ৰ লোক তেওঁলোকৰ অধিকাংশই বঙ্গদেশৰপৰা প্ৰব্ৰজন কৰা লোক। এনেকি তেওঁলোকে অতি আচৰিতভাৱে চৰকাৰৰ ওচৰত দাবী উত্থাপন কৰিছিল যে “শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, ৰামেশ্বৰ শৰ্মা আৰু অন্যান্য বহুতো অসমীয়া সাহিত্যিক নিশ্চয় বঙালী আছিল আৰু তেওঁলোকে বঙলা ভাষাতহে তেওঁলোকৰ পুথিবোৰ লিখিছিল, কিতাপবোৰ বাবে বাবে নকল কৰা বাবে সেইবোৰৰ মূল বৈশিষ্ট্যবোৰ নাইকিয়া হৈছে আৰু অসমীয়া উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্যৰ লগত মিলাকৈ ৰূপান্তৰিত কৰা হৈছে।”^{৩৯}

ইয়াতকৈ সত্যৰ অপলাপ কি হ'ব পাৰে? ১৮৭২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২১ মে' তাৰিখৰ পত্ৰত এ. ফিলিপে অসমৰ কমিছনাৰলৈ লিখিছিল যে সেই সময়ৰ স্কুল আৰু আদালতত প্ৰচলিত ভাষাটো অসমীয়া, বঙলা আৰু উৰ্দ্ধৰ কৃত্ৰিম সংমিশ্ৰণত গঢ়ি উঠা এটা বিজ্ঞতৰীয়া ভাষা, ইয়াক কোনো অসমীয়াই বুজি নাপায় আৰু নকয়, এনেকি নতুনকৈ অসমত উপস্থিত হোৱা বঙালী লোকেও তাক আয়ত্ত কৰিবলৈ যথেষ্ট সময় ল'ব।^{৪০}

তথাপি অসমৰ দেশীয় স্কুলবোৰত (indigenous schools) এই ভাষাটোকে শিকোৱা হয়; কিয়নো এই ভাষাটোৱে আদালত আৰু কাৰ্যালয়ৰ ভাষা। গতিকে চৰকাৰৰ অধীনত নিযুক্তি পোৱাৰ আশাতেই এই ভাষা শিকিবলৈ বাধ্য হৈছিল।

এইদৰে চৰকাৰৰ বিষয়াসকলৰ মতামতৰ বিনিময় চলি থাকিল যদিও মূল কথাটোৰ, অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষা পুনঃ প্ৰবৰ্তনৰ বিষয়ে কোনো খাটাত সিদ্ধান্ত হৈ

নুঠিল। ইতিমধ্যে ব্ৰনছনে তেওঁৰ অভিধানখন ছপাই উলিয়াইছে। ব্ৰনছনে চৰকাৰৰ ওচৰত পুনৰপি এখন স্মাৰকপত্ৰ অৰ্পণ কৰাৰ মন কৰি ১৮৭২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৯ মাৰ্চত 'ডি হান্সল মেমবিয়েল অব্ ডি এছামিজ কমিউনিটি এট নগাঁও, আসাম' নামৰ এখন স্মাৰকপত্ৰ বঙ্গৰ লেফটেনেণ্ট জৰ্জ কেশৱৰ হাতত দাখিল কৰিছিল। ব্ৰনছনে নিজে ইয়াত সভাপতিৰূপে স্বাক্ষৰ কৰিছিল আৰু ২১৫ জন শিক্ষিত অসমীয়াই এই স্মাৰকপত্ৰখনত অনুমোদন জনাইছিল। এই স্মাৰকপত্ৰৰ লগত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনদেৱৰ পুস্তিকা এখনো দাখিল কৰিছিল। সম্ভৱতঃ এইখনেই তেওঁৰ 'এ ফিউ বিমাৰ্কছ অন ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ এণ্ড অন ভাৰ্নে'কুলাৰ এডুকেছন ইন আসাম'। এই স্মাৰকপত্ৰ সংক্ৰান্তত অসম সচিবালয়ৰ ৰেকৰ্ড কমত সংৰক্ষিত ৪৭১ নং ফাইলত ১৩৩ জন স্বাক্ষৰকাৰীৰ উল্লেখ আছে। স্মাৰকপত্ৰখনত উল্লেখ কৰিছিল যে কলিকতাত চৰকাৰ কৰ্তৃপক্ষৰ বিষয়াসকলৰ অসমীয়া অথবা বঙলা ভাষাৰ সম্যক জ্ঞানৰ অভাৱৰ ফলতেই অসমীয়া ভাষা সেই পৰ্যন্ত পুনঃ প্ৰবৰ্তিত হোৱা নাই। তদুপৰি প্ৰশাসকসকলৰ ভাষাজ্ঞানৰ অভাৱৰ কাৰণেই যে তলতীয়া বঙালী বড়মল্লকাৰী কেৰাণী-আমোলাসকলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লাগে তাকো উল্লেখ কৰিছিল।

ছাৰ জৰ্জ কেশৱে চৰকাৰী আৰু বেচৰকাৰী বহুতো আবেদন-নিবেদন পোৱাৰ পিছত ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৭ মে' তাৰিখে অসমৰ কমিছনাৰক অসমৰ আদালত আৰু স্কুলত চলি থকা ভাষাৰ বিষয়ে এটা ৰিপোৰ্টসহ অসমীয়া ভাষা বঙলাৰ পৰিবৰ্তে পুনঃ প্ৰবৰ্তন কৰা উচিত নহয় তাৰ বিতং বিবৰণ দাখিল কৰিবলৈ নিৰ্দেশ জাৰি কৰিলে। কেশৱে অভিমত প্ৰকাশ কৰিছিল যে এখন দেশৰ জনসংখ্যা বেছি হোৱা বাবেই আৰু শিক্ষিত লোকৰ সংখ্যা বেছি হোৱা বাবেই সেইখন দেশৰ ভাষাবাদী ওচৰৰ দেশ এখনৰ মাতৃভাষাক বহিষ্কাৰ কৰাৰ কোনো যুক্তি থাকিব নোৱাৰে। কেশৱে অসমীয়া ভাষা প্ৰবৰ্তন কৰা বিষয়ত কিমান আগ্ৰহী আছিল তাক তেওঁ দিয়া নিৰ্দেশৰপৰাই স্পষ্ট হৈ পৰে। তেওঁ লিখিছিল যেন কমিছনাৰে তেওঁৰ ৰিপোৰ্টত প্ৰতিখন জিলাৰ বিষয়ে নিম্নোক্ত বিষয়বোৰ স্পষ্টকৈ লিখে: “আদালতলৈ আহি মানুহবোৰে কি ভাষাত কথা কয়, ঘৰত তেওঁলোকে কি ভাষাত কথা কয়; বঙলা ভাষাক আদালতৰ ভাষা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হৈতুকে সময়ে সময়ে কাৰ্যতঃ কি কি প্ৰতিবন্ধক আৰু অসুবিধাৰ সম্মুখীন হ'বলগীয়া হয়।”

তদুপৰি দেশীয় স্কুলবোৰত কি ভাষা চলোৱা হৈছে আৰু আদালত, কাৰ্যালয়

৩৯ আসাম কমিছনাৰ ফাইল নং ৪৭১, এছামিজ লেঙ্গুৱেজ ১৮৬২-৭৩

৪০ ঐ ফিলিপছ, এ.—টু কমিছনাৰ অব্ আসাম, ২১ মে', ১৮৭২.

আদিত কিমান অসমীয়া লোক নিযুক্ত হৈছে তাকো ৰিপোৰ্টত দিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। এনেকি অসমীয়াসকলৰ মাজত বঙলা প্ৰচলন কৰাৰ কাৰণ কি আৰু বঙলা প্ৰচলনৰ ক্ষেত্ৰত যিবোৰ আপত্তি উঠিছে সেইবোৰ অনতিক্ৰম্য নে কি তাকো তেওঁ জানিব বিচাৰিছিল।

জৰ্জ কেম্বেলৰ নিৰ্দেশৰ মৰ্মে অসম কমিছনাৰ আৰু ডেপুটি কমিছনাৰ আৰু সহকাৰী কমিছনাৰসকলে যি ৰিপোৰ্ট দাখিল কৰিলে তাৰপৰা এইটো স্পষ্ট হৈ পৰিছিল যে অধিকাংশ বিষয়াই বঙলাৰ পৰিবৰ্তে অসমীয়া প্ৰবৰ্তনৰ সপক্ষে মত দাঙি ধৰিছিল; মাত্ৰ যিসকল বিষয়াৰ অসমীয়া ভাষাৰ জ্ঞান নাছিল আৰু যিসকলে অতি কম সময় অসমত কাম কৰিছে আৰু কেৱল বঙালীসকলে অসমীয়া প্ৰবৰ্তন কৰাৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। তদুপৰি নামনি অসমৰ গোৱালপাৰাৰ ডেপুটি কমিছনাৰ এ. ই. কেম্বেল আৰু অসমৰ কমিছনাৰ কৰ্ণেল হপকিনছনে বঙলা ভাষাৰ সপক্ষে অভিমত প্ৰেৰণ কৰিছিল।

জৰ্জ কেম্বেলে সকলোবোৰ ৰিপোৰ্ট পুছানুপুছাকৈ অধ্যয়ন কৰি অসমীয়া প্ৰবৰ্তনৰ একমাত্ৰ অন্তৰায় পাঠ্যপুথিৰ অভাৱেই বুলি ঠাৱৰ কৰি সেই অভাৱ ছবতিক্ৰম্য নহয় বুলি দৃঢ় মত পোষণ কৰি যি পৰ্যন্ত উচ্চ শ্ৰেণীত অসমীয়া পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ দূৰ নহয় সেই পৰ্যন্ত বঙলা পুথিৰ ব্যৱহাৰৰ পৰামৰ্শ দিছিল আৰু তাৰ লগে লগে অসমৰ কমিছনাৰলৈ নিৰ্দেশ প্ৰেৰণ কৰিলে—

“বৰ্তমানে অসমীয়া অসম উপত্যকাৰ জিলাসমূহৰ আদালত আৰু স্কুলত প্ৰবৰ্তন কৰিব লাগিব। অসমীয়া প্ৰতিশব্দ নথকা পাৰিভাষিক শব্দৰ সলনি আৰু যিবোৰ ইংৰাজী শব্দৰ সুপ্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰি সেইবোৰৰ সলনি বঙলা শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব। ইয়াত বাহিৰে স্কুল আৰু আদালতত অসমীয়া যথাযথভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব। মেজৰ লেথ আৰু মেজৰ কেম্বেলৰ ৰিপোৰ্টৰপৰা বুজা গৈছে যে অলপতে উচ্চ গ্ৰাণালয়ৰ নিৰ্দেশানুসৰি আদালতৰ দৰখাস্ত আৰু অগ্ৰাণ নথিপত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ বাধ্যতামূলক হৈছে।

সকলোবোৰ প্ৰাথমিক স্কুলত বঙলাৰ পৰিবৰ্তে অসমীয়া শিকাব লাগিব, সকলো মাধ্যমিক স্কুলত আৰু হাইস্কুলৰ নিম্ন মাধ্যমিক শ্ৰেণীবোৰতো অসমীয়াৰে শিকাব লাগিব। কোনো এটা শ্ৰেণীৰ ১২ জন বা ততোধিক ছাত্ৰই বঙলা পঢ়িবলৈ ইচ্ছা কৰিলে বঙলা এটা ভাষা হিচাপে পৃথকে শিকাব পাৰিব। উচ্চ স্কুলৰ উচ্চ শ্ৰেণীবোৰত যিবোৰ বিষয়ৰ অসমীয়া পাঠ্যপুথি আছে সেইবোৰ অসমীয়াতে শিকাব লাগিব। মাত্ৰ যিবোৰ বিষয়ৰ অসমীয়া পাঠ্যপুথি নাই

সেইবোৰ হয় ইংৰাজী নহয় বঙলাত শিকাব পাৰিব। শীঘ্ৰেই অসম বিভাগৰ স্কুল পৰিদৰ্শকক বৰ্তমানে চলি থকা অসমীয়া পাঠ্যপুথিৰ বিষয়ে আৰু অসমীয়া পাঠ্যপুথি উলিওৱাৰ সৰ্বোত্তম উপায় সম্পৰ্কে এটা যথাযথ ৰিপোৰ্ট দাখিল কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হ’ব।”^{৪১}

উক্ত নিৰ্দেশ জাৰি কৰাৰ কিছুদিন পিছতেই বঙ্গ গৱৰ্ণমেণ্টৰ গ্ৰামবিভাগে ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৫ জুলাইত কলিকতাৰপৰা অসমীয়া ভাষা আদালতত প্ৰবৰ্তন কৰাৰ নিৰ্দেশ দিছিল। সেই নিৰ্দেশত লিখিছিল—

“১৮৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৯ নং আইন অনুসৰি আৰু ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইনৰ ৩৩৭ ধাৰা অনুসৰি ইয়াৰদ্বাৰা নিৰ্দেশ দিয়া হ’ল যে গ্ৰাম আৰু ৰাজহ কাৰ্যাৱলীত অসমীয়া ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব আৰু কামৰূপ, দৰং, নগাঁও, শিৱসাগৰ আৰু লক্ষীমপুৰ—এই পাঁচখন ভৈয়ামৰ জিলাৰ সাধাৰণ ভাষা অসমীয়া হ’ব।”

এইদৰেই এখন অৰ্দ্ধশতাব্দী জুৰি চলা ভাষা-বিবাদৰ যুঁজৰ অন্ত পৰিল। সকলোবোৰ কথা বিবেচনা কৰি চাই আমি নিঃসন্দেহে ক’ব পাৰোঁ যে মিছনেবীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ স্বাভাৱিক আৰু মৰ্যাদা সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিবলৈ সূৰ্য্যকাল যি আশাশুভীয়া প্ৰচেষ্টা চলাইছিল তাৰ প্ৰভাৱ চৰকাৰৰ ওপৰত পৰিছিল।

মিছনেবীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি

মিছনেবীসকলে চৰকাৰৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষ বাকযুদ্ধত অৱতীৰ্ণ হৈয়েই মুখেন মাৰিতং ভাব লৈ থকা নাছিল। তেওঁলোকে আৰম্ভণিবপৰা নীৰৱে অসমীয়া ভাষা অধ্যয়ন কৰি অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ চৰ্চা কৰি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰি অক্ষয় কীৰ্তি অৰ্জন কৰিছে। এয়েই মিছনেবীসকলৰ প্ৰধানতম অৱদান বুলি আখ্যা দিলে অত্যুক্তি কৰা নহয়। স্বনামধন্য পণ্ডিত ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে কোৱাৰ দৰে—বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলে বাইবেল গ্ৰন্থ অসমীয়াত প্ৰকাশ কৰাৰ লগে লগেই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ আৰম্ভ হৈছে।^{৪২}

অৱশ্যে উনৈশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভতে আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলৰ আগমনৰ পূৰ্বেই শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ বৃটিছ বেপ্টিষ্টসকলে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ পাতনি মেলিছিল। সেইবাবে বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলৰ সাহিত্য-কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোঁতে শ্ৰীৰামপুৰ মিছনেবীসকলৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা বৰঙণিৰ বিষয়ে আভাস দিয়াৰ বন্ধ কৰা হ'ব।

অসমীয়া সাহিত্যৰ মিছনেবী যুগটো প্ৰায় অৰ্দ্ধশতাব্দী কাল ব্যাপক। সাহিত্যৰ সমালোচক পণ্ডিত ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে মিছনেবী সাহিত্যক প্ৰাক্-অকণোদয় যুগ আৰু অকণোদয় যুগ অনুসৰি দুটা ভাগত ভগাইছে।^{৪৩} প্ৰাক্-অকণোদয় যুগত অসমীয়া পুৰণি সাহিত্যৰ ধাৰাটো অন্তৰ্হিত হৈছিল আৰু নতুন সাহিত্যৰ জন্ম-বেদনা আৰম্ভ হৈছিল। অত্ৰ নহ'লেও আধুনিক যুগৰ গঢ় সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে মিছনেবীসকলে যে পাশ্চাত্য সাহিত্য, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ স্ৰোত

৪২ কাকতি, ড: বাণীকান্ত, আছপেট্ট অব্ আৰ্ণি এছামিজ লিটাৰেচাৰ, পৃ. ৬

৪৩ শৰ্মা, ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ, অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত, ১৯৭১, পৃ. ২১০

প্ৰবাহিত কৰিছিল তাক দোহাবিবৰ আৱশ্যক নাই। এই বিষয়ে যথাস্থানত আলোচনা কৰা হ'ব।

মিছনেবী সাহিত্যৰ তিনিটা শ্ৰেণী—(১) অনুবাদ সাহিত্য; (২) মৌলিক গ্ৰন্থৰূপে প্ৰণীত সাহিত্য, ব্যাকৰণ, অভিধান আদি আৰু (৩) সাংবাদিকতাৰ মাধ্যমেৰে প্ৰকাশিত সাহিত্য।

শ্ৰীৰামপুৰ মিছনেবীসকলৰ সাহিত্য-কৃতিও উক্ত তিনিটা ধাৰাতে বিভক্ত। শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ হোতা ড° উইলিয়ম কেবী আছিল এজন অতি প্ৰথিতযশা ভাষাবিদ আৰু ভাষাজ্ঞানজিজ্ঞাসু পণ্ডিত। ১৮০০ খ্ৰীষ্টাব্দত গবৰ্ণৰ জেনেৰেল ওৱেলচলিৰ যত্নত প্ৰতিষ্ঠিত ফ'ৰ্ট উইলিয়ম কলেজৰ সংস্কৃত, বঙালী আৰু মাৰাঠী ভাষাৰ অধ্যাপনা পদত অধিষ্ঠিত হৈ ড° কেবীয়ে ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰপৰা যোৱা লোকসকলৰ সংস্পৰ্শত অহাৰ এক বিস্তৰ সুবিধা লাভ কৰিছিল। সেইবাবেই তেওঁ ভাৰতৰ সকলো ভাষাতেই বাইবেল গ্ৰন্থ অনুবাদৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰি প্ৰভুতভাৱে সফল হৈছিল। লেটিন, গ্ৰীক, হিব্ৰু, ইটালী, ফ্ৰেঞ্চ আৰু ডাচ ভাষাৰ জ্ঞান আয়ত্ত কৰি বাইবেল গ্ৰন্থৰ অনুবাদ কাৰ্য কৰিবলৈ ড° কেবী অগ্ৰসৰ হৈছিল। ভাৰতত ভৰি দিয়েই বঙলা আৰু সংস্কৃত ভাষা অনায়াসে আয়ত্ত কৰি লৈছিল আৰু লাহে লাহে হিন্দী, মাৰাঠী, উৰিয়া আদি ভাষা শিকি লৈছিল। তেওঁ দ্বিধাহীনভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল যে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী ভাৰতবৰ্ষত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ হ'লে প্ৰথমতে জনগণৰ ভাষা আয়ত্ত কৰিবই লাগিব। আকৌ জনগণৰ মনোৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰাৰ একমাত্ৰ সুচল আৰু সুগম পথ হৈছে তেওঁলোকৰ মাতৃ-ভাষাৰ মাধ্যমত গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি তেওঁলোকৰ হাতত তুলি দিয়া। ড° কেবীৰ আছিল এক অদম্য উৎসাহ আৰু উদ্দীপনা। তদুপৰি তেওঁলোকৰ সুবিধা আছিল এয়ে যে তেওঁলোকৰ মিছনত এটা ছপাশাল আছিল আৰু সেই ছপাশালৰ প্ৰবীণ মুদ্ৰক আছিল তেওঁৰ সহকৰ্মী ৱাৰ্ড। বিভিন্ন ভাষাৰ লিপিব হৰফ কটা শিল্পীও ড° কেবীয়ে তৈয়াৰ কৰি লৈছিল।

ড° কেবীয়ে প্ৰথমতে সংস্কৃত আৰু বঙলা ভাষালৈ বাইবেল অনুবাদ কৰে। সংস্কৃত বাইবেলখনকেই আৰ্হি হিচাপে লৈ অত্ৰাভ ভাষালৈ অনুবাদ কৰাৰ সুবিধা হৈছিল; কাৰণ সংস্কৃত প্ৰায়বোৰ নব্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ জননী।

ড° কেবীয়ে অনুবাদ কৰোঁতে ডাঙৰ সহায় পাইছিল বিভিন্ন ভাষাজ্ঞ পণ্ডিত-সকলৰপৰা। সেই সময়ত ভাৰতৰ নানা ঠাইৰপৰা জনা-বুজা মানুহবোৰে প্ৰায়েই ইংৰাজ চৰকাৰৰ ৰাজধানী কলিকতা চোৱাৰ উদ্দেশ্যে তালৈ গৈছিল।

তত্পৰি বহুতো পদব্রজে যোৱা তীৰ্থযাত্ৰীয়েও এই বাঞ্ছানী চাবলৈ সোমাইছিল ; বিশেষকৈ জগন্নাথ মহাপ্ৰভুৰ মন্দিৰ দৰ্শন কৰিবলৈ যোৱা প্ৰায় বাত্ৰীয়েই ফ'ট উইলিয়ম কলেজ চাবলৈ আহিছিল। সেইসকল লোকৰপৰাই ড° কেৰীয়ে পণ্ডিত লোকক বাছি উলিয়াই নিজৰ খৰচত ৰাখিছিল। শ্ৰীৰামপুৰত সেই সময়ত বিভিন্ন ভাষাজ্ঞ ৩০ জন পণ্ডিত আছিল।

দৈৱক্ৰমেই সম্ভৱতঃ জগন্নাথ মন্দিৰ দৰ্শন কৰি প্ৰত্যাবৰ্তন কৰা এজন অসমীয়া ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত ১৮০৩ খ্ৰীষ্টাব্দত শ্ৰীৰামপুৰত খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হৈছিল।^{৪৪} গুণাভিৰাম বৰুৱাদেৱে এই ব্ৰাহ্মণজনকেই নগাঁৱৰে কলিয়াবৰৰ আত্মাৰাম শৰ্মা বুলি চিনাক্ত কৰিছে। তেৱেঁই খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হৈ বিয়া-বাক কৰাই শ্ৰীৰামপুৰত বসবাস কৰি ড° কেৰীক বাইবেলৰ অনুবাদ কাৰ্যত আপ্ৰাণ সহায় কৰিছিল।^{৪৫} সম্ভৱতঃ ১৮০৩ খ্ৰীষ্টাব্দত খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হোৱাৰ সময়ৰেপৰা পণ্ডিত আত্মাৰাম শৰ্মাক অনুবাদৰ কামত লগাইছিল। ১৮১০ খ্ৰীষ্টাব্দতে বাইবেলৰ অসমীয়া অনুবাদ (নিউটেণ্টোমেন্ট) সম্পূৰ্ণ হৈছিল আৰু ছপাশালত ছপাৰ কাৰণে (অসমীয়া হৰফৰ আখৰেৰে) দিয়া হৈছিল। দুৰ্ভাগ্য-বশতঃ ১৮১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ তেওঁলোকৰ ছপাশালত ঘটী ভয়ঙ্কৰ অগ্নিকাণ্ডত নিউটেণ্টোমেন্টৰ অসমীয়া পাণ্ডুলিপিখনৰ বিশেষ ক্ষতি হয় আৰু সেইবাবে নতুনকৈ আকৌ কিছু কিছু অংশ পুনঃ অনুবাদ কৰিবলগীয়া হয়।^{৪৬} ড° কেৰী আৰু পণ্ডিত শৰ্মাৰ অক্লান্ত শ্ৰমৰ ফলত ১৮১৩ খ্ৰীষ্টাব্দত ২২টা অধ্যায়ত ৮৬৪ পৃষ্ঠা কলেবৰৰ “ধৰ্মপুস্তক—তাৰে অন্তৰ্ভাগ...” নামেৰে প্ৰকাশিত হয়। শ্ৰীৰামপুৰৰ কেৰী গ্ৰন্থাগাৰত সংৰক্ষিত এই গ্ৰন্থখনৰ নামপত্ৰ (title page) তলত দিয়া ধৰণৰ—

The
Holy Bible,
Translated from the
Original Tongues
into
The Assamese Language
by
The Serampore Missionaries

৪৪ মিছনেৰী মেগাজিন (এডিনবাৰ্গ) IX মে' ১৮০৪, পৃ. ২২৬

৪৫ বৰুৱা, গুণাভিৰাম—আনন্দবাম চেকিয়াল কুকনৰ জীৱন চৰিত, পৃ. ৯৮-৯৯

৪৬ স্মিথ, জৰ্জ—ডি লাইট অব্ উইলিয়ম কেৰী—ছুমেকাৰ এণ্ড মিছনেৰী. ১৯০৯, পৃ. ১৯১-১৯২

ধৰ্মপুস্তক

আদিং যি যি মাতেৰে লিখিত আছিল
তাৰপৰা অসমীয়া মাতেৰে তৰ্জমা
কৰা হন্।

শ্ৰীৰামপুৰত ছাপ দিলে।

১৮৩৩।

Serampore Press

1833.

বাইবেলৰ ওল্ডটেণ্টোমেন্টৰ অনুবাদো ড° কেৰীয়ে সম্ভৱতঃ পণ্ডিত আত্মাৰাম শৰ্মাৰ সহায়তেই সমাপ্ত কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। যিহেতুকে আত্মাৰাম শৰ্মাই খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হৈ বিয়াবাক কৰাই শ্ৰীৰামপুৰতেই বসবাস কৰিছিল সেইবাবে অল্প অসমীয়া পণ্ডিতৰ সহায় ড° কেৰীয়ে লোৱাৰ সম্ভাৱনা কম। ৩৯টা অধ্যায়েৰে পুষ্ট (৭০২+৪৬৭) পৃষ্ঠাৰ এই গ্ৰন্থখন ১৮৩৩ খ্ৰীষ্টাব্দত শ্ৰীৰামপুৰ ছপাশালৰপৰাই মুদ্ৰিত হৈ ওলাইছিল। এই গ্ৰন্থখনৰ নামপত্ৰ (title page) তলত দিয়া ধৰণৰ—

ঈশ্বৰৰ সৰ্ব বাক্য।

বিশেষত্ মানুহৰ্ তৰণৰে আৰু কাৰ্য্য সাধনৰে অৰ্থে

ঈশ্বৰে যিহক প্ৰোচিক কৰিচে।

সেয়েই

ধৰ্ম পুস্তক

তাৰে অন্ত ভাগ্

সেয়ে আমাৰ্ প্ৰভুৰ্ আৰু তৰণ কৰোঁতা যিগু

খ্ৰীষ্টৰ গুভবাৰ্ত্তা

গ্ৰীক ভাষাৰপৰা তৰ্জমা হন্।

শ্ৰীৰামপুৰত ছাপ মাৰিলে

ইংৰাজী ১৮১৩ শক্।

ড° কেৰীয়ে যিবোৰ ভাষালৈ বাইবেল অনুবাদ কৰিছিল সেইবোৰ ভাষাত যে বাইবেলখন একেবাৰে দোষশূন্য হৈছিল তেনে নহয়। ড° কেৰীয়ে উদাৰ চিন্তে সেই সমালোচনাবোৰ গ্ৰহণ কৰিছিল। অসমীয়া বাইবেলৰ ৫০ খন মুদ্ৰিত কিতাপ বিভিন্ন শিক্ষিত অসমীয়া মানুহলৈ পঠাই মন্তব্য সংগ্ৰহ কৰিছিল।

সেই সময়ত নবদীপত অধ্যয়ন কৰা তিনিগৰাকী অসমীয়া ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতৰ মন্তব্যৰ বিষয়ে শ্ৰীৰামপুৰ পেনিয়ডিকেলত উল্লিখিত আছে। তেওঁলোক আছিল—পণ্ডিত লক্ষীকান্ত তৰ্কালঙ্কাৰ, পদ্মধৰ বিদ্যাবাগীশ আৰু বিশ্বনাথ তৰ্কালঙ্কাৰ। তেওঁলোকে বাইবেলখন পঢ়ি সকলো অসমীয়াই বুজি পাব বুলি মন্তব্য কৰিছিল।^{৪৭} তত্পৰি হনিৰাম ঢেকিয়াল কুকন ডাঙৰীয়া আৰু আন এজন অসমীয়া আমোক্তাবৰ (vukeel) মন্তব্যও মেজৰ বাবে লেটাৰে সংগ্ৰহ কৰি ড° কেৰীলৈ পঠাইছিল। তেওঁলোক দুজনেও বাইবেলখনৰ ভাষা শুদ্ধ অসমীয়া বুলি অভিহিত কৰিছিল।^{৪৮}

পিছত অসমীয়া প্ৰথম বাইবেলখন আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলৰ বেভাবেণ্ড ব্ৰাউনে পঢ়ি লিখিছিল যে সেইখনৰ ভাষা সম্পূৰ্ণ সংস্কৃতীয়া আৰু বঙলাবদ্বাৰা প্ৰভাবিত।^{৪৯} সেইবাবে তেওঁ বাইবেলৰ নিউটেষ্টামেণ্টৰ অসমীয়া ভাঙনি কৰিবলৈ লৈছিল আৰু ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জানুৱাৰীত এই কাম আৰম্ভ কৰিছিল। সম্ভৱতঃ আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলে যিদৰে অসমীয়া ভাষা আয়ত্ত কৰিছিল আৰু যি বানান পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিছিল তাৰ সৈতে ড° কেৰীৰ পদ্ধতি নিমিত্ত হেতুকে এনেধৰণৰ মন্তব্য দিছিল। অসম মিছনৰ আন এগৰাকী মিছনেবী পণ্ডিত বেভাবেণ্ড এ. কে. গাৰ্নায়েও ড° কেৰীৰ বাইবেলখন দুৰ্বোধ্য বুলি উল্লেখ কৰিছিল।

যি সময়ত কোনো অসমীয়া ব্যাকৰণ নাছিল বা অসমীয়া অভিধান নাছিল আনকি কোনো মুদ্ৰিত কিতাপ নাছিল সেই সময়ত ড° কেৰীয়ে যি মহৎ কাম কৰিছিল তাৰ কথা ভাবিলে আচৰিত হ'ব লাগে।

এই প্ৰসঙ্গতে আমি ড° কেৰীৰ নিউটেষ্টামেণ্টৰ অনুবাদৰ এছোৱা চানেকি হিচাপে উদ্ধৃত কৰিলোঁ—

“যিহু খ্ৰীষ্টৰ জনম এনে আছিল। তেওঁৰ মাক মাৰিয়া যুসফলৈ বাগ্‌দত্তা হ'লং সিবিলাকৰ সংসৰ্গৰ আগেই তেওঁক ধৰ্ম্মাত্মাৰ পৰা গৰ্ভৱতী বুলি জানিলে। তেওঁৰ স্বামী যুসফে পৰমাৰ্থিক মানুহ হ'ল আৰু সদৰি কৰি তেওঁক অপযশী কৰিব নুখুজি তেওঁক গুপতে তিয়াগিবলৈ মন কৰিলে। কিন্তু দেখা ইয়াতে চিন্তা কৰোঁতেই ঈশ্বৰৰ দূতে সপোনং দৰিশন দিলে আৰু বুলিলে

৪৭ শ্ৰীৰামপুৰ পেনিয়ডিকেল একাউন্টছ—নিউ ছিৰিজ ১৮২১, নং VIII, পৃ. ৪৪

৪৮ এ পৃ. ১২

৪৯ ছৰ্ভ, ডি. এইছ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, ষষ্ঠ অধ্যায়

হেৰা দাভদৰ্, সন্ততি যুসফ তোমাৰ ভাৰ্যা মাৰিয়াক্ গ্ৰহণ কৰিবলৈ ডক্ক নু হ'ব। কিয়নো যেয়ে তাইৰ্ গৰ্ভং আচে সেয়ে ধৰ্ম্মাত্মাৰ পৰা। তাইও পুত্ৰ প্ৰসৱ হ'ব আৰু তেওঁৰ্ নাম তুমি যিহু থ'বা কিয়নো তেওঁৰ মনুষ্যহঁতক সিহঁতৰ্ পাপৰ্ পৰা তেওঁ উদ্ধাৰ্ কৰিব। দেখা এজনা ছোৱালী গৰ্ভৱতী হ'ল পুত্ৰ প্ৰসৱ হ'ব আৰু তেওঁৰ্ নাম সিহঁতে আমানুএল থ'ব অৰ্থাৎ প্ৰভু এ আমাৰ্ লগং ঈশ্বৰৰ যি এই বাক্য আচাৰ্য্যৰ দোৱাৰা উক্ত কৰিছিল সেই বাক্য পূৰ্ণ হ'বলৈ এইবিলাক্ হ'ল। ইয়াৰ্ পাচে যুসফ টোপনিৰ্পৰা উঠি যেনেকৈ ঈশ্বৰৰ দূতে তেওঁক আদেশ কৰিছিল তাৰ্ নিচিনা কৰি আপোনাৰ্ ঘৰিণীয়েকক গ্ৰহণ কৰিলে কিন্তু তেওঁৰ্ প্ৰথম পুতেক প্ৰসৱৰ্ আগেই তাইক তিবোতা গিয়ান্ নকৰিলে তাৰ্ পাচে তেওঁৰ্ নাম যিহু থ'লে।”

এই ছেদটোত তৎসম আৰু তদ্ভৰ শব্দৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। ‘ডক্ক’, ‘ঘৰিণীয়েক’ আদি শব্দৰ প্ৰয়োগো মন কৰিবলগীয়া। অসমীয়া জতুৱা ঠাচৰ প্ৰতি অনুবাদক সজাগ, কিয়নো ‘মন কৰ’, ‘উদ্ধাৰ কৰ’ ‘গিয়ান কৰ’ (জ্ঞান কৰ) আদি সম্পূৰ্ণ জতুৱা ঠাচৰ ব্যৱহাৰেৰে পঢ়ুৱৈৰ মন আকৰ্ষিত হয়। বাক্যবোৰত কাৰক বিভক্তিৰ প্ৰয়োগো শুদ্ধ। অসমীয়া নাস্ত্যৰ্থক ধাতুৰ ৰূপ শুদ্ধভাৱে কৰিছে।

অনুবাদকে কিন্তু বিশেষ্য পদৰ সলনি যথার্থ সৰ্বনাম পদৰ প্ৰয়োগ কৰাত ব্যৰ্থ হৈছে। একে ব্যক্তিক বুজাবলৈ একে বাক্যতে সন্মানসূচক আৰু তুচ্ছাৰ্থক সৰ্বনামৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে; যেনে, ‘সিবিলাকৰ’ ঠাইত ‘তেওঁবিলাক’ বা “তেওঁলোক”, ‘তাই’ৰ ঠাইত ‘তেওঁৰ’ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিছিল।

তত্পৰি অনুবাদত প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ, কুটৰ ব্যৱহাৰ উপযুক্তভাৱে নকৰা বাবে অনুবাদ বহুত সময়ত দুৰ্বোধ্য হৈ পৰিছে। উদাহৰণ-স্বৰূপে তলৰ বাক্যটো লওঁহ'ক—“কিন্তু দেখা ইয়াতে চিন্তা কৰোঁতেই ঈশ্বৰৰ দূতে সপোনং দৰিশন দিলে আৰু বুলিলে হেৰা দাভদৰ্ সন্ততি যুসফ তোমাৰ ভাৰ্যা মাৰিয়াক্ গ্ৰহণ কৰিবলৈ ডক্ক নু হ'ব। কিয়নো যেয়ে তাইৰ্ গৰ্ভং আচে সেয়ে ধৰ্ম্মাত্মাৰ পৰা।”

ওপৰৰ বাক্যটোত ডাৰিৰ বাহিৰে অৱশ্যে কোনো কুটৰ ব্যৱহাৰ নাই। পুৰণি অসমীয়াত ডাৰি, ছটা ডাৰি, ছটা ডাৰিৰ মাজত শূণ্য বা বৃত্ত আৰু উৰ্ধ্বৰেখাৰ বাহিৰে আন চিনৰ ব্যৱহাৰ নাছিল বাবেই সম্ভৱতঃ অনুবাদকে আনবোৰ চিনৰ ব্যৱহাৰ কৰা নাই। পুৰণি বঙলা সাহিত্যকো অসমীয়াৰ

নিচিনা ডাৰি, ছটা ডাৰি আৰু ছটা ডাৰিৰ মাজত থকা শূন্য বা বৃত্তৰ ব্যৱহাৰ আছিল বাবেই বঙলা ভাষাৰ লগত সুপৰিচিত ড° কেৰীয়ে অসমীয়া অনুবাদতো একমাত্ৰ ডাৰিৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

অসমীয়া বাক্যবিহীন বীতিবোৰ গুৰু প্ৰয়োগ উক্ত ছেদটোত মাজে মাজে নাই। “তাইও পুত্ৰ প্ৰসৱ হব...তেওঁৰ মনুষ্যহঁতক সিহঁতৰ পাপৰ পৰা তেওঁ উদ্ধাৰ কৰিব।” ধৰণৰ বাক্য অসমীয়া ভাষাৰ স্বাভাৱিক প্ৰকাশভঙ্গী নহয়।

আকৌ ব্যঞ্জনান্ত উচ্চাৰণ বুজাবলৈ হসন্ত চিনৰ প্ৰয়োগ কৰাটোও মন কৰিবলগীয়া। অসমীয়া ভাষাত শব্দৰ শেষৰ আখৰটো স্বৰান্ত কৰি উচ্চাৰণ কৰা নহয়। বঙলা ভাষাত অধিকাংশ শব্দ স্বৰান্ত কৰি উচ্চাৰণ কৰা হয় বাবেই বোধহয় শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনেৰীসকলে বঙলা আৰু অসমীয়াৰ পাৰ্থক্য বুজাবলৈ হসন্ত চিনৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

ইয়াত বাহিৰেও শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰপৰা কেইখনমান ধৰ্মপ্ৰচাৰ-পুস্তিকা অসমীয়া ভাষাত মুদ্ৰিত হৈ ওলাইছিল। জেমছ বেলৈ শ্ৰীৰামপুৰৰপৰা প্ৰচাৰ-পুস্তিকা পঢ়োৱা বিবৰণ শ্ৰীৰামপুৰ পেৰিডিকেল একাউণ্টছত উল্লেখ কৰা আছে। হিন্দু ধৰ্মৰ অসাৰতাৰ বিষয়ে, মূৰ্তি-পূজা আদিৰ বিষয়ে নিন্দাসূচক কথা আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ সৰ্বাত্মক উদাৰতাৰ বিবৰণ দি সাধাৰণতে ৪ পিঠিৰ পুস্তিকা প্ৰচাৰ কৰাটোৱে মিছনবিলাকৰ প্ৰধান কাম আছিল। শ্ৰীৰামপুৰ মিছনে কিমানখন প্ৰচাৰ-পুস্তিকা অসমীয়া ভাষাত মুদ্ৰিত কৰিছিল সেই বিষয়ে বিশেষ তথ্য পোৱা নাযায়। কিন্তু বৰিনছনে ‘ডি ছিওৰ ৰিফিউজ’ নামৰ ধৰ্মপুস্তিকাখন মুদ্ৰিত কৰাৰ বিষয়ে শ্ৰীৰামপুৰলৈ লিখিছিল।^{৫০} চেইণ্ট লু’কৰ গছপেল নামৰ এখন পুস্তিকা বৰিনছন আৰু ৰে সংশোধন কৰাৰ কথা টেকিয়াল ফুকনদেৱে ‘এ ফিউ ৰিমার্কছ অন ডি এছামিছ লেঙ্গুৱেজ’ৰ ৪৮ পৃষ্ঠাত উল্লেখ কৰিছে। ‘ডি বুটী আৰু ডেকা’ নামৰ প্ৰচাৰ-পুস্তিকাখন সকলোৱে আগ্ৰহেৰে গ্ৰহণ কৰা বুলি শ্ৰীৰামপুৰ মিছনলৈ লিখিছিল।

অসম মিছনৰ মিছনেৰীসকলৰ অগ্ৰণী নাথান ব্ৰাউনে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মূল লক্ষ্য আগত ৰাখি অসমীয়া ভাষালৈ বাইবেলৰ নিউটেষ্টামেণ্টৰ অনুবাদ কৰিছিল। ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰি ব্ৰাউনে ১৮৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দত আসাম বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেছৰপৰা মুদ্ৰিত কৰি উলিয়ায়। কিতাপখনৰ তৃতীয় সংস্কৰণৰ নামপত্ৰ (title page) তলত দিয়া ধৰণৰ—

৫০ শ্ৰীৰামপুৰ পেৰিডিকেল একাউণ্টছ, :৮৩৬ জুন সংখ্যা।

“আমাৰ ত্ৰানকৰ্তা প্ৰভু যিচু খ্ৰিষ্টৰ নতুন নিয়ম।

গ্ৰিক মূলৰ পৰা ভাঙ্গি
অসমীয়া ভাষাবে লিখি
আমেৰিকা দেশৰ সান্ত্ৰ বিনোআ সমাজৰ
উপকাৰৰ দোআৰাই
সিৱসাগৰ বাপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেচত
চাপা হল

মোং সিৱসাগৰ

খ্ৰিষ্ট অং সঁক ১৮৫০। মোং সঁক ১৭৭২।”

ইয়াৰ অধ্যায়ৰ সংখ্যা ২৭ আৰু পৃষ্ঠাসংখ্যা ৬৩০। মাত্ৰ তিনি বছৰৰ ভিতৰতে গ্ৰন্থখনৰ তিনিটা সংস্কৰণ মুদ্ৰিত হোৱাটোৱে তাৰ জনপ্ৰিয়তাৰ সূচনা কৰে। ব্ৰাউনে একেবাৰে নিৰ্ভাজ অসমীয়া শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু সচৰাচৰ প্ৰচলিত শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। তুলনামূলক আলোচনাৰ কাৰণে ওপৰত ড° কেৰীৰ বাইবেলৰ বিটো ছেদ উদ্ধৃত কৰা হৈছে সেইটোকে ব্ৰাউনে কেনেকৈ অনুবাদ কৰিছিল তাৰ চানেকি তলত উদ্ধৃত কৰা হ’ল—

“যিচু খ্ৰিষ্টৰ জন্ম এই ৰূপ হৈছিল। তেঁওৰ মাক মাৰিয়াম য়োচেফলৈ দান কৰা হনত সিবিলাকে সন্ত্ৰ নোআৰ আগেয়ে তেঁওক পবিত্ৰ আত্মাৰপৰা গৰ্ভাৱতি হোআ পালে।

তাতে তেঁওৰ স্বামি য়োচেফ পৰমাৰ্থিক মানুহ হৈ তেঁওৰ ছৰ্জস প্ৰকাশ কৰিবলৈ ইচা নকৰি গুপ্ত ৰূপে এৰিবলৈ মন কৰিলে।

কিন্তু দেখা, তেঁও ইয়াকেই চিন্তা কৰোঁতেই ইস্বৰৰ দূতে সপোনত দেখা দি কলে, হে দাৱিদৰ সন্তান য়োচেফ তোমাৰ তিবোতা মাৰিয়ামক লবলৈ ভয় নকৰিবা, কিয়নো তেঁওৰ গৰ্ভত যি ধাৰন হৈ আছে, সেয়ে পবিত্ৰ আত্মাৰপৰা হৈছে।

আৰু তেঁও পুত্ৰ ওপজাব, তুমি তেঁওৰ নাম যিচু (অৰ্থাত ত্ৰানকৰ্তা) থবা; কিয়নো তেঁও আপোনাৰ লোকক সিহঁতৰ পাপৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিব।

তাতে ইস্বৰৰ জি কথা ভৱিষ্যত বক্তাৰ দোআৰাই কোআইছিল।

দেখা, এজনী কন্যা গৰ্ভাৱতি হৈ পুত্ৰ ওপজাব; আৰু তেঁওৰ নাম ইমানুএল দিয়া হব, অৰ্থাত আমাৰ লগত ইস্বৰ, সেই কথা সিধি হল।

পাচে যোচেফে টোপনিৰ পৰা উঠি ইশ্বৰৰ হাতে পঁচাৰ দৰে কাম কৰি আপোনাৰ ভাৰ্জাক ললে ; কিন্তু তেঁওৰ প্ৰথম পুত্ৰ নোপোজালৈকে তেঁওৰ সংগত নহল ; সেই পুত্ৰৰ নাম যিচু থলে ।”

এই ছেদটো পাঠ কৰিলেই মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ বানান পদ্ধতি কিদৰে সংস্থা কৰিব বিচাৰিছিল সেই কথা স্পষ্ট হৈ পৰে । কিন্তু পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে অসমীয়া ভাষাৰ ওজাসকলৰ প্ৰতিবাদৰ ফলস্বৰূপে মিছনেৰীসকলে বানান-পদ্ধতি পিছত সলনি কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল ।

ড° কেৰীৰ ছেদটো আৰু বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনৰ উক্ত ছেদটোৰ পাঠৰ তুলনা কৰিলে আমি দেখোঁ যে দুয়োটাতে অসমীয়া গদ্যৰ বীজ অঙ্কুৰিত হৈছে । মাত্ৰ লিখনৰীতি, বাক্যবিহীন, ব্যাকৰণগত বিষয়বোৰৰ ওপৰত অনুবাদকসকলৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ নথকাটো আমাৰ চকুত পৰে । তেওঁলোক ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱপৰা মুক্ত হ’ব পৰা নাছিল ।

বাইবেলৰ অনুবাদৰ উপৰিও বাইবেলৰ অন্তৰ্ভুক্ত খ্ৰীষ্টৰ উপদেশাৱলী আৰু জীৱন-কাহিনী সম্পৰ্কীয় মাৰ্ক (Mark), মেথিউ (Mathew), লুক (Luke) আৰু জনৰ (John) উপদেশবোৰৰ অনুবাদ কৰি “খ্ৰীষ্টৰ বিবৰণ আৰু স্তম্ভবাত্তা” নামে ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰাউনে প্ৰকাশ কৰিছিল । মেথিউৰ উপদেশাৱলী তেওঁ থামতি ভাষালৈও অনুবাদ কৰিছিল । তেওঁ কিছুমান ধৰ্মগীতৰ (hymn) অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল । ‘যোচেফৰ কাহিনী’ নামে এই গীতবোৰ সঙ্কলিত হৈছিল । খ্ৰীষ্টৰ জীৱনী এখনো অসমীয়াত ছপাই উলিয়াইছিল । জন বনিয়নৰ ১৬৭৮ খ্ৰীষ্টাব্দতে প্ৰকাশিত ‘ডি পিলগ্ৰিমছ প্ৰগ্ৰেছ’ নামৰ সুপ্ৰসিদ্ধ সৃষ্টিধৰ্মী গ্ৰন্থখনৰ অসমীয়া অনুবাদৰ কাম ব্ৰাউনে একাগ্ৰচিত্তে কৰিছিল । অনুবাদটোৰ নাম দিছিল “জাত্ৰিকৰ যাত্ৰা” আৰু ইয়াৰ বহু অংশ ‘অকণোদই’ সংবাদপত্ৰত প্ৰকাশিত হৈছিল ।

শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ পুৰোধা পণ্ডিত ড° কেৰীয়ে উক্ত গ্ৰন্থখনৰ অনুবাদ কৰি “যাত্ৰিকৰ অগ্ৰোৱণ বিবৰণ” শীৰ্ষক নামেৰে প্ৰথম খণ্ড ১৮২১ আৰু দ্বিতীয় খণ্ড ১৮২২ খ্ৰীষ্টাব্দত মুদ্ৰিত কৰি বঙলা সাহিত্যলৈ অনুবাদৰ মাধ্যমেৰে বিদৰে ভাৱৰ সাহিত্যৰ (Creative Literature) ধাৰা প্ৰবাহিত কৰিছিল সেইদৰে বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনেও “জাত্ৰিকৰ যাত্ৰা”ৰ মাধ্যমেৰে অসমীয়া সাহিত্যলৈ পাশ্চাত্য জগতৰ ভাৱৰ সাহিত্যৰ শ্ৰোত বোৱাই আনিছিল । যদিও অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত ব্ৰাউনে ইংৰাজী ভাষাৰ ৰীতি-বিহীন আদিৰপৰা মুক্ত হ’ব পৰা নাছিল তথাপি

ভবিষ্যত কালৰ লেখকসকলক এই গ্ৰন্থখনে কিছু কিছু বিষয়ত প্ৰভাৱিত কৰিছিল । তলত উক্ত গ্ৰন্থৰ এটা ছেদ উদ্ধৃত কৰা হ’ল—

“এই জগতৰ অৰণ্যৰ মাজত মই কুৰি জাগুঁতে জি এখন ঠাইত এটা গাঁত আছিল, এনে ঠাই পালোঁহি । তাতে পৰি সুই থাকোঁতে এক সমাজিক দেখিলোঁ । সেই সমাজিকত গাত ফটা চটা কাপৰ পিন্ধি, আপোনাৰ ঘৰৰ ফাললৈ পিঠি দি, হাতত এখন পুথি ধৰি, পিঠিত বৰ গধুৰ বোকাচা বন্ধা থিয় হৈ থকা এটা মানুহক দেখিলোঁ । তাক চাই থাকোঁতে পুথি মেলি পঢ়িবৰ দেখিলোঁ ; আৰু পঢ়ি চাই সি কঁপি কঁপি কান্দিবলৈ ধৰিলে । পাচে আৰু নিজম দি থাকিব নোঅৰাত সি বৰ অসন্তোষ মাতোৰে এঁটাহ পাৰি বুলিলে, মই কি কৰিম ?

এনে অৱস্থা হ'লত সেই মানুহ ঘৰলৈ গৈ আপোন লৰা তিবোতাই লুভিবলৈ জিমানলৈকে পাৰিছিল, আপোনাৰ পেটত দুখ দমন কৈ ৰাখি থৈছিল ; কিন্তু অসন্তোষ বাৰ্হি গলত সবহ কাল ৰাখিব নোআৰিলে ; এই হেতুকে ক্ৰমে তিবোতা আৰু লৰাৰ আগত পেট ভাঙ্গি এই ৰূপে কবলৈ ধৰিলে, বোলে, অ মোৰ প্ৰিয়, আৰু মোৰ পেটৰ লৰাটিহঁত, তোমালোকৰ অতি বেথাৰ মতিৰ জি মই, মই সৰ্বনাস হৈচোঁ ; কিয়নো মোৰ ওপৰত এটা বোজাই হেঁচি ধৰি আছে ।

[মূল ইংৰাজী খণ্ড :

As I walked through the wilderness of this world I lighted on a certain place where was a den, and laid me down in that place to sleep ; and, as I slept, I dreamed a dream. I dreamed and behold I saw a man clothed with rags standing in a certain place, with his face from his own house, a book in his hand, and a great burden upon his back.

(Isa LXIV. 6 ; Luke XIV 33 ; Ps XXXVIII 4 ;

Hab II 2)

I looked and saw him opened the book, and read therein : and as he read he wept and trembled ; and not being able longer to certain, he brake out with a lamentable cry, saying “What shall I do ?” (Acts II, 37)

In this plight, therefore, he went home, and restrained himself as long as he could that his wife and children should not perceive his distress. But he could not be silent long, because that his trouble increased, wherefore, at length he brake his mind to his wife and children, and thus he began to talk to them: "O! my dear wife", said he, "and you, the children of my bowels; I your dear friend, am in myself undone, by reason of a burden that lieth hard upon me.]

Bunyan, John. The Pilgrim's Progress, Collins Clean Type Press edition, P. 9.

যদিও অসমীয়াৰ কথন-বীতি বা বাক্যবিহীনতাৰ অস্বাভাৱিকতা ওপৰৰ ছেদটোত পৰিলক্ষিত হয় তথাপি আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ গঢ়ৰ আধাফুটা স্বৰূপ এটা আমাৰ মনত ভাহি উঠে।

বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনৰ সাহিত্য কৰ্মতৎপৰতাৰ আন এটা স্বৰণীয় দিশ এইটোৱে যে তেওঁ অসমীয়া হাতেলিখা পুথিবিলাকৰ উদ্ধাৰৰ হকে দেহেকেহে খাটিছিল। ২২ খন হাতেলিখা পুথি উদ্ধাৰ কৰি সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। তেওঁৰ আশাশুধীয়া যত্নৰ ফলতেই কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ 'অসম বুৰঞ্জী'খন ১৮৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দত শিৱসাগৰৰ বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেছৰপৰা মুদ্ৰিত হৈ ওলাইছিল আৰু চুতিয়া বুৰঞ্জীখন ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত হৈছিল। তেওঁৰ যত্নতেই বকুল কায়স্থৰ 'কিতাবত মঞ্জৰী' নামৰ গণিত বিষয়ৰ কিতাপখন ছপা হৈ ওলায়।

ব্ৰাউনৰ আন এটা বলিষ্ঠ পদক্ষেপ আছিল পাঠ্যপুথি ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত। মিছনেবীসকলে প্ৰতিষ্ঠা কৰা অসমীয়া মাধ্যমৰ স্কুলবোৰত পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ দূৰ কৰিবলৈ এৰাবখন বিভিন্ন বিষয়ৰ পুথি ব্ৰাউনে ৰচনা কৰি উলিয়াইছিল। ব্ৰাউনৰ পত্নী এলিজা ব্ৰাউনে গণনাৰ অঙ্ক (১৮৪০), "ভূগোলৰ বিৱৰণ" (১৮৪২) আদি স্কুলীয়া উপযোগী কিতাপ লিখি খ্যাতি আৰ্জিছিল।

ব্ৰাউনৰ অক্লান্ত কৰ্মশক্তিৰ পৰিচয় প্ৰতিভাত হৈ উঠে 'অকণোদই' বাতৰি-কাকতৰ প্ৰকাশৰ লগে লগে। ব্ৰাউনৰ আন সকলো সাহিত্য-কৃতি বাদ দিলেও একমাত্ৰ 'অকণোদই'ৰ কাৰণেই অসমীয়া জাতি যিমান দিনলৈ জীয়াই থাকে সিমান দিনলৈ স্বৰণীয় হৈ থাকিব। অসমীয়া ভাষাত পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে সাংবাদিকতাৰ জন্ম হয় 'অকণোদই'ৰ জন্মৰ শুভলগ্নতেই।

নিউটেণ্টোমেণ্ট অনুবাদ হোৱাৰ পিছত ওল্ডটেণ্টোমেণ্টৰ অনুবাদৰ কাম মিছনেবীসকলে হাতত লৈছিল। ওল্ডটেণ্টোমেণ্ট অনুবাদ কৰোঁতাসকলৰ ভিতৰত মাইলছ ব্ৰনছন আৰু এ. কে. গাৰ্নীৰ নামেই প্ৰধানকৈ উল্লেখযোগ্য। ১৯০৩ খ্ৰীষ্টাব্দতহে ওল্ড টেণ্টোমেণ্টৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ প্ৰকাশিত হয়। মিছেছ পি. এইচ. মূৰৰ 'ফাৰ্দাৰ লিভছ ফ্ৰম মাই জৰ্নেল' নামৰ গ্ৰন্থত মূৰে গাৰ্নীৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাঞ্জলি নিবেদন কৰি লিখিছিল,

"ওল্ডটেণ্টোমেণ্টৰ অসমীয়া অনুবাদৰ বাবেই গাৰ্নী চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব।"

গাৰ্নী আছিল হিব্ৰু ভাষাৰ ডাঙৰ পণ্ডিত। সেইবাবে মূল হিব্ৰুৰপৰা তেওঁ এই বাইবেল অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। হেনৰী গোল্ডস্মিথ নামৰ এজন অসমীয়া খ্ৰীষ্টানে তেওঁক এই কামত যথেষ্ট সহায় কৰিছিল।^{৫১}

'বিহুচুৱাৰ আৰু বিচাৰকৰ্তাৰ পুথি আৰু কথৰ বিৱৰণ' (৯৮+৬ পৃষ্ঠাৰ) পুথি এখন গাৰ্নীএ ৰচনা কৰিছিল। এই পুথিখন ৰচনা কৰোঁতে অসমীয়া পণ্ডিতৰপৰা তেওঁ যি সহায় পাইছিল তাৰ বাবে কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰিছিল। ১৮৮০-৮১ খ্ৰীষ্টাব্দত 'ষোচেফৰ কাহিনী' অনুবাদ কৰে আৰু মুদ্ৰিত কৰি বিনামূল্যে বিতৰণ কৰিছিল। ১৮৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দত 'কনিবেহেকৰাৰ সাধু' নামৰ তেওঁ ৰচনা কৰা আন এখন পুথি ওলায়। ১৮৭৭ খ্ৰীষ্টাব্দত মিছ এম. ই. লেছলিৰ ৰচিত মূল বঙলা কিতাপৰপৰা 'এলোকেশী বেপ্ৰাৰ বিষয়' নামৰ উপন্যাসধৰ্মী কিতাপখন অনুবাদ কৰি উলিয়ায়। গাৰ্নীৰ পত্নীয়েও শ্ৰীমতী মুলেনৰ 'ফুলমণি আৰু ককণা' নামৰ বঙলা ভাষাৰ কিতাপখনৰ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি প্ৰশংসাৰ পাত্ৰ হৈছিল।

মিছনেবীসকলৰ সাহিত্যজগতৰ কামত একেবাৰে নেবানেপেৰাকৈ সহায় কৰিছিল খ্ৰীষ্টান ধৰ্মলৈ ধৰ্মান্তৰিত হোৱা প্ৰথম অসমীয়া নিধি লেভি ফাৰৱেলে। যদিও তেওঁৰ শিক্ষাদীক্ষা বিশেষ নাছিল তথাপি অসমীয়া সাহিত্যলৈ তেওঁ যি অৰিহণা যোগাই গৈছে তাৰবাবে তেওঁৰ নাম চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব। 'অকণোদই' কাকতত ফাৰৱেলৰ প্ৰবন্ধ-কবিতা প্ৰায়েই প্ৰকাশ হৈছিল। ১৮৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত 'ইণ্ডিয়ান পেনাল ক'ড'ৰ "ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইন" নামে অনুবাদ কৰি তেওঁৰ জ্ঞানৰ পৰিচয় দিছে। বিজ্ঞান বিষয়ক 'ইস্বেৰে শ্ৰদ্ধা বস্তুৰ কথাত শিক্ষক চাত্ৰৰ কথোপকথন' আৰু বুৰঞ্জী বিষয়ৰ "হিন্দুস্থানৰ বুৰঞ্জী" নামৰ কিতাপ দুখন লিখি ফাৰৱেলে জ্ঞাননিষ্ঠাৰ পৰিচয় দিছিল। তদুপৰি আধুনিক

^{৫১} মূৰ, মিছেছ পি. এইচ.—ফাৰ্দাৰ লিভছ ফ্ৰম মাই জৰ্নেল, পৃ. ১৭৮, ১৪২

অসমীয়া পদ্য ৰচনা কৰি আধুনিক পদ্যৰ জন্মগ্ৰণৰ সূচনা কৰিছিল। ‘অকণোদই’ কাকতত ন. ল. ফ. এই সংক্ষিপ্ত নামেৰে বিবিধ প্ৰবন্ধ, পদ্য, অনুবাদ আদি লিখাৰ উপৰিও খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰ-পুস্তিকা ৰচনা কৰি বিশেষ খ্যাতি লভিছিল। মিছনেবী গদ্য-সাহিত্যত ফাৰৱেলে নিজস্ব বৈশিষ্ট্য প্ৰদৰ্শন কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে তেওঁ লিখা ‘ত্ৰিত্ব, মহা বিচাৰৰ দিন আৰু অনন্ত কাল’ৰপৰা অংশ এটা তুলি দিয়া হ’ল—

“ত্ৰিত্ব! চিন্তা কৰা, হে বন্ধু, চিন্তা কৰা। মৰন নো কাক বোলে? জাব আগত সকলো ৰাজ্যৰ লোক অত্যন্ত ভয়েৰে উবুৰি হৈ পৰি আছে, সেয়ে মহা ভয়ানক ৰজা ত্ৰিত্ব! ত্ৰিত্বএ সৰিল আত্মা ছয়োকো বিজোগ কৰি, সৰিলক ঘোৰ একাৰৰ মাটিত লিন জাব দিএ, আৰু জিৱাত্মাক অনন্ত অদ্বিত্য জগতলৈ নিএ। মৰনেই সংসাৰৰ সকলো দুখ, সুখ, ঐশ্বৰ্য, বিভূতি, বিসয় কৰম আৰু প্ৰাণ তুল্য মিতৰ কুটুম, পিত্ৰি, মাত্ৰি, ভাই বন্ধুবৰপৰা আমাক চেন কৰে; আৰু অনন্ত কালৰ অবস্থা পাবলৈ আমাৰ ওপৰত অনৰ মোহৰ মাৰে। তেন্তে স্বৰূপেই মৰনলৈ অতি দুখৰ কথা হই। আৰু যদি তুমি সোধা, স্বৰূপকৈয়ে মই আৰু জগতখনো মৰনৰ অধীন হৈছোঁ নে?”—(অকণোদই, ১৮৫১, জাহ্নুৱাবী সংখ্যা)

এই অংশটোত ফাৰৱেলে ব্যৱহাৰ কৰা বানান পদ্ধতি অতিকৈ মন কৰিবলগীয়া। ব্ৰাউনে দেখুৱাই দিয়া বানান পদ্ধতিৰপৰা তেওঁ অকণো আঁতৰি অহা নাছিল। তৎসম শব্দবোৰৰ বানানো একে পদ্ধতিত লিখিছিল। শুদ্ধ বানানৰ সলনি লিখা কেইটামান শব্দ উল্লেখ কৰা হ’ল—

ফাৰৱেলৰ লিখা

ত্ৰিত্ব
সৰিল
বিজোগ
জিৱাত্মা
ঐশ্বৰ্য
বিভূতি
বিসয়
প্ৰাণ
পিত্ৰি
মাত্ৰি

শুদ্ধ বানান

মৃত্যু
শৰীৰ
বিরোগ
জীৱাত্মা
ঐশ্বৰ্য্য
বিভূতি
বিসয়
প্ৰাণ
পিতৃ
মাতৃ—ইত্যাদি।

ফাৰৱেলক এইবাবে আমি দোষাৰোপ কৰিব নোৱাৰোঁ। কাৰণ মিছনেবীসকলে যিভাবে কোৱা শুনিছিল সেইভাবেই লিখিছিল। কথিত আৰু লিখিত ভাষাৰ পাৰ্থক্য তেওঁলোকে প্ৰথমতে গ্ৰহণ কৰা নাছিল। গতিকে মিছনেবীসকলৰ একান্ত সেৱক হিচাপে ফাৰৱেলে তেওঁলোকক অনুসৰণ কৰাটো স্বাভাৱিক।

মিছনেবীসকলৰ অনুবাদ সাহিত্যৰ ভিতৰত ধৰ্ম প্ৰচাৰপুস্তিকা প্ৰণয়নৰ কামটো উল্লেখযোগ্য। ইংৰাজী ধৰ্ম প্ৰচাৰপুস্তিকা সেই যুগত পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ঠাইত কাম কৰা মিছনেবীসকলে ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ অঙ্গস্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰপৰা ইতিপূৰ্বে প্ৰচাৰপুস্তিকা প্ৰকাশৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হৈছে। অসম মিছনৰ বেপ্টিষ্টসকলে শদিয়াত আহি খোপনি পোতাৰ প্ৰায় দুই বছৰৰ পিছতেই ২৩০ পৃষ্ঠাৰ প্ৰচাৰপুস্তিকা প্ৰণয়ন কৰি উলিয়াইছিল আৰু ইয়াৰ ৪৮৫০ কপি ছপাইছিল।^{১২} তাৰ পিছত জয়পুৰ আৰু শিৱসাগৰৰপৰা হাজাৰ হাজাৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰপুস্তিকা ছপা হৈ ওলাইছিল।^{১৩} এই ছপা কাৰ্য্যৰ বাবে কটবৰ নাম চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব। উক্ত প্ৰচাৰপুস্তিকাবোৰৰ কিছুমানৰ নাম পায়, যেনে—“ছিওৰ বিকিউজ”, “কৃষ্ণ আৰু খ্ৰীষ্টৰ তুলনা”, “এক্সপ’জাৰ অব্ হিন্দু বিলিজন”, “স্বৰূপ আশ্ৰই”, “স্বৰ্গৰ তুল”, “নিস্তাৰৰ উপাই”, “মুক্তিৰ বাট”, “পণ্ডিত আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰক”, “গুৰু আহিল আৰু তুমাক মাতিচে”, “পাপ খেমা পোআ এজনি” ইত্যাদি। গদ্যত প্ৰচাৰপুস্তিকা লিখি উলিওৱাৰ উপৰিও পদ্যতো গীতাকাৰে বহুতো প্ৰচাৰপুস্তিকা লিখিছিল। “ব্ৰাণকৰ্তাৰ স্তৱ”, “ইশ্বৰৰ গুণকীৰ্তন”, “মহাবিচাৰৰ দিন” ইত্যাদি কিছুমান গীত হিচাপে লিখা ধৰ্ম প্ৰচাৰপুস্তিকা। এনেকুৱা গীত বচোঁতা ৩৯ জনৰ নাম পায়। এই গীত লেখকসকলৰ গীতবোৰ ‘ধৰ্মগীত’ (Hymns in Assamese) নামে ১৯২০ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশ হৈছিল। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন ডাঙৰীয়াৰ “এ ফিউ বিমাৰ্কছ অন ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ এণ্ড অন এডুকেশ্বন” গ্ৰন্থত তলত দিয়া প্ৰচাৰপুস্তিকাবোৰৰ উল্লেখ আছে—

১২ ছৱৰ্ভ, ভি. এইচ.—পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ—নৱম অধ্যায়

১৩ এ

Tracts

The True Refuge (সত্যশরণ)

1st Catechism in Assamese

2nd Ditto

The Creation and Fall (সৃষ্টি আৰু সংহাৰ)

The Deluge (মহাপ্ৰলয়)

Religious Address to the Assamese

Holy Incarnation (খ্ৰীষ্টৰ অৱতাৰ)

Letter to Mahomedans

Way of Salvation (মুক্তিৰ পথ)

Pondit and Preacher (পণ্ডিত আৰু ধৰ্মগুৰু)

Wanderings of a Pilgrim (এক যাত্ৰিকৰ ভ্ৰমণ)

Error Refuted (ভুলৰ সংশোধন)

Sacred Hymns—210 (পবিত্ৰ গীতাৱলী—২১০)

Translation of Dr. Barth's Bible Stories, by Rev.

C. Hesselmeyer. (বাইবেলৰ কাহিনী)

Juvenile Tracts.

The Beautiful Garment (ধুনীয়া পোচাকৰ কথা)

African Prince (আফ্ৰিকাৰ কোঁৱৰৰ কাহিনী)

Old Saul (বৃদ্ধ ছলৰ কথা)

Warrior Chief (যুঁজাৰ বীৰ)

Memoir of Hube (হীৰৰ কাহিনী)

Account of Ramgoti (ৰামগতিৰ কাহিনী)

Account of Rebi (ৰীবিৰ কাহিনী)

The Pious Villager (ধাৰ্মিক গঞা)

Account of Bajon (বাজনৰ কাহিনী)

Early Piety (সৰুকালৰ ধৰ্ম কথা)

Orphan Girl (মাউৰা ছোৱালী)

The Eagle's Nest (ঈগলৰ বাহ)*

চতুৰ্থ অধ্যায়**মিছনেৰীসকলৰ মৌলিক গ্ৰন্থ ৰচনা**

অনুবাদ সাহিত্যৰ বাহিৰেও মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতিৰ হকে কিছুমান মৌলিক গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি গৈছে। এই ক্ষেত্ৰত শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ বৰঙণি উল্লেখযোগ্য। ১৭৭৮ খ্ৰীষ্টাব্দত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ বিষয়া হলহেডে “এ গ্রামাৰ অব্ বেঙ্গল লেঙ্গুৱেজ” প্ৰণয়ন কৰি বঙলা ভাষাৰ প্ৰথম ব্যাকৰণ প্ৰণেতাৰূপে খ্যাতি লাভ কৰিছিল। তেওঁৰ পিছতে ডঃ কেৰীয়ে “এ গ্রামাৰ অব্ ডি বেঙ্গলী লেঙ্গুৱেজ” ৰচনা কৰি ১৮০১ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশ কৰি প্ৰভূত যশস্বাৰ অধিকাৰী হৈছে। ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰাজা ৰামমোহন বায়ৰ “বেঙ্গলী গ্রামাৰ ইন ডি ইংলিছ লেঙ্গুৱেজ” প্ৰকাশিত হয়। ডঃ কেৰী আৰু ৰামমোহন বায়ৰ ব্যাকৰণকেই আদৰ্শ হিচাপে লৈ মিছনেৰী ৰবিনছনে ইংৰাজী ভাষাৰে প্ৰথম অসমীয়া ব্যাকৰণ “এ গ্রামাৰ অব্ ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ” ৰচনা কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। ব্যাকৰণখন ৰচনা কৰাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰি ৰবিনছনে ব্যাকৰণখনৰ পাতনিত লিখিছিল—

“The country (Assam) itself is now fast rising in importance. The extra-ordinary fertility of its soil, its varied productions, among which the tea ranks as the most important—its extensive and hitherto unexplored mineral treasure all tend greatly to augment its value and to render it a highly valuable acquisition to the British Government.

An acquaintance therefore with the language of the country must be acknowledged to be important, especially to those who may enter it on mercantile speculations, for besides affording an intelligible medium of negotiation with the people, it will likewise furnish

* ওপৰৰ অসমীয়া তৰ্জমাবোৰ ডঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ দ্বাৰা সম্পাদিত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ‘অসমীয়া ভাষা’ (১৯৬৮) ৰপৰা লোৱা হৈছে।

facilities for friendly intercourse with them whereby extensive information may be gleaned respecting the commercial advantages which the country affords.

The chief aim of the following sheets is to exhibit the outlines of grammar on a reduced scale, yet so, that no material object may be passed unnoticed or ill defined. The compiler has, therefore, endeavoured to introduce nothing but what appeared important, whilst much has been omitted which was deemed to be of comparatively little value to the learner."

উক্ত কথাখিনিৰপৰা এইটো স্পষ্ট হৈ পৰে যে বৰিনছনে ইউৰোপীয়সকলৰ সুবিধাৰ কাৰণেহে ব্যাকৰণখন ৰচনা কৰিছিল। এই ব্যাকৰণখনত বৰিনছনে সংস্কৃত বৰ্ণমালাখনকেই অসমীয়া বৰ্ণমালাৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। অনুস্বাৰ আৰু বিসৰ্গক ধৰি ১৬টা স্বৰবৰ্ণ আৰু ৩৪টা ব্যঞ্জনবৰ্ণ সন্নিবিষ্ট কৰিছিল। কিছুমান বৰ্ণৰ হৰফ পুৰণি হাতে লিখা পুথিৰ আৰ্হিত লিপিবদ্ধ কৰিছিল।

বৰিনছনে ব্যাকৰণৰ উপৰিও 'ডেছক্ৰিপটিভ একাউণ্টছ' নামৰ গ্ৰন্থ লিখি অসমৰ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক ইতিহাস সম্পৰ্কে কিছুমান তথ্য দাঙি ধৰিছিল। বৰিনছনৰ কিছুমান কথা ভুল তথ্যৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। সেই কাৰণে এই গ্ৰন্থৰ সকলো কথাকেই সত্য বুলি গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰি।

মৌলিক সাহিত্য সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত বেপটিষ্ট মিছনেবীসকলৰ ভিতৰত গানীৰ নাম সৰ্বপ্ৰথমে আমাৰ মনলৈ আহে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত আধুনিক সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যৰ বীজ অঙ্কুৰিত হৈছিল গানীৰ 'কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ'ত। ৬৭ পিঠীয়া 'কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ'খন ১৮৭৭ খ্ৰীষ্টাব্দত শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা মুদ্ৰিত হৈ ওলায়। 'কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ'তেই অসমীয়া উপগ্ৰাস সাহিত্যৰ আৰম্ভ বুলি সাহিত্য সমালোচকসকলে অভিমত দাঙি ধৰিছে। 'কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ'ৰ ভাষাৰ চানেকি দেখুৱাবলৈ তলত এটা ছন্দ উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

পিতৃ—কামিনীকান্ত, তুমি কেনেকৈ আমাক সকলোকে পৰিত্যাগ কৰি আহিলা?

পুত্ৰ—বাবা, ময় হলে আপোনাসকলক ত্যাগ কৰা নাই, আপুনি মোৰ যেনে পিতৃ তেনেই আছে; ময়ো আপোনাৰ যেনে পুত্ৰ তেনেই আছোঁ। আপুনি মোক ঘৰত ৰাখিবলৈ যদি সন্মত হোৱা ময় আনন্দিত হৈ আপোনাসকলে সৈতে থাকিম।

পিতৃ—তোমাক কেনেকৈ ঘৰত ৰাখিম? তুমি মোৰ পক্ষে মৰাৰ তুল্য। তুমি আমাৰ সকলৰ পূৰ্ব পুৰুষবিলাকৰ ধৰ্ম পৰিত্যাগ কৰি মেচ্ছ ধৰ্ম আশ্ৰয় কৰিছা।

পুত্ৰ—বিশেষ বিবেচনা, বিশেষ বিচাৰ নকৰি ময় এই কাৰ্য্য কৰা নাই; ময় হিন্দুধৰ্ম বিশেষ ৰূপে দেখিলোঁ; তাতে যে আমাৰ পৰিত্ৰাণ নহব তাক নিশ্চয় ৰূপে বুজিব পাৰিলোঁ। খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম শিকিব ধৰিলোঁ, মোৰ সকলো মন্দৰ পৰা দূৰ হলোঁ। পাপ কৰি যে ঘোৰ বিপদত পতিত হৈছিলোঁ, তাৰ পৰা উদ্ধাৰ পাবৰ এটি মাথোন বাট পোৱা হলোঁ; এই নিমিত্তে বিশেষ প্ৰাৰ্থনাৰ পাছে ময় ঈশ্বৰৰ অদ্বিতীয় পুত্ৰ যিও খ্ৰীষ্টক মোৰ ত্ৰাণকৰ্তা বুলি ধৰিছোঁ তেঁৱেই মোক সকলো বিপদৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰি মোৰ সকলো পাপ থেমা কৰি, মোক অনন্ত বাতনা আৰু অনন্ত শান্তিৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব।"

গানীৰ তেওঁৰ পূৰ্বসুৰীসকলৰ বানান পদ্ধতিৰপৰা আঁতৰি আহি পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰভৃতি অগ্ৰণী পণ্ডিতসকলে সমৰ্থন কৰা বানান পদ্ধতিত লিখিছিল। তৎসম শব্দবোৰৰ বানান সম্পূৰ্ণ সংস্কৃত ভাষাৰ নিচিনা। অৰ্দ্ধ-তৎসম শব্দবোৰৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া, যেনে—'ক্ষমা'ৰ সলনি 'খেমা' পদৰ ব্যৱহাৰ। 'ৰ' আৰু 'ণ'ৰ ব্যৱহাৰো মন কৰিব লগা। 'বুঝিছোঁ' পদত 'জ'ৰ সলনি 'ঝ' ব্যৱহাৰ ভ্ৰমাত্মক। 'মই'ৰ সলনি 'ময়'ৰ ব্যৱহাৰ যদিও এই ছন্দত আছে পৰবৰ্তী অংশত মাজে মাজে 'মই' আৰু 'ময়'ৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। সেইদৰে 'আপুনি' কৰ্তাৰ লগত 'হোৱা'—এই দ্বিতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়াৰ ব্যৱহাৰ সমীচীন নহয়। বোধহয় লিখকে 'আপুনি' পদৰ পুৰুষ সন্মুখে সন্মুখ বিচাৰ কৰা নাছিল। পুথিখনৰ কোনো কোনো ঠাইত 'আপুনি' পদটো তৃতীয় পুৰুষৰ পদ বুলি গ্ৰহণ কৰিছে। 'আমাৰ সকলৰ' প্ৰকাশভঙ্গী বঙলা 'তাহাবদিগেৰ' প্ৰয়োগৰ আৰ্হিত লোৱা যেন অনুমান হয়। অথবা 'আমাৰ সকলৰ' ঠাইত 'আমাৰ সকলোৰে' লিখা হৈতেন অসমীয়া ঠাচেই হ'ল হৈতেন।

'কামিনীকান্তৰ চৰিত্ৰ'ত গল্প সাহিত্যৰ মৌলিকত্ব প্ৰস্ফুটিত হোৱাৰ দৰেই 'অকনোদই' কাকত প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে আধুনিক গল্প সাহিত্যৰো উন্মেষ ঘটে। প্ৰচাৰপুস্তিকাৰ গীতবোৰৰ বাহিৰেও 'অকনোদই'ৰ পাতে পাতে আমি বহুতো ধৰ্মমূলক আৰু ধৰ্মনিৰপেক্ষ কবিতা দেখিবলৈ পাবোঁ। ধৰ্মনিৰপেক্ষ গল্প বা কবিতাবোৰ সাধাৰণতে অসমীয়া খ্ৰীষ্টানসকলে ৰচিছিল। ফাৰৱেল সেইসকলৰ ভিতৰত অগ্ৰগণ্য আছিল। সম্ভৱতঃ 'কানিৰ বিবৰণ' নামৰ গল্পৰ স্তৱককেইটাই মিছনেবীসকলৰ প্ৰথম অসমীয়া গল্প ৰচনাৰ প্ৰচেষ্টা। ১৮৪৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জানুৱাৰীত

প্ৰকাশিত প্ৰথম ‘অকনোদই’ সংখ্যাত ওলোৱা এই পৃষ্ঠটো তলত উদ্ধৃত কৰা হ’ল।

অতি মন্দ বস্তু কানি
জি খাই বৰ অগিয়ানি,
সঞ্চিত বস্তু হই তাৰ হানি,
মুখে কই কটু বানি।
সকল লোকে থাকে জানি,
কানি খাই মন্দ প্ৰানি,
সি ন হই সংসাৰত গিয়ানি,
কথাই তাৰ অপ্ৰমানি।

অজ্ঞাতনামা কোনো মিছনেবী লেখকৰ এই পৃষ্ঠ স্তৱকত কোনো কাব্যিক ধৰ্ম নাথাকিলেও কানি বৰ বিষৰ অপকাৰিতাৰ বিষয়ে সোঁৱৰাই এই স্তৱক ছটা লিখা হৈছিল। নিজৰ মাতৃভাষাত পৃষ্ঠ ৰচনা কৰা বিমান সহজ, বিদেশী ভাষাত পৃষ্ঠ ৰচনা কৰাটো সিমান সহজ কাম নহয়। মিছনেবীসকলে অসমীয়াত পৃষ্ঠ ৰচনাৰ প্ৰয়াস কৰি সঁচাকৈয়ে প্ৰশংসাৰ পাত্ৰ হৈছে। তেওঁলোকৰ এই প্ৰয়াসত একনিষ্ঠভাৱে সহায় কৰিছিল ফাৰৱেলে। ফাৰৱেলে ধৰ্মীয় তথা ধৰ্মনিৰপেক্ষ পৃষ্ঠ ৰচনা কৰি প্ৰকৃত অৰ্থত আধুনিক অসমীয়া পৃষ্ঠ বা কবিতাৰ স্ৰষ্টা হ’বলৈ সমৰ্থ হৈছে। ফাৰৱেলে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ মহত্ত্ব মহীয়ান কৰি তুলিবলৈ প্ৰায়েই হিন্দুধৰ্মৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ধৰ্মীয় ব্যৱস্থা আদিৰ তীব্ৰ নিন্দা কৰিছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা ‘বিনই বচন’, ‘স্বৰগৰ বিবৰন’, ‘নৰকৰ বিবৰন’, ‘প্ৰভু যিচু খ্ৰীষ্টৰ অবতাৰ বিবৰন’, ‘নিস্তাৰৰ উপাই’, ‘তিৰ্থৰ বিবৰন’ আদি পৃষ্ঠবোৰ ‘অকনোদই’ কাকতত প্ৰকাশ হৈছিল। তদুপৰি ধৰ্মনিৰপেক্ষ বিষয়ৰ কবিতাতো তেওঁ পাবদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল। ফাৰৱেলৰ বাল্যকালৰ মাউৰা অৱস্থাৰ নিৰাশ্ৰয়তাই আৰু আতুৰতাই তেওঁৰ মনত গভীৰ দুখ-যন্ত্ৰণাৰ আলোড়ন তুলিছিল। সম্ভৱতঃ সেই কাৰণে তেওঁৰ হিন্দুবিদ্বেষ বৰ প্ৰকট হৈ পৰিছিল। তেওঁৰ ‘তিৰ্থৰ বিবৰন’ৰ অন্তৰ্গত ‘কামাখ্যাৰ বিবৰন’ত লিখা আছে—

“মুৰ্তি আদি কিছু নাহি, সিলৰ গুপ্তাঙ্গ,
খনিকৰে কাটি কৰিলন্ত সেহি অঙ্গ।
সোনেৰে খতাইচে তাক, দেখোঁতে সোভন,
জাত্ৰিলোক গলে তাতে কৰাই দৰ্শন ;

বেলপাত আদি কৰি দিএ তাৰ মাজ,
তিৰি লোকে দেখি তাক কৰে অতি লাজ
নিলাজ হৈয়া বোলে আপোন তিৰিক,
ভাল মতে দৰসন কৰিবি দেৱিক।”

× × ×

খ্ৰীষ্টধৰ্ম ব্যতিৰেকে কোনো ধৰ্মই মানৱ জাতিক পাপ-তাপৰপৰা পৰিত্ৰাণ কৰিব নোৱাৰে বুলি ফাৰৱেলে গভীৰভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল। ‘হয়গ্ৰিৱ, মাধৱ আৰু কেদাৰনাথৰ বিবৰন’ শীৰ্ষক পৃষ্ঠত তেওঁ লিখিছিল—

“মিচা দেৱ দেৱি, আৰু মিচা তিৰ্থ ফল,
আশ্ৰয় কৰিলে তাত হব অমঙ্গল ;
এনে মিচা ভক্তিত নাহিকে পৰিত্ৰাণ
কিন্তু তাত হ’ব সেসে বৰ অপমান।
এই হেতু ভ্ৰম এৰি হোআ গিয়ানবন্ত,
চইতানৰ মায়াত ন হবা আৰু ভ্ৰান্ত।
কৰজোৰে বোলোঁ মই মিনতি কৰিয়া
ভজা যিচু খ্ৰীষ্ট পদ মনে বিশ্বাসিয়া
এৰা, এৰা, এৰা সবে মিচা দেৱগন
পৰকালে উধাবৰ কৰিও জতন ;”

উক্ত পৃষ্ঠ ৰচনাত ফাৰৱেলে একেবাৰে বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ৰীতি অনুসৰণ কৰিছিল। পাৰ্থিৱ জগতৰ অসাৰতাই যেনেকৈ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ উপজীৱ্য সেইদৰে ফাৰৱেলৰ পৃষ্ঠতো পাৰ্থিৱ জগতৰ নশ্বৰতা পৰিস্ফুট হৈ পৰিছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বাহিৰে অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্ব প্ৰমাণিত কৰিবলৈ বেপ্টিষ্ট মিছনেবীসকলে যথাযোগ্য প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। তেওঁলোকৰ ভিতৰত বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনে অসমীয়া ভাষা অধ্যয়ন কৰি তাৰ সাৰমৰ্ম খৰচি মাৰি আয়ত্ত কৰিছিল আৰু সেইবাবেই তেওঁ অসমীয়া ব্যাকৰণ ৰচনা কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। ৰবিনছনৰ পিছতেই তেওঁৰ ‘গ্ৰামাটিকেল নোটছ অব্ ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ’ নামৰ গ্ৰন্থখনেই ইংৰাজী মাধ্যমেৰে ৰচনা কৰা দ্বিতীয়খন অসমীয়া ব্যাকৰণ। এই গ্ৰন্থখন ১৮৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দত শিৱসাগৰৰ অসাম বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেছৰপৰা মুদ্ৰিত হৈ ওলাইছিল। ১৮৯৩ খ্ৰীষ্টাব্দত পি. এইচ্. মূৰে এই ব্যাকৰণখন সংশোধন কৰি তৃতীয় সংস্কৰণ ‘গ্ৰামাটিকেল নোটছ অন এছামিজ লেঙ্গুৱেজ’ নামেৰে নগাঁৱৰপৰা

প্ৰকাশ কৰিছিল। ব্ৰাউনে কিতাপখনৰ পাতনিত অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য, বানান পদ্ধতি, বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ আদিৰ বিষয়ে পুথানুপুথি আলোচনা কৰি লিখিছিল,

“সংস্কৃতৰ বৰ্ণমালাৰ সামান্য পৰিবৰ্তন কৰি অসমীয়া বৰ্ণমালাত ৫০টা বৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে; কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনি (sounds) মাত্ৰ ৩৬টাহে।” ৫৪

ব্ৰাউনে সেইবাবে অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণমালাখন তলত দিয়া ধৰণে তেওঁৰ ব্যাকৰণত সন্নিবিষ্ট কৰিছিল—

অ	আ	ই	উ
এ	ঐ	ও	ঔ
ক	খ	গ	ঘ
ঙ	চ	জ	ঞ
ট	ঠ	ড	ঢ
ত	থ	দ	ধ
ন	প	ফ	ব
ভ	ম	য়	ৰ
ল	ৱ	স	হ

ব্ৰাউনে এই বৰ্ণমালাখন যাদুৰাম ডেকা বৰুৱাৰ ‘বেঙ্গলী ডিকছনেৰী উইথ এছামিজ ডেফিনিছন’ নামৰ অসমীয়া অভিধানৰ পাণ্ডুলিপিৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছিল। ব্যাকৰণখনৰ বিশদ বিবৰণৰপৰা বিৰত থকা হ’ল।

শ্ৰীমতী কাটাৰে লিখা ‘ভকেবুলাৰি এণ্ড ফ্ৰেজ বুক’ নামৰ কিতাপখনত অসমীয়া শব্দাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ১৮৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দত এই কিতাপখন প্ৰকাশ হৈছিল। এই কিতাপখনকেই সংশোধন কৰি শ্ৰীমতী বাৰ্ডে ১৮৬৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ‘ইংৰাজী আৰু অচমিয়া বাক্যৱলি’ নামে প্ৰকাশ কৰিছিল। এই কিতাপখনৰ দ্বিতীয় খণ্ডটো ক্লাৰ্কে সংশোধন কৰি ‘ফ্ৰেজেছ ইন ইংলিছ এণ্ড এছামিজ’ নামেৰে ১৮৭৭ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশ কৰিছিল।

বাৰ্ডৰ সংস্কৰণত অসমীয়া ভাষাৰ জতুৱা ঠাচৰ বিষয়ে বুজাবলৈ হেমিণ্টনপদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হৈছে। ইংৰাজীৰ প্ৰতিটো শব্দৰ তলতে অসমীয়া প্ৰতিশব্দ দি শেষত সম্পূৰ্ণ বাক্যটো দেখুওৱা হৈছে। তলত মাত্ৰ এটা উদাহৰণ উদ্ধৃত কৰা হ’ল—

“How far is it to the garden ?

কিমান দূৰ আছে বাৰিলৈ ?

বাৰিলৈ কিমান দূৰ আছে ?”

ইয়াত অসমীয়া বাক্য গঠন প্ৰণালীৰ প্ৰায় ১০০০ উদাহৰণ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে যদিও কিছুমান ভুল কথাও তাৰ ভিতৰত আছে। অৱশ্যে তাৰবাবে মিছনেবীসকলক দোষাৰোপ কৰিব নোৱাৰি, কিয়নো প্ৰকৃত অৰ্থত তেওঁলোক ন শিকাকহে আছিল।

শ্ৰীমতী কাটাৰে প্ৰায় ২৫০০ ইংৰাজী শব্দৰ যথার্থ প্ৰতিশব্দ দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছিল। প্ৰতিশব্দবোৰ যদিও পৰবৰ্তী কালৰ লেখকসকলে গ্ৰহণ কৰা নাছিল তথাপি কিছুমান শব্দৰ প্ৰতিশব্দ বৰ উপযোগী যেন লাগে। কিছুমান পুৰণি শব্দ তেতিয়া প্ৰায় অপ্ৰচলিত হৈ পৰিছিল। সেইবোৰ শব্দ সংৰক্ষণৰ বাবে তেওঁ চেষ্টা কৰিছিল। কিছুমান তেওঁলোকে নিজাকৈ দেশকালপাত্ৰৰ সৈতে সঙ্গতি থকাকৈ উদ্ভাৱন কৰিছিল। অলপ কেইটামান শব্দ তলত উদ্ধৃত কৰা হ’ল—

Bladder—মূতৰবাহ

Chalk—বগামটি

Devil—ভূতৰজা

Fork—মেজৰ কাইট

Grape—লতাপনিয়ল

Heathen—দেও পূজক

Hospital—বেজশাল

Rainbow—মেঘৰ ধনু

ওপৰত উল্লেখ কৰা শব্দবোৰ গঠন কৰোঁতে পুৰণি ভাষাৰ সংৰক্ষণত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা আৰু আধুনিক অপৰিচিত শব্দবোৰ যথার্থ প্ৰকাশৰ বাবে উদ্ভাৱন কৰা শব্দবোৰ সঁচাকৈয়ে মন কৰিবলগীয়া।

এই প্ৰসঙ্গত ‘অকনোদই’ কাকতত ব্যৱহৃত কেইটামান তেনেধৰণৰ শব্দ উল্লেখ কৰা হ’ল—

Light house—প্ৰদীপদ’ল

Great wall—মহাগৰ

Great Judgement—মহাসোধ

Cross—পেৰেঙ্গনি

Apostle—পাঁচনি

মিছনেবীসকলৰ ভিতৰত বেভাৰেণ্ড মাইলছ ব্ৰনছনে অসমীয়া ভাষালৈ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বৰঙণি দি গৈছে। তেওঁ অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰি অসমীয়া ভাষাৰ

অভিধান ৰচনা কৰিছিল। অভিধানখনৰ নাম দিছিল 'A Dictionary in Assamese and English—অসমীয়া আৰু ইংৰাজি অভিধান'। আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেছত শিৱসাগৰৰপৰা ১৮৬৭ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমীয়া ভাষাৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ স্বৰূপ এই অভিধানখনৰ প্ৰথম সংস্কৰণ ৱাৰ্ডে হাড়ভঙা শ্ৰমেৰে ৮০০ কপি মুদ্ৰিত কৰি উলিয়াইছিল। এই অভিধানখনত প্ৰায় ১৪০০০ শব্দ সন্নিবেশিত হৈছে।

এই অভিধানখনৰ নামপত্ৰ (title page) তলত দিয়া ধৰণৰ—

A

Dictionary in Assamese and English

অসমীয়া আৰু ইংৰাজি

অভিধান।

Compiled by

M. Bronson

American Baptist Missionary

First Edition

American Baptist Mission Press

Sibsagor

1867

(800 copies)

W. Ward, Printer

উক্ত অভিধানখন সঙ্কলন কৰোঁতে ব্ৰনছনে যিবোৰ জটিল সমস্যাৰ সমুখীন হৈছিল সেইবোৰৰ বিষয়ে লিখিছিল,

"In regard to the present work it is the first Dictionary of the language ever published, and has necessarily been a difficult task. In the fourteen thousand words here collected will be found many in daily use by the people, that no Bengali will understand..... As the language has hitherto had no standard, and has been used vaguely I am aware that this first edition, like all other first attempts of its kind, must be left more or less imperfect.

No word, however, has been allowed to pass without careful examination, and when doubts have existed the oldest and the best informed of the people have been consulted."^{৫৫}

ব্ৰনছনে তেওঁৰ সহকৰ্মী ব্ৰাউনৰপৰা পোৱা শব্দ তালিকাখনৰ বাবে কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিছে। তদুপৰি 'দ' আখৰলৈ মুদ্ৰিত শব্দ তালিকা এখনো তেওঁ পাইছিল। সম্ভৱতঃ 'দ' আখৰলৈ মুদ্ৰিত কৰা তালিকাখন অসমৰ সুসন্তান আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে পৰিকল্পনা কৰা অভিধানখনৰ এটা অংশ। ব্ৰনছনে তেওঁৰ অভিধানত সচৰাচৰ প্ৰচলিত অসমীয়া বৰ্ণমালাৰ ৫০টা বৰ্ণ গ্ৰহণ নকৰি ব্ৰাউনৰ পদাঙ্ক অনুকৰণ কৰি ধ্বনি বিশিষ্টযুক্ত ৩৬টা বৰ্ণেৰে অভিধানখন প্ৰণয়ন কৰিছিল। তেওঁ বাহুবাম ডেকা বৰুৱাৰ অভিধানৰ পাণ্ডুলিপিৰপৰা ষথেষ্ট সহায় পোৱাৰ বিষয়ে তেওঁৰ পাতনিত উল্লেখ কৰিছে।

এই অভিধানখন ৰচনাৰ প্ৰসঙ্গত ব্ৰনছনে অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্বৰ বিষয়ে 'আভাস' নামেৰে যিখিনি পাতনি অসমীয়া ভাষাত লিখিছে সেইখিনি অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য জিজ্ঞাসুসকলৰ বাবে অতিশয় অপৰিহাৰ্য বুলি বিবেচনা কৰি উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

আভাস

সকলো জাতি মানুহৰ মাজত নিজ মাত্ৰি ভাষা আদৰণিয়। সেয়ে জিমান কি খিন আৰু অসোভিত নহওক, তেও আপোন ভাষা বুলি নেৰে। বন, বিগ্ৰহ, ৰাজ্য ভগা আৰু নতুন ৰাজ্য পতা, এনে ছ'ফটনাৰ পৰা, বা নানা বিদেশি ভাষা সিকাতে মাত্ৰি ভাষাক গুচাব নোআবে। আমাৰ এই অচম দেশত ইয়াৰ প্ৰমাণ দেখা গৈছে। পূৰ্বে আহোম ৰজাসকলে এই দেশ জই কৰি, স স বচৰ ভোগ কৰিলে। তেওঁবিলাকৰ ভাষা থাম্‌তি জাতিৰ সম্বন্ধিয় এক ভাষা আছিল; কিন্তু এনে অতি আচৰিত জে ৰজাসকলৰ ভাষাই অচমিয়া ভাষাৰ একো হানি নকৰি, এতিয়া প্ৰাই সেই ভাষা আপুনি লোপ হল। এইদৰে, মান আৰু মচলমানৰ সৈন্তে বাৰে বাৰে এই দেশত ৰণ কৰি দেশৰ বহু উতপাত কৰিলে; তথাপি ভাষাৰ একো লৰ নহল। আৰু বৰ্ত্তমান কালত এই দেশ ইংলণ্ডিসকলৰ অধিন হোআত; তেওঁবিলাকে অচমিয়া ভাষাৰ প্ৰতি বিসেস সহাই নহৈ, বঙ্গালি ভাষাক নিজ মাত্ৰি ভাষা বুলি, গবৰ্ণমেণ্টৰ

^{৫৫} ব্ৰনছন, মাইলছ—এ ডিক্‌ছনেৰী ইন এছামিজ এণ্ড ইংলিছ, প্ৰিফেচ

সকলো কৰম আৰু স্কুল আদিতো সেই ভাসাকে বেৰহাৰ কৰে; তাতে আমাৰ অচমিয়া মানুহ এভাগে জিবিকাৰ উপাইৰ নিমিত্তে বহু শ্ৰমেৰে বিদেশি ভাসা সিকে; আৰু কিছু বঙ্গালি কথা লিখিব বুজিব পাৰিলে, কাচাৰিলৈ গৈ, তাত বঙ্গালি অচমিয়া ছৱাকো মিহলাই আৰজি আদি লিখি জিবিকা উলিয়াই। কাচাৰি ঘৰত দিনৰ দিঙে। হিন্দুস্থানি, বঙ্গালি আৰু কেতিয়াবা কেতিয়াবা কিছু অচমিয়া কথাও মিহলাই কাম কাজ কৰে; কিন্তু আপোন ঘৰ পৰিয়াল পোআ মাত্ৰে সুধ কপে নিজ মাত্ৰি ভাসাবে আলাপ কৰে। এইদৰে প্ৰাই ৩০ বছৰ গল, কিন্তু অসমিয়া ভাসা ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদিৰ সোঁতৰ নিচিনাকৈ ৰাজ্যৰ মাজত একেদৰে চলি আছে, আৰু আগলৈকো চলিব।

এতেকে এই দেশৰ উন্নতিৰ নিমিত্তে নিজ মাত্ৰি ভাসা উত্তম কৰিব লাগে। পূৰ্বে বঙ্গালি আদি অনেক ভাসা অতি খিন আছিল; কিন্তু এতিয়া উত্তম কৰা হৈছে; এই কপে আমাৰ এই দেশি গ্যানি লোকসকলেও নিজ মাত্ৰি ভাসাক উত্তম কৰিব পাৰে; বিসেসকৈ জিসকলে ইংৰাজি ভাসাবে ন ন গ্যান বিছা সিকিচে তেওঁবিলাকে একে আলচেবে সেই গ্যান বিছাৰ দ্বাৰাই অচমিয়া ভাসাবে নানাবিধ স্কুলৰ পুথি চাপিলে দেশত গ্যান বিছা বাহিৰ, আৰু ক্ৰমে ক্ৰমে ভাসাও উত্তম আৰু সকলোৰে মাত্ৰবস্তু হৈ জাব।

সকলো পুথিৰ মাজত অভিধান অতি প্ৰয়োজনীয়। অনেক ইংৰাজি লোকে অচমিয়া ভাসা সিকিবলৈ ইচ্ছা কৰে, আৰু অনেক অচমিয়া লোকেও ইংৰাজি ভাসা সিকিবলৈ শ্ৰম কৰি আছে। সকলোৰে উপকাৰৰ নিমিত্তে অচমিয়া ভাসাবে এই প্ৰথম অভিধান সমাপ্ত কৰিলোঁ। ইয়াত ১৪০০০ চৈধ্য হেজাৰমান শব্দ আছে; তাৰ অৰ্থ অচমিয়া আৰু ইংৰাজি, এই দুই ভাসাবে দিয়া হল। উত্তম উত্তম পণ্ডিত, আৰু জনা লোকৰ সহাই লৈছিলোঁ, আৰু অনেক বছৰৰ পৰা শব্দ গোটাই, তাৰ অৰ্থ লিখা হৈছে, তাতো কোনো কথাৰ সন্দেহ লাগিলে, অহা অনেক জনা লোকে সৈতে বিচাৰ কৰা গল; তেওঁ ইয়াত জি অসুখ ওলাই, পণ্ডিত-সকলে তাত দোষ নধৰি আমাক জনালে বৰ উপকাৰ মানিম; আৰু পুনৰ্বাৰ চাপোঁতে তাক সংসোধন কৰা জাব।

ইংৰাজি আৰু অচমিয়া ভাসাবে এই পুথিৰ দুটিয় ভাগো আৰম্ভন কৰা গৈছে। ইতি ॥

জিলা নগাওঁ আচাম
সন ১৮৬৭ ইং তাং ১২ আগষ্ট

এম. ব্ৰহ্মন

ব্ৰনছনৰ উক্ত পাতনিখন পঢ়িলেই আমাৰ সততে চকুত পৰে যে তেওঁ ইংৰাজী ভাষাৰ ঠাচৰপৰা মুক্ত হ'ব পৰা নাছিল। তদুপৰি অভিধানখনৰ নামপত্ৰত তেওঁ 'অসমিয়া' শব্দটো প্ৰয়োগ কৰি পুনশ্চ পাতনিত 'অচমিয়া' শব্দটো লিখাটো বিসঙ্গতিপূৰ্ণ যেন লাগে। অৱশ্যে পাতনিখনৰো এঠাইত "অসমিয়া" শব্দটোৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। অৱশ্যে ইংৰাজী ASSAM শব্দটোৰপৰা বিশেষণ পদ কৰোঁতে মানুহে যেনেভাৱে উচ্চাৰণ কৰা শুনিছিল বা তেওঁলোকে যিদৰে উচ্চাৰণ কৰিছিল তেনেদৰে লিখা যেন অনুমান হয়। যদিও 'অকনোদই'ৰ বানান পদ্ধতি সংস্কাৰ সাধন ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছিল তথাপি তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ নিজস্ব বানানবীতিৰপৰা মুক্ত হওঁতে যথেষ্ট সময়ৰ আৱণ্টক হৈছিল যেন অনুমান হয়। সেই কাৰণেই অভিধানখনত মিছনেবীসকলৰ বানান পদ্ধতি অনুসৰণ কৰিছিল।

ব্ৰনছনে অভিধানখনত অবলম্বন কৰা পদ্ধতিৰ নিদৰ্শন হিচাপে কেইটামান শব্দ তলত উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

অকিৰ্তি—a জসম্মা হিন, দুৰ্ণাম, অখ্যাতি, without renown, infamous.

অকিৰ্তিম—a সুধ, ভাঁজ নাইকিয়া, দ্ৰিঢ়, genuine, real, unalloyed, pure.

অকুমাৰি—s গাভৰু চোআলি, ডেকেৰি, a girl under the age of puberty.

অকুলিন—a অজাতি নিচ জাতিয়া, আন কুলিয়া, of low caste, unprivileged, untitled, ignoble.

অক্ৰিতগ্য—a সলাগ নোলোআ, উপকাৰ নমনা, unthankful, ungrateful.

অখিওআ—s থোকৰপৰা আখি থহোআ, the act of separating the several clusters of a bunch of fruit.

অখ্যই—a খ্যই নোহোআ, অবিনাসি, জাউতিজগিয়া, unwasting, imperishable, undecaying, everlasting.

অখ্যম—a অসমৰ্থ, সক্তিহিন, নোঅৰা, unable, insufficient.

এই প্ৰসঙ্গত এটা বৰ পৰিতাপৰ বিষয় উল্লেখনীয়। উৎকট বঙালীসকলে ব্ৰনছনৰ অভিধানখন এখন বঙলা অভিধান আখ্যা দি চৰকাৰক পতিয়ন

নিয়াবলৈ যত্ন কৰিছিল। অভিধানখনৰ ৬৮৮টা শব্দ বাছি লৈ তাৰে ৫৯১টা শব্দ বঙলা ভাষাৰ শব্দ বুলি তেওঁলোকে দাবী কৰিছিল। চৰকাৰে অভিধানখন বঙলা ভাষাৰ কৃতবিত্ত পণ্ডিত ৰমেশচন্দ্ৰ দত্তলৈ পঠাই তেওঁৰ অভিমত বিচাৰিলে। তেখেতে নিঃসঙ্কোচে অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা বুলি অভিমত দাঙি ধৰি এখন স্মাৰকপত্ৰ চৰকাৰৰ হাতত দাখিল কৰি বঙালীসকলৰ বড়বড় ব্যৰ্থ কৰিছিল। তেখেতৰ স্মাৰকপত্ৰত দিয়া মন্তব্যৰ অংশবিশেষৰ মুকলি অনুবাদ তলত দিয়া হ’ল—

“এই অভিধানখনৰ প্ৰায় ৬০ পৃষ্ঠা পঢ়ি...মই বাৰে বাৰে নিজকে এটি প্ৰশ্ন কৰিছোঁ—এজন অসমীয়াই অসমীয়া শব্দ লিখা বা উচ্চাৰণ কৰাৰ লগে লগে কোনো বঙালীয়ে তাক বুজি পাবনে?

...

‘অ’ আখৰেৰে আৰম্ভ হোৱা বহু সংখ্যক শব্দক বঙালী বুলি চিহ্নিত কৰা হৈছে; আনফালে ‘আ’ ‘ই’ ‘ঈ’ ‘উ’ৰে আৰম্ভ হোৱা অতি কম সংখ্যক শব্দক বঙালী বোলা হৈছে। মোৰ বিশ্বাস ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ এইটোৱে যে ই (অৰ্থাৎ ‘অ’ আখৰটো) বহুলভাৱে প্ৰয়োগ হোৱা এটা সংস্কৃতৰ নঞাৰ্থক শব্দাংশ (Prefix) (ইংৰাজী-un-ৰ দৰে) আৰু অপ, অব, অনু, অধি, অভি আদি ‘অ’ৰে আৰম্ভ হোৱা বহুতো সংস্কৃতৰ উপসৰ্গত ব্যৱহৃত হয়।

মই মাত্ৰ ইয়াকেই কব পাৰোঁ যে অভিধানৰ শব্দবোৰ পঢ়ি গলে ছটা ভাষাৰ সাদৃশ্য দৰাচলতে থকা সাদৃশ্যতকৈ অধিক যেন লাগে, কিয়নো অভিধানত এটা শব্দ মাত্ৰ এবাৰহে লিখা হয়। আনফালে কথা-বতৰা আৰু কিতাপত চুটি আৰু প্ৰচলিত শব্দবোৰৰ প্ৰয়োগ সংস্কৃতীয়া দীঘল শব্দতকৈ অধিক। যথার্থতে এনে চুটি আৰু প্ৰচলিত শব্দৰ ক্ষেত্ৰতেই বঙলা ভাষা অসমীয়া ভাষাতকৈ সম্পূৰ্ণ পৃথক; আনফালে দুয়োটা ভাষাতে উভয় ভাষাৰ মূল উৎস সংস্কৃতৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা শব্দবোৰৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

এই কথা উল্লেখ কৰা উচিত হব যে বাৰম্বাৰ যত্ন কৰা সত্ত্বেও উক্ত অভিধান খনৰ অসমীয়া পাতনিখনৰ মৰ্মমাত্ৰও মই বুজিব পৰা নাই।

মোৰ এজন বহু বছৰৰ সুপৰিচিত অসমীয়া বন্ধু* আছে; তেখেতে অসমীয়াৰে কথা কলে অথবা অসমীয়া কবিতাৰপৰা উদ্ধৃতি দিলে মই একো বুজি নাপাওঁ।”

* আনন্দৰাম বৰুৱা—প্ৰথম অসমীয়া চিভিলিয়ন।

এই অভিধানখন যেতিয়া প্ৰকাশ হৈছিল সেই সময়ত অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ কাণ্ডাৰী হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱে প্ৰথিতযশা লেখক হিচাপে আত্মপ্ৰতিষ্ঠা কৰি অসমীয়া ভাষাৰ বানান পদ্ধতি সম্পৰ্কে মিছনেবীসকলৰ সৈতে যুঁজ কৰিছিল। ব্ৰনছন চাহাবে তেওঁৰ অভিধানখনৰ এখন হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলত, বৰুৱাদেৱে অভিধানখনৰ বানান পদ্ধতি আৰু কিছুমান শব্দৰ অৰ্থ অশুদ্ধ বুলি দুৰ্বোৰ প্ৰতিবাদ জনালে। তেওঁ ‘হেমকোষ’ৰ পাতনিত লিখিছে, “...তাৰ বৰ্ণবিহ্বাস সমূলি অশুদ্ধ আৰু অৰ্থৰ কথাতো সি যেনে হব লাগে তেনে ,নাহোৱা হেতু অসমীয়া শিকোঁতাবিলাকৰ তাৰপৰা একো উপকাৰ হোৱা নাই, আৰু নহয়ো।”

বৰুৱাদেৱৰ প্ৰতিবাদৰ পিছত কোনো মিছনেবীয়ে অভিধানখনৰ দ্বিতীয় সংস্কৰণ উলিয়াবলৈ সাহস নকৰিলে।

এই প্ৰসঙ্গত এটি কথা উল্লেখযোগ্য যে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো অসমীয়া লোকে মিছনেবীসকলৰ বানান পদ্ধতিৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ কৰাৰ ফলত মিছনেবীসকলৰ প্ৰধান মুখপত্ৰ স্বৰূপ ‘অকনোদই’ৰ বানান পদ্ধতি ১৮৬১ খ্ৰীষ্টাব্দত সলনি কৰিবলৈ বাধ্য হয়। ‘অকনোদই’ নামটোকে ‘অকণোদয়’ কৰি পেলাইছিল। ইয়াৰ পিছত তেওঁলোকৰ প্ৰকাশিত অগ্ৰাণ্য পুথিবো বানান পৰিবৰ্তন কৰিছিল।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱে কেৱল প্ৰতিবাদ কৰিয়ে ক্ষান্ত থকা নাছিল। তেওঁ ১৮৫৯ খ্ৰীষ্টাব্দতে ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ ৰচনা কৰি অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণমালা আৰু বানান পদ্ধতিৰ সবিশেষ ব্যক্ত কৰিছিল। এই ব্যাকৰণখন মিছনেবী-সকলে তেওঁলোকৰ শিৱসাগৰৰ প্ৰেছৰপৰাই ছপাই উলিয়াইছিল। তেওঁৰ জীৱিত কালতেই এইখন ব্যাকৰণৰ তৃতীয় সংস্কৰণ ওলাইছিল। ইয়াৰ উপৰিও হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠাৰ হেতু দিনে-নিশাই পৰিশ্ৰম কৰি অসমীয়া ভাষাৰ অক্ষয় কীৰ্ত্তিস্তম্বস্বৰূপ ‘হেমকোষ’ সঙ্কলন কৰি উলিয়ায়; কিন্তু অৰ্থাভাৱত ছপাব নোৱাৰিলে। তাৰ পিছত ‘সংক্ষিপ্ত হেমকোষ’ নামে সৰু আকাৰৰ আন এখন অভিধান প্ৰণয়ন কৰিছিল; সিও একে কাৰণতেই “বাহিৰলৈ ওলাব পৰা নাই, ভিতৰতে ভেঁকুৰিছে” বুলি বৰুৱাদেৱে আক্ষেপ কৰিছিল। কিন্তু অদম্য উৎসাহী বৰুৱাদেৱে ছাত্ৰসকলৰ হিতাৰ্থে ‘পঢ়াশলীয়া অভিধান’ নামে সৰু অভিধান এখন প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছিল। তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছত তেতিয়াৰ ডেপুটি কমিছনাৰ পি. আৰ. গৰ্ডন আৰু পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ

গোস্বামীৰ আশাশুধীয়া চেষ্টাৰ ফলত ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰথম তাণ্ডবণ প্ৰকাশিত হয়।

এই প্ৰসঙ্গতে ব্ৰহ্মচৰ্য চাহাবৰ অভিধানত সন্নিবিষ্ট কৰা আৰু হেমচন্দ্ৰ-বৰুৱাদেৱৰ অভিধানত সন্নিবিষ্ট কৰা একে শব্দৰ কেইটামানৰ তুলনামূলক বানান তলত উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

ব্ৰহ্মচৰ্যৰ অভিধান

অংশ

অক্ৰিতগ্য

অদিশ্য

অনিচই

ইচা

শাস্ত্ৰীয়

হেমচন্দ্ৰৰ অভিধান

অংশ

অকৃতজ্ঞ

অদৃশ্য

অনিশ্চয়

ইচ্ছা

শাস্ত্ৰীয়

বক্তাৰ মুখেৰে উচ্চাৰিত শব্দবোৰকেই ব্ৰহ্মচৰ্য লিখিত ৰূপ দিছিল; আনফালে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই শব্দৰ মূল আৰু ব্যুৎপত্তি বিচাৰ কৰিহে বানানবোৰ লিখিছিল।

ওপৰত উল্লেখ কৰা মৌলিক কিতাপবোৰৰ বাহিৰেও মিছনেবীসকলৰ অভিজ্ঞতাৰাশিৰ ভেটিত ৰচিত কেইখনমান মূল্যবান গ্ৰন্থই তেতিয়াৰ অসমৰ সমাজ ব্যৱস্থা, ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতি আদিৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট আলোকপাত কৰে। ই. ডব্লিউ. ব্ৰাউনৰ “অল ডি ওৱাৰ্ল্ড কিনি” (১৮৯০); শ্ৰীমতী পি. এইচ. মুৰৰ “টুৱেন্টি ইয়াৰছ ইন আসাম” (১৯০১); শ্ৰীমতী ওৱাৰ্ডৰ “এ থ্ৰিফ্ছ অব আসাম” (১৮৮৪); শ্ৰীমতী পি. এইচ. মুৰৰ, “ফাৰ্দাৰ লিভছ ফ্ৰম মাই জৰ্ণেল” (১৯০৭) আদি উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ। ইতিপূৰ্বে ব্ৰাউন, গাৰ্ণী, ফাৰৱেল প্ৰভৃতিয়ে সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা মৌলিক গ্ৰন্থবোৰৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হৈছে।

এই প্ৰসঙ্গত মিছনেবীসকলে অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন বিষয়ৰ যিবোৰ পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰি স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ দূৰ কৰিছিল তাকো উল্লেখ কৰা উচিত হ'ব। ‘অকনোদই’ কাকতত এই পাঠ্যপুথিবোৰৰ বিজ্ঞাপন প্ৰকাশ হৈছিল। তদুপৰি আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনদেৱৰ “এ ফিউ ৰিমাৰ্কচ অন ডি এছামিজ লেঙ্গুৱেজ এণ্ড অন এডুকেছন”ত মিছনেবীসকলে ৰচনা কৰা

স্কুলীয়া ছাত্ৰৰ উপযোগী কিতাপবোৰৰ তালিকা পোৱা যায়। তলত যিবোৰ স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিৰ নাম পোৱা যায় সেইবোৰৰ নাম দিয়া হ'ল—

- ১। “বাৰে মতৰা, অব্ এছামিজ প্ৰাইমাৰ, ইনট্ৰডাক্টৰী টু ডি ফাৰ্ট ৰিডিং বুক”—মূল্য এক অনা।
- ২। “ফাৰ্ট ৰিডিং বুক ইন্ এছামিজ” (সচিত্ৰ)—মূল্য দুঅনা।
- ৩। “এলিমেন্টাৰী এৰিথমেটিক, ইন এছামিজ, ফাৰ্ট পাৰ্ট” (সচিত্ৰ) বা “প্ৰথম গণনা”—মূল্য দুঅনা।
- ৪। “এলিমেন্টাৰী এৰিথমেটিক, চেকেণ্ড পাৰ্ট” বা “দ্বিতীয় গণনা”—মূল্য আঠ অনা।
- ৫। “অব্ ৰেচেষ্টাৰ্ছ প্ৰাইমাৰ ইন্ ইংলিছ”—মূল্য চাৰি অনা।
- ৬। “জিওগ্ৰাফী অব্ এছিয়া” বা “ভূগোলৰ বিবৰণ”—মূল্য চাৰি অনা।
- ৭। “এছামিজ ৰিডিং বুক ফৰ স্কুলছ”—মূল্য ২ টকা।

(ইয়াৰ ভিতৰত ‘অকনোদই’ত প্ৰকাশিত ‘অসম বুৰঞ্জী’ ধাৰাবাহিক খণ্ডবোৰ একেলগে সন্নিবিষ্ট আছে)

এইবোৰৰ উপৰিও ঢেকিয়াল ফুকনদেৱৰ তালিকাত তলত দিয়াবোৰৰ নাম পোৱা যায়—

- (১) সাধু কথা—ফেব্ লছ
- (২) পদাৰ্থবিজ্ঞা—নাছাবেল ফিলছফী এণ্ড নাছাবেল হিষ্টৰী

ওপৰত উল্লেখ কৰাবোৰেই একমাত্ৰ পাঠ্যপুথি আছিল তেনে নহয়, উপযুক্ত তথ্যপাতিৰ অভাৱত সকলোবোৰৰ নাম উল্লেখ কৰিব পৰা নহ'ল।

এই প্ৰসঙ্গত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ নামো স্মৰণীয়। তেওঁ “ডি ফ্ৰেণ্ড অব্ ইয়ং আসাম” বা ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ’ নামেৰে দুখণ্ড গ্ৰন্থ সমাচাৰ-চন্দ্ৰিকা প্ৰেছৰপৰা ১৯৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশ কৰি স্কুলীয়া ছাত্ৰৰ পাঠ্যৰ অভাৱ দূৰ কৰিছিল। ইয়াৰ পিছত ভাষা-বিবাদৰ যেতিয়া অন্ত পৰিছিল তেতিয়া হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে কেইবাগৰাকী পণ্ডিতে অসমীয়া ভাষাৰ পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰি অসমীয়া ভাষাৰ অধ্যয়ন সূচল কৰিছিল।

সাংবাদিকতা আৰু 'অকনোদই'

সাংবাদিকতাৰ ক্ষেত্ৰতো শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ অৱদান সমগ্ৰ ভাৰতৰ ভিতৰতে উল্লেখযোগ্য। 'তেওঁলোকৰ প্ৰকাশিত 'সমাচাৰ দৰ্পণ' নামৰ বাতৰিকাকতত (১৮১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মে' মাহৰপৰা এইখন প্ৰকাশ হৈছিল) অসমৰ বা-বাতৰি সদায়েই প্ৰচাৰিত হৈছিল। অসমীয়া ভাষাত আমেৰিকান বেপ্টিষ্টসকলে বাতৰিকাকত উলিয়াবলৈ শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰপৰাই অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল।

বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ আন সকলো অৱদানৰ বিষয়ে এৰি থ'লেও একমাত্ৰ "অকনোদই" কাকতৰদ্বাৰাই মিছনেৰীসকল অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য জগতত চিৰ-স্মৰণীয় হৈ থাকিব। শ্ৰীৰামপুৰ মিছনেৰীসকলে সংবাদপত্ৰৰ মাধ্যমেৰে বিদৰে পাশ্চাত্যৰ জ্ঞান-বিজ্ঞান-সভ্যতাৰ বাতৰি ভাৰতীয় বিশেষকৈ বঙ্গদেশৰ অধিবাসীসকলৰ ওচৰত উপস্থাপিত কৰিছিল, সেইদৰে অসমৰ বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকলেও ছপাশাল লগত লৈ আহি অসমবাসীৰ মাজত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰৰ অভিলাষেৰে অসমবাসীৰ হুৱাবলিত পাশ্চাত্যৰ ভাবধাৰা, জ্ঞান-বিজ্ঞান, সাহিত্য-কলাৰ সঁফুৰাটো খুলি দিছিল। অসমীয়াই এই সঁফুৰাটোৰ সৌভত নতুন উৎসাহ-উদীপনা লাভ কৰিছিল। মিছনেৰীসকলে অসমত উপস্থিত হোৱাৰ দহ বছৰ হোৱাৰ লগে লগে ১৮৪৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জানুৱাৰী মাহত শিৱসাগৰৰ আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছন প্ৰেছৰপৰা "অকনোদই সংবাদপত্ৰ" শিৰোনামাৰে প্ৰথম অসমীয়া বাতৰিকাকতখন প্ৰকাশ কৰে। প্ৰথম সংখ্যাত লিখা আছিল—

"The Orunudo, A monthly paper devoted to Religion, Science, and General Intelligence, is printed and published at the Sibsagar Mission Press, by O. T. Cutter, for the American Baptist Mission in Asam. Price one rupee per annum, in advance, or one and a half at the end of the year."

১৮৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৫ জুলাই তাৰিখে বেভাৰেণ্ড ডেনফৰ্থ আৰু ৱাৰ্ডে মফাট মিলছলৈ লিখা চিঠিৰপৰা জনা যায় যে 'অকনোদই'খন প্ৰথমতে বাতৰিকাকতৰ আকাৰত প্ৰকাশ হৈছিল আৰু পিছত আলোচনীৰ (magazine) আকাৰত প্ৰকাশ হৈছিল। তেওঁলোকে লিখিছিল,

"The periodical was formerly issued in the ordinary newspaper form but has lately been enlarged and published in a magazine form of about 16 pages."^{৫৬}

১৮৫১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ 'অকনোদই'ৰ জানুৱাৰী সংখ্যাৰ নামপত্ৰত (title page) লিখা আছিল—

"অকনোদই সন্বাদ পত্ৰ. The Orunudo, A monthly magazine devoted to religion, Science, and General intelligence. 1851 Sibsagar, ASAM. Printed at the American Baptist Mission Press."

ওপৰত উল্লেখ কৰা কথাখিনিৰপৰা বুজা যায় যে 'অকনোদই' কাকতখন ১৮৪৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ বাতৰিকাকতৰ আকাৰত প্ৰকাশিত হৈছিল আৰু ১৮৫১ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা মিছনেৰীসকলে অধিক বিষয়বস্তু অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে আৰু খুব সম্ভৱ স্কলবোৰত সংবৰ্দ্ধনৰ সুবিধাৰ বাবে কাকতখন আলোচনীৰ আকাৰত প্ৰকাশ কৰিবলৈ লৈছিল। আলোচনীখন প্ৰকাশ কৰাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি সুদৃঢ় কৰা আৰু সেইবাবে ভৱিষ্যতে ছাত্ৰ তথা পাঠকৰ ব্যৱহাৰৰ উপযোগীকৈ আলোচনীৰ আকাৰত প্ৰকাশ কৰাৰ অন্তিম কাৰণ হ'ব পাৰে। ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ প্ৰকাশিত 'অকনোদই' বাতৰিকাকতৰ সংখ্যাবোৰো পিছত একে চন-তাৰিখ দি আলোচনী আকাৰত মুদ্ৰিত কৰি উলিয়াইছিল বুলি কোনো কোনোৰে ভাবে।

এই প্ৰসঙ্গত এটি কথা মন কৰিবলগীয়া যে যেতিয়া ভাষা-বিবাদৰ আলোড়নে গোটেই অসমতে খলক তুলিছিল তেতিয়াই মিছনেৰীসকলে এই আলোচনী বা বাতৰিকাকতখন প্ৰকাশ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতিৰ হকে আৰু অসমীয়া যে এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা তাক প্ৰতিপন্ন কৰাৰ উদ্দেশ্যে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। কাকতখন অতি জনপ্ৰিয় হৈ উঠিছিল আৰু অধিক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিবলৈ মিছনেৰী ডেনফৰ্থ আৰু ৱাৰ্ডে মফাট মিলছৰ ওচৰত তেওঁলোকৰ ১৮৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৫ জুলাইৰ পত্ৰত কাকতখনৰ অধিক প্ৰচলনৰ্থে ডাক মাচুল বহিত কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰি লিখিছিল—

And though it is furnished to the subscribers at the mere nominal price of one rupee a year, still from the poverty of the people, or more properly their inability to appreciate at present the value of information, the number of subscribers, beyond the circle of Government offices and natives connected with the court is very small. It would be needless to say that the avails of these subscriptions furnish only a small fraction of the expense of publication. But though so few are willing to *pay* for the paper, *most* are very eager to obtain it when distributed gratuitously; and as far as we can learn, they are read with interest. The mission would increase the amount of gratuitous distribution, but find the matter of postage a serious difficulty. They already pay nearly 60 rupees a year postage on this gratuitous circulation, and to increase the circulation as much as desirable would require three times this amount, an expense which the mission can hardly afford to meet.

Allow us then in behalf of the mission to solicit of Government the favor of having all those papers which are designed for gratuitous circulation forwarded free of postage in the province."

মফাট মিলছে মিছনেৰীসকলৰ সদিক্কাৰ ভূয়সী প্ৰশংসা কৰিও তেওঁলোকৰ প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰা নাছিল, কিয়নো তেনে ব্যৱস্থাই প্ৰশাসনত আউল লগোৱাৰ সম্ভাৱনা অতি বেছি; কিন্তু চৰকাৰক এই আলোচনী কিছু-সংখ্যক ক্ৰয় কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিছিল।

"অকনোদই" কাকত প্ৰকাশৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যলৈ নতুন আলোড়ন আহিল। পুৰণি সাহিত্যৰ ভাবধাৰাৰ ঠাইত নতুন দৃষ্টিভঙ্গীৰ অৱতাৰণা হ'ল। পাশ্চাত্য জগতৰ জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ সোঁত অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰবাহিত হ'বলৈ ধৰিলে। উনবিংশ শতিকাৰ তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ দশকতেই শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ সাংবাদিকতাৰ অনুপ্ৰেৰণাত বঙলা সাহিত্য জগততো আলোচনী-বাতৰি কাকত আদিৰ প্ৰচাৰ অধিক হৈ পৰিছিল। সেইবোৰৰ প্ৰভাৱে 'অকনোদই'ত পৰোক্ষভাৱে পৰিছিল। 'অকনোদই'—এই নামটোও বিশেষ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

অকণৰ পোহৰত জগতৰ অন্ধকাৰ দূৰ হোৱাৰ দৰে 'অকনোদই' কাকতৰ পোহৰত অজ্ঞানৰূপ অন্ধকাৰ অসমীয়া জাতিৰ মাজৰপৰা আঁতৰ হ'ব বুলি আশা কৰিয়েই কাকতখনৰ নামকৰণ কৰা যেন অনুমান হয়। উৰিয়া ভাৱতো অকণোদয় নামৰ বাতৰিকাকত এখন সেই সময়ত ওলাইছিল।

এই কাকতখন উনৈশ শতিকাৰ অষ্টম দশক পৰ্যন্ত চলিছিল। কাকতখনৰ শেষ সংখ্যা কেতিয়ালৈ ওলাইছিল সেই সম্পৰ্কে বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন মত প্ৰকাশ কৰি আহিছে। শ্ৰীমতী এছ. আৰ. ৱাৰ্ডে 'এ গ্লিমছ অব্ আসাম' নামৰ গ্ৰন্থত ১৮৮০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ কাকতখন প্ৰকাশ হোৱা বুলি লিখিছে—“This useful little sheet (Orunudo) came to an end in December 1880.”^{৫৭} আনফালে উইলিয়ম হলটনে “এ চেঞ্চুৰী অব্ লিটাৰেৰী ৱৰ্ক ইন আসাম” নামৰ গ্ৰন্থত ১৮৮৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ 'অকনোদই' ওলাই থকা বুলি লিখিছে। শ্ৰীমতী ৱাৰ্ডৰ উক্তি বিশ্বাসযোগ্য, কিয়নো তেওঁৰ কিতাপখন ১৮৮৪ খ্ৰীষ্টাব্দত প্ৰকাশিত আৰু দ্বিতীয়তে মিছনৰ প্ৰেছটো ১৮৮২ খ্ৰীষ্টাব্দত আসাম টি কোম্পানীয়ে কিনি নাজিৰালৈ স্থানান্তৰ কৰিছিল।^{৫৮}

'অকনোদই' কাকতৰ সম্পাদক প্ৰথমতে কোন আছিল এই সম্পৰ্কে ড° মহেশ্বৰ নেওগ প্ৰমুখ্যে পণ্ডিতসকলৰ বিভিন্ন মত। ই. ডব্লিউ. ব্ৰাউনৰ “ডি হোল ওৱল্ড কিনি” (১৮৮০) নামৰ কিতাপখনত লিখা আছে—“In January, 1846, Mr. Brown prepared the first number of the 'Orunudo' which he edited in the Assamese language during most of his remaining years at Sibsagar.”

১৮৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৩ ফেব্ৰুৱাৰীত নাথান ব্ৰাউনে অসম এৰি গুচি যায়। সেই বছৰৰ জানুৱাৰী মাহত ডেনফৰ্থে সম্পাদকৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে। ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আগষ্ট মাহৰ অষ্টম সংখ্যা 'অকনোদই'ৰ ৮ পৃষ্ঠাত ব্ৰাউনৰ নাম সম্পাদক হিচাপে মুদ্ৰিত হৈ ওলাইছিল।^{৫৯} ডেনফৰ্থৰ পিছত যথাক্ৰমে এছ. এম. হুইটিং, উইলিয়ম ৱাৰ্ড, ক্লাৰ্ক, শ্ৰীমতী এছ. আৰ. ৱাৰ্ড, এ. কে. গাৰ্ণী অকনোদইৰ সম্পাদক আছিল।

'অকনোদই' কাকতখনৰ মূল্য ইমান বেছি আছিল আৰু জনপ্ৰিয়তা ইমান আছিল যে বেপ্টিষ্টসকলে ১৮৫৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ খণ্ড খণ্ডকৈ বন্ধা আকাৰত 'অকনোদই' কাকতখন প্ৰকাশ কৰিছিল।

৫৭ ৱাৰ্ড, এছ. আৰ.,—এ গ্লিমছ অব্ আসাম পৃ. ১৬

৫৮ এ—পৃ. ২১০

৫৯ জৰ্ণেল অব্ ডি ইউনিভাৰছিটি অব্ গোহাটী, XXVI—XXVII, পৃ. ১৩৬

“অকনোদই”ৰ বিষয়বস্তু ধৰ্ম আৰু ধৰ্মনিৰপেক্ষপ্ৰধান আছিল। দেশ-বিদেশৰ বা-বাতৰি, দেশ-বিদেশৰ মানুহবোৰৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, জীৱন নিৰ্বাহ পদ্ধতি, পাশ্চাত্য জগতত আবিষ্কৃত বিজ্ঞান আৰু বস্তুপাতিৰ সংবাদ, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ আদিৰ নতুন কথা, ইউৰোপীয় আৰু হিন্দু ধৰ্মৰ পৌৰাণিক কাহিনী, খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ উপযোগিতা আৰু উপকাৰিতা, পুৰণি অসমীয়া পুথিৰ কথা, কিতাপ-পত্ৰৰ সমালোচনা, অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্ব আদিৰ বহুল আলোচনাই “অকনোদই”ত স্থান পাইছিল। তদুপৰি কাকতখন জনপ্ৰিয় কৰাৰ উদ্দেশ্যে অসমীয়া বাটৰে হতুৱাই কিছুমান ছবিৰ সাঁচ তৈয়াৰ কৰি উলিয়াইছিল আৰু কিছুমান ছবি “ডি ইলাষ্ট্ৰেটেড লণ্ডন নিউজ”ৰ ছবিৰ আৰ্হিত সাঁচ কটাই লৈ “অকনোদই”ত ছপাইছিল। মিছনেসীকলে “অকনোদই”ত গল্পৰ সমধিক বিষয়বস্তু সন্নিবিষ্ট কৰিছিল। গল্পৰ স্থানো কম নহয়। ‘চাপাখানাৰ বিবৰন’ নামৰ পৃষ্ঠটোত অসমীয়া বাটৰে পটুতাৰ বিষয়ে লিখিছিল—

“অকনউদই মध्ये नक्का जत आहे,
दिने दिने चाबिजने ताहाक काटिचे।
पाँच चई दिने ताक तैयार करई,
हुई एक बाब विने आक नि दिवई।”

বেভাৰেণ্ড ব্ৰাউনে আগভাগ লৈ অসমীয়া হাতেলিখা পুথি উদ্ধাৰ কৰাৰ বিষয়ে ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰা হৈছে। তেওঁৰ যত্নতেই কেবাখনো আহোমৰ দিনৰ বুৰঞ্জী ‘অকনোদই’ত ছপা হৈ ওলাইছিল।

মূল আহোম ভাষাত লিখা ‘দেওধাই অসম বুৰঞ্জী’খন অসমীয়া ভাষাত ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জী’ নামেৰে সৰ্বমুঠ ২২টা ছেদত ‘অকনোদই’ কাকতত ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আগষ্ট মাহৰপৰা প্ৰকাশিত হৈছিল। ১৮৪০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত নাথান ব্ৰাউনৰ তত্ত্বাবধানত আহোম ভাষাৰপৰা অসমীয়া ভাষালৈ উক্ত বুৰঞ্জীখন তৰ্জমা কৰা হৈছিল। খুব সম্ভৱ এই পুথিখন তৰ্জমা কৰোঁতে নিধি লেভি ফাৰৱেলৰ যথা সম্ভৱ সহায় কৰিছিল। এই পুথিখনৰ পাণ্ডুলিপিৰ এঠাইত নিধি লেভি ফাৰৱেলৰ নামচহী থকা বুলি ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে উল্লেখ কৰিছে।^{৬০} ১৮৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জানুৱাৰী মাহৰপৰা জুলাই পৰ্যন্ত মুঠ ৮টা ছেদত “কামৰূপৰ বুৰঞ্জী”খন ছপা হৈ ওলাইছিল। ড° সূৰ্য্যকুমাৰ

ভূঞাদেৱে “লক্ষ্মীসিংহৰ বুৰঞ্জী”খন ‘অকনোদই’ কাকতৰ ১৮৬০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ সংখ্যাবোৰত ওলোৱা বুলি লিখিছে।^{৬১}

এই বুৰঞ্জীবোৰ ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ হোৱাৰ ফলত সেই যুগত অসমৰ পঢ়ুৱৈ সমাজ তথা বাহিৰৰ পঢ়ুৱৈসকলে আহোম যুগৰ সভ্যতা আৰু সংস্কৃতি সম্বন্ধে বহুতো তথ্য জানিব পাৰিছিল। আনফালে গ্ৰীছ, মিছৰ, চীন, আৰব আদি দেশৰ ভৌগোলিক আৰু ঐতিহাসিক বিবৰণ, ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী আদিৰ প্ৰবন্ধাৱলীয়ে অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজৰ মনৰ দিগন্ত বহল কৰিছিল।

‘অকনোদই’ত প্ৰকাশিত বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে ওপৰত চমুকৈ উল্লিখাই অহা হৈছে। ‘অকনোদই’ত থও থওকৈ ওলোৱা মৌলিক আৰু অনূদিত প্ৰবন্ধাৱলী পিছত কিতাপ আকাৰে প্ৰকাশিত হৈছিল।

‘অকনোদই’ৰ লেখকসকলৰ সম্পূৰ্ণ নামৰ উল্লেখ প্ৰায়েই নাই। কিছুমান সাংস্কৃতিক চিন, যেনে ॥, *, ... আদি আৰু ইংৰাজী ভাষাত প্ৰচলিত সংক্ষিপ্ত নামৰ প্ৰচলন ‘অকনোদই’ত পোৱা যায়। প্ৰায়বোৰ লেখকৰ নাম অ. চ. ক., অ. ল. ম., ন. ল. ফ., জি. ব., ক. বা. আদিৰ নিচিনা সংক্ষিপ্ত নামেৰে সূচিত হৈছিল। অৱশ্যে কিছুমান লেখকৰ সম্পূৰ্ণ নামো পোৱা যায়। লেখকসকলৰ ভিতৰত খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হোৱা বহুতো অসমীয়া লোক আছিল। অৱশ্যে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, গুণাভিৰাম বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰভৃতি প্ৰবীণ অনা-খ্ৰীষ্টীয়ান অসমীয়া লেখকসকলৰ প্ৰবন্ধ এই কাকতত প্ৰকাশ হৈছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাদেৱে মিছনেবীসকলৰ বানান পদ্ধতি সমূলি গ্ৰহণ কৰা নাছিল আৰু সেইবাবে ব্ৰাউন আৰু নিধি লেভি ফাৰৱেলৰ সৈতে যুঁজ কৰি থাকিবলগা হৈছিল। বৰুৱাদেৱে তন্ত্ৰ আৰু তৎসম শব্দাৱলীৰ বানান ব্যুৎপত্তিগতভাৱে লিখাৰ পদ্ধতি আছিল আৰু অৱশেষত ১৮৬১ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা বৰুৱাদেৱৰ বানান পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিবলৈ মিছনেবীসকল বাধ্য হৈছিল। এনেকি তেওঁলোকে ‘অকনোদই’ নামটো সলনি কৰি ‘অকনোদয়’ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। এইদৰেই অসমীয়া মাগুভাষাৰ বানান পদ্ধতিৰ পৰিবৰ্তন ঘটল আৰু আধুনিক অসমীয়াৰ মূল ভেটি দৃঢ় কৰা হ’ল।

‘অকনোদই’ কাকতে অসমীয়া ভাষাত সংবাদ সেৱা কিদৰে আগবঢ়াইছিল তাৰ চানেকি হিচাপে কেইটামান অংশ তলত উদ্ধৃত কৰা হ’ল :

“ইংৰাজি ১৮৪৪ সনৰ ২৭ জানোআৰি তাৰিখত সনিবাৰে আন্দাজ বেলি

এপৰ ডেবপৰ উঠাৰ সময়ত, ভাটি ফালৰপৰা কাকতি ফৰিঙ্গবোৰ আহি মোকাম সিবসাগৰ পাই উজাই গৈছিলে। কিন্তু সেই ফৰিঙ্গবোৰ জি পোনে জাই, পকা মোতকৈও অধিক ঘনে জাই, আকাশ দেখিবলৈ নোপোআকৈ মেঘৰ নিচিনা ঢাকি জাই, আৰু বতাহৰ সদৃশ ভেঁ ভেঁকৈ জোআ সবদ সুনিবলৈ পাই, আৰু অতিসই ওখকৈ উৰিব পাৰে; আৰু সেই ফৰিঙ্গবিলাকৰ এটাইৰে একে বৰন একেৰিও লৰচৰ নাই।.....

আৰু আগৰ কালৰ বুৰা বুৰা মানুহবিলাকৰ মুখৰপৰা সুনিচিলোঁ বোলে মানব দিনৰ পূৰ্বে এইকপে কাকতি ফৰিঙ্গ উজাইছিলে, পিচে আমাৰ দেশত নানাকপ ছৰ্গতি গল। মানে দেশ ললে, মবানে অসম বজাৰ দেশ লুটিলে; বজা, বৰ গোহাই, বুৰা গোহাই আৰু ফুকন বৰুআ আদি কবি বিসয়াবোৰৰ বিসই বাসনা গুচি লৰবাঙ্গ তৰবাঙ্গ হল, আৰু দেশত বৰ মাউৰ আৰু মহা আকাল হৈছিল, এইদৰে ছৰ্গতি হোআতে কেতবোৰ মানুহ খাবলৈ নে পাই অতি দুখেৰে মৰিল।

“...এই নিমিতে আপদৰ চিন দেখাবলৈ পূৰ্বৰ মতেৰে কাকতি ফৰিঙ্গ ওলাইছে; ...এতিয়া প্ৰাই দুই বচৰ হল, কিন্তু আমাৰ দেশত একো আপদ ইম্বৰে দিয়া নাই;.....”

—‘অকনোদই’ জুন সংখ্যা ১৮৪৬ খ্ৰী.

উক্ত ছেদটোত তেতিয়াৰ যুগৰ মানুহক অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰে কিদৰে আবৰি ৰাখিছিল তাৰ প্ৰতিচ্ছবি ফুটি ওলাইছে। সেই অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ দূৰ কৰাৰ ইচ্ছিতো ছেদটোত প্ৰকাশ কৰা হৈছে। “বাক্যৰ গাঁঠনি সৰল, যতি চিনৰ প্ৰয়োগৰ কাৰণে অৰ্থ উলিয়াবলৈ উজু।” প্ৰকাশভঙ্গী সাবলীল।

“গুআহাটি নগৰত ২৫ আগষ্ট তাৰিখত ভিল্‌তা নামেৰে এক কলিতা মানুহৰ ঘৈনিএকে বচৰেকিয়া মান লৰা জনিক মাটিত সূআই থৈ পানি আনিবলৈ নৈ লৈ গ’ল। সেই সময়ত বাপেক ভিল্‌তাই ঘৰত সূই আছে; লৰাক কান্দিবৰ সূনি উঠি খৰি ফালিবলৈ ধৰিলে; পাছে লৰা কান্দি কান্দি থকাত তাক নিচুকাব নোঅৰাত খঙ্গ উঠি কুঠাৰেৰে তাৰ ডিম্বিত একোৰ মাৰিলে। তেতিয়াও কান্দি থকাত সি মাৰিবৰ মনেৰে আৰু একোৰ মাৰি আপোনাৰ জিএকক বধ কৰিলে। সেই দোসৰ কথাত তাক ধৰি শ্ৰীযুত ৰাওলেট মাজিস্ট্ৰেট চাহাবৰ আগলৈ আনিবলৈ পাঁচজন পঞ্চায়তৰ দোআৰাই সোধ হলত সিবিলাকে তাক বধ কৰা বুলি মৰনদণ্ড যোগ্য হোআ লিখিলে। পাচে শ্ৰীযুত মাজিস্ট্ৰেট

চাহাবে নিজামত আদালত বিবেচনালৈ সেই কথা সোধাই দি বধ কৰাটক ফাঁচি নি দি জনম ফাটক বা দেশান্তৰ হ’বলৈ জেন আগ্যা দিব, এই নিবেদন কৰিলে। কিন্তু নিজামত আদালতত তিনিজন সোধাক চাহাবে এই কথা সূনি, সিবিলাকৰ অকল এজনে সেই কথাত মান্তি হৈ অচমিয়া লোক অসভ্য হৈছে বুলি জনম ফাটক মাথোন দিবলৈ ক’লে; আন দুজন সোধাকএ তাক উচিত নেদেখি সেই দুই মানুহক ফাঁচি দিবলৈ আগ্যা কৰিলে।

—‘অকনোদই’ জানুৱাৰী সংখ্যা ১৮৫১ খ্ৰীষ্টাব্দ

উক্ত ছেদটোৰপৰা, ইংৰাজ শাসনত গ্ৰায়বিচাৰ কিদৰে হৈছিল আৰু দোষীক শাস্তিদান কৰাৰ ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে জানিব পাৰোঁ।

পাশ্চাত্য জগতত আবিষ্কৃত বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিজ্ঞাই সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক জীৱনত কেনে প্ৰভাৱ পেলাইছিল তাৰ উদাহৰণ স্বৰূপে তলত ভাপেৰে চলোৱা নাৱৰ বাতৰি এটা উদ্ধৃত কৰা হ’ল—

“ষ্টিম জাহাজ আৰু ষ্টিম নাৱৰ এনে গুণ আছে, মানুহৰ হাতে বঠা, চৰি ধৰি বাব নে লাগে, আৰু আন নাৱৰ নিচিনাকৈ গুণ নে টানি বা পাল ন তৰিলেও জাহাজ বা নাও কলৰ দোআৰাই জাই। তাৰ ভিতৰত জন্ত আছে, তাতে পানি উতলাই, আৰু সেই উতলা পানিৰ ষ্টিম, অৰ্থাত ভাপে কলত লাগি আৰু দুই কাথৰত থকা বৰ ঘিলা অতি বেগেৰে ঘূৰি তাতে বঠাবোৰ নিচিনাকৈ পানিত চৰিয়াই জাহাজ চলাই থাকে; কিন্তু বঙ্গালি বা আন নাওবোৰক হলে কেতিয়াও সেইকপ বেগে চলাব নোআৰে। আৰু যেতিয়া অসম দেশলৈ আহিব লাগে তেতিয়া কেৱল গুআহাটলৈ পাওঁতেই বাটত এমাহ ডেৰ মাহৰ কম ন হই, আৰু কেতিয়াবা তাতকৈও অধিক দিন লাগে। চাপাখানাৰ আখৰ অনা নাও এখন কলিকতা মাৰ্চ মাহত এৰি, চাৰি মাহ মানৰ মূৰতহে গুআহাট পালেহি, আৰু গুআহাটৰপৰা বৰ্তমান মাহৰ ৩০ তাৰিখলৈকে সিবসাগৰ পোআই নাই। এতিয়া কলিকতাৰপৰা বেপাৰি লোকে অহা জোআ কৰি বা কেবল বস্ত্ৰ অনা নিয়া কৰি, অসম দেশৰ বেহা কৰিবলৈ বৰ ভাল হৈছে, আৰু অতি বেগে পাবহি; আৰু জি জি মানুহ কলিকতালৈ জাব খোজে সি এমাহত ঘূৰি আকও গুআহাটলৈ আহিব পাৰে।”

—অকনোদই চেপ্তেম্বৰ সংখ্যা ১৮৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দ

কানি বৰবিষে অসম উচ্ছন্ন কৰা কথা সকলোৰে জানে। কানিৰ অপকাৰিতাৰ বিষয়ে ‘অকনোদই’ কাকতত সঘনে বহুতো প্ৰবন্ধ ওলাইছিল।

ইংৰাজ চৰকাৰেও কানি খোৱা নিষিদ্ধ কৰি আইন জাৰি কৰিছিল। কানিৰ বিষয়ে লিখা এটা ছেদ তলত পাঠকসকলৰ বিনোদনৰ কাৰণে উল্লেখ কৰা হ'ল—

“...কানীৰ কাৰণেই দেশ নষ্ট আৰু উচ্ছন্ন হৈ গৈছে। মানুহবিলাক অলপ দিন হে মাথোন জীয়াই থাকে, কাৰণ কানী খোৱা হেতুকেই শৰীল নিৰ্কলনী আৰু তাৰ জীৱৰ বসবো হানি হোৱাত সকলোবিধ ৰোগে শীঘ্ৰে ধৰেহি আৰু পাচে ঔষধৰ দ্বাৰায়ো একো ফল নধৰে আৰু সুস্থ হ'বলৈকো অতি কঠিন।”

—‘অকনোদই’ জুন সংখ্যা ১৮৬১ খ্ৰীষ্টাব্দ

ওপৰৰ ছেদটোৰ বানান পৰিবৰ্তন মন কৰিবলগীয়া। ইতিপূৰ্বেই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ প্ৰভাৱত মিছনেবীসকলে যে বানান পদ্ধতি সলনি কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল তাক উল্লিখিত হৈছে। এই প্ৰসঙ্গত ‘অকনোদই’ কাকতৰ ৯ম বছৰৰ এপ্ৰিল ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ চতুৰ্থ সংখ্যাত অকনোদইৰ বানান পদ্ধতি সম্পৰ্কে নাথান ব্ৰাউনে “ষ্টাইল এণ্ড মোদ অব্ স্পেলিঙ” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত লিখা কথাখিনি প্ৰনিধানযোগ্য। তাৰ অংশ এটা উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

“ভাষা লিখোঁতে, আখৰৰ জিমান জাতি তিমানহে লিখিব লাগে; একে জাতিৰে দুই তিনি প্ৰভেদৰ সকাম নাই। জ, য়, জ্ব এই দুইবো একেটা উচ্চাৰণ; এই হেতুকে অন্তস্থ য়ৰ বাহিৰে আন য় নিলিখোঁ। শ, ষ, স তিনিটাৰ একে মাত; শ্ৰী জীৱ একো ভেদ নেদেখোঁ; আমি কেৱল স হে লিখোঁ। ন, ৭ আৰু হ্ৰস্ব দিৰ্ঘতো এইদৰে বুজিবা। ভাষাত ৰণ নো বোলে, বন হে বোলে; পানী হলে পানি বোলে, পাপীৰ ঠাইত পাপি; কুলৰ ঠাইত কুল; হৃদ্যৰ ঠাইত হৃজ বা হৃকজ। আৰু ৰেফৰ পাছত এটা আখৰ দুটাকৈ দুফুটে। পৰ্কত নোবোলে; পৰ্বতহে বোলে; সৰ্ক, ধৰ্ম, কৰ্ম, মৰ্ম, মুখত নোলাই; সৰ্ব, ধৰ্ম, কৰ্ম, মৰ্ম নাইবা ধৰম, কৰম, মৰম, এই ৰূপে ওলাই। শ্লোক লিখিলে সংস্কৃতৰ ভাৱেৰে অৱশ্ৰে লিখিব লাগে; ভাষাত হলে আমাৰ দাই ন ধৰিবা।”

উক্ত কথাখিনি যথার্থতে অতি যুক্তিসঙ্গত নহয়নে বাক?

এইদৰে আমি ‘অকনোদই’ৰ পাত লুটিয়াই চালে অসমীয়া জাতিৰ জীৱনত কেনেকুৱা প্ৰভাৱ পৰিছিল তাক উদ্ঘাটন কৰিব পাৰোঁ অৰ্থাৎ আমি সেই যুগৰ সামাজিক ইতিহাস উদ্ধাৰ কৰিব পাৰোঁ।

‘অকনোদই’ৰ প্ৰকাশ বন্ধ হোৱাৰ পিছতো মিছনেবীসকলে অসমীয়া ভাষাত আলোচনী প্ৰকাশৰ আশা ত্যাগ কৰা নাছিল। এ. কে. গাৰ্ণীৰ সম্পাদনাত ‘দীপ্তি’ নামৰ এখন আলোচনী প্ৰকাশ হৈছিল। শ্ৰীমতী পি. এইচ. মুৰে

‘ফাৰ্দাৰ লিভছ ফ্ৰম মাই জৰ্ণেল’ (১৯০৭) নামৰ কিতাপৰ ১৭৮ পৃষ্ঠাত লিখিছিল, “মিষ্টাৰ গাৰ্ণী যোৱাৰ পিছত আমাৰ ক্ষুদ্ৰ মাহিলি আলোচনী ‘দীপ্তি’খন ৰেভাৰেণ্ড বগছ আৰু বাবু হেনৰী গোল্ডস্মিথে যোৰহাটত সম্পাদনা কৰিব।”

‘অকনোদই’ কাকতে অসমৰ প্ৰতিজন শিক্ষিত ডেকাকে প্ৰভুতভাৱে অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল আৰু সেই অনুপ্ৰেৰণাৰে উদ্বুদ্ধ হৈ বহুতো উদ্বোধনী অসমীয়া সংবাদ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত আগভাগ লৈ কেবাখনো জনপ্ৰিয় আলোচনী আৰু বাতৰিকাকত প্ৰকাশ কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত “ডি আসাম বিলাসিনী”, ‘আসাম মিহিৰ’, ‘অসম দৰ্পণ’, “অসম দীপিকা”, “চন্দ্ৰোদয়”, “ডি আসাম নিউজ”, “মো”, “বিজুলী”, “জোনাকী” আদি উল্লেখযোগ্য।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু অসমীয়া জাতিৰ জীৱনত ‘অকনোদই’ কাকতে যি অভাৱনীয় প্ৰভাৱ পেলালে তাক বৰ্ণাই শেষ কৰিব নোৱাৰি। মুঠতে সূৰ্যৰ পোহৰত জগত উদ্ভাসিত হৈ পৰাৰ দৰে ‘অকনোদই’ৰ আলোকত সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিৰ সত্তাটো আলোকিত হৈ পৰিছিল।

এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখনীয় যে মৌলিক সাহিত্য, অনুবাদ সাহিত্য আৰু সাংবাদিকতাৰ মাধ্যম হিচাপে আধুনিক অসমীয়া গল্পই মিছনেবীসকলৰ আপ্ৰাণ চেষ্টাৰ ফলত যি ৰূপ ল'লে সি আধুনিক গল্প সাহিত্যৰ আধাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। এই গল্প সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে জ্ঞানৰ সাহিত্য (Literature of knowledge) আৰু সৃষ্টিধৰ্মী ভাৱৰ সাহিত্য (Literature of power) অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰবাহিত হ'ল; তাৰ লগতে পাশ্চাত্য ভাবধাৰা, জ্ঞান-বিজ্ঞান, ইতিহাস আদিৰ প্ৰভাৱ অসমীয়া সাহিত্যত আৰু অসমীয়া লেখকসকলৰ ওপৰত পৰিবলৈ ধৰে। ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ অকনোদই যুগৰ সকলোবোৰ ৰচনাতে ভালকৈয়ে যে পৰিছিল তাক আগতেই কৈ অহা হৈছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে মিছনেবী সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ প্ৰসঙ্গত লিখা উক্তিখিনি উদ্ধৃত কৰাৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰিলোঁ। তেখেতে “অসমীয়া ভাষা” শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত লিখিছিল,

“তেওঁলোকে আমাৰ ভাষাক এটি সুৰ শিকাই গ'ল। সেই সুৰটি আগেয়ে অসমীয়া ভাষাই নাজানিছিল। ই পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ নিজা সম্পত্তি, তাক পাছৰীচাহাবসকলে সাত সাগৰ তেৰ নৈ পাৰকৈ আনি ভাৰতবৰ্ষৰ ভাষাবোৰক শিকাই দিলেহি। বৰ্তমান যুগৰ ভাৰতবৰ্ষীয় আন আন সাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যৰো য'ত টোকৰ মাৰা এই বিলাতী সুৰটিৰ গুণগুণনি শুনিবলৈ পাবা।”

উল্লেখ কৰি অহা সকলো অৱদানৰ উপৰিও মিছনেবীসকলে স্কুল প্ৰতিষ্ঠা কৰি আৰু পাঠ্যপুথিকে ধৰি শিক্ষাৰ উপযোগী পুথি অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰি অসমৰ শিক্ষা জগতলৈ অপৰিমেয় অৰিহণা যোগাই গৈছে। ব্ৰহ্মচৰ্য চাহাবে নগাঁওত প্ৰতিষ্ঠা কৰা “অৰ্ফান ইন্সটিটিউট” নামৰ অনুষ্ঠানটোৱে অনাথ শিশু তথা স্ত্ৰীশিক্ষাৰ দিশত এক নতুন পোহৰ বিলাইছিল। সামাজিক কুসংস্কাৰ দূৰীকৰণ, পাশ্চাত্য চিকিৎসা পদ্ধতিৰ প্ৰবৰ্তন, বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে খেতি-বাতি কৰা আদি বিষয়তো মিছনেবীসকলে যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলাইছিল।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু অসমীয়া জাতিৰ উন্নতিৰ হকে মিছনেবীসকলে ঊনৈশ শতিকাত যি অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল তাৰ বাবে তেওঁলোক অসমৰ ইতিহাসত চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব।

গ্ৰন্থপঞ্জী

Albough, D. M.	Between two centuries, New-york city 1935.
Anderson	Christian Education in India
Bandopadhyaya, B. N.	<i>Bangla Sāmayik Patra.</i> 1818-1868 <i>Sambad Patre Sekaler Katha.</i>
Barpujari, H. K.	Political History of Assam, vol. I 1826-1919
....	Assam in the Days of Company.
Barua, B. K.	<i>Arunodair Dhalphat.</i>
....	A History of Assamese Literature
....	<i>Asamia Bhasha,</i> Gauhati, 1949.
....	A Cultural History of Assam.
Barua, Gunabhiram	<i>Asam Buranji</i>
....	<i>Anandaram Dhekial</i> <i>Phukanar Jivan Charitra.</i>
Barua, Hem	Assamese Literature
Barua, Hemchandra	<i>Hemkosh,</i> 3rd edition, Sibsagar, 1955.
....	<i>Atma Jivan Charit</i>
Barooah, N. K.	David Scott in North East. India, New Delhi 1970.

Goswami Hemchandra	<i>Asamiya Bhasha,</i> Jonaki Vol. IV
....	Typical Selections from Assamese Literature Vol. I
....	Descriptive Catalogue of Assamese Manuscript.
Goswami, P.	<i>Kamini Kantar Charitra,</i> A. K. Gurney.
....	Sahltya aru Jivan
Hamilton, Francis	An Account of Assam.
Holmes, E. M.	Sowing Seed in Assam, New York, 1925.
Hooper, J. S. M.	Bible Translation in India, Pakistan and Ceylon. Oxford University Press, 1963
Hunter, W. W.	A Statistical Account of Assam, 1879.
Jenkins, Captain F.	Dairy and Notes of Captain F. Jenkins, 1837-41, 1868.
Joshi, V. C.	Rammohan Roy and the Pro- cess of Modernization in India, 1975.
Kakati, B. K.	Assamese : Its formation and Development.
Kakati, Sarbeswar	Ancient Assamese Script.
Kaye	History of Christianity in India.
Lahiri, R. M.	Annexation of Assam.
Mackenzie, A.	History of the relations of Government with the hill tribes of the North East Frontier of Bengal. Cal. 1884.
M' Cosh, John	Topography of Assam, 1837.

Marsman, J.	The Life and Times of Carey ; Marsman and Ward embracing a History of Serampore Mission.
Meenakshisundaram, Dr. K.	The Contribution of European Scholars to Tamil.
Medhi, Kaliram,	Asamiya Vyakaran aru Bhashatattva.
Merriam, E. F.	A History of American Baptist Mission, 1913.
Moore (Mrs) P. H.	Twenty years in Assam, Nowgong, 1901.
Neog, Dimbeswar,	New Light on the History of Asamiya Literature, Gauhati, 1962.
....	<i>Asamiya Sahityar Buranjit Bhumika.</i>
....	Growth of Assamese Language, Gauhati, 1964.
Neog, M.	<i>Asamiya Sahityar Ruprekha.</i>
....	Anandaram Dhekial Phukanar Asamiya Bhasha, 1968.
Nicholl, G. F.	Manual of the Bengali Language Comprising a Ben- gali Grammar and Lessons, with various Appendices including An Assamese Grammar, 1885.
Pemberton, R. B.	Report on the Eastern Frontier of British India, 1835.
Pathak Sushil Madhab	American Missionaries and Hinduism, 1967.

- Poddar, Arabinda Renaissance in Bengal
quests and Confrontations,
Simla, 1970.
- Potts, E. Daniel British Baptist Missionaries
in India 1793—1837
Cambridge University Press,
1967.
- Prasad, Bisweswar Ideas in History.
- Ritcher A History of Mission in
India.
- Rabinson, William A Descriptive Account of
Assam.
- A Grammar of the Assamese
Language, Serampore Press,
1839.
- Sarma, S. N. Asamiya Sahityar Itibritta
Gauhati, 1971.
- Sahityar Abhash, Gauhati.
1963.
- Sarma, Benudhar. Maniram Dewan, Gauhati.
Pandit Hem Chandra
Goswami Rachanavali, 1972.
- Sen Gupta, K. P. The Christian Missionaries
in Bengal, 1793—1833.
- Smith, Geogx The Life of William Carey
shoemaker and missionary
1909.
- Sudmerson, F. W. Notes on Assamese Lan-
guage and Literature, 1908.
- Sword, V. H. Baptists in Assam, 1936.
- Wade, J. P. An Account of Assam.
- Walker, F. William Carey, Missionary
Pioneer and Statesman,
1926.
- Ward, (Mrs) S. R. A Glimpse of Assam, 1884.

Reports, Letters, Journals etc.

- American Board, First Ten Annual Report.
- The Assam Mission of the American Baptist Mission-
ary Union Papers and Discussion of the Jubilee Con-
ference 1886, 1889, 1895.
- Assam Secretariate—Letters issued to the Government
Vol. I, 1834-35.
File No 471; Assamese Language
1862-73.
- Baptist Missionary Magazine—1838-58.
- Bengal Educational Proceedings, General Department,
1854-55.
- Bengal Public Consultations, 1834.
- Bengal Political Proceedings, 1833, 1834.
- Bijuli 1892-93.
- Calcutta Christian Observers, Vol. IV, 1835.
- Calcutta Review Vol. XIX (1850) &
Vol. XXIII (1854)
- General Report on Public Instruction, Assam, 1874
onward.
- General Committee of Public Instruction, Bengal,
1838 onward.
- General Report of Public Instruction, Bengal 1844-74.
- Indian Antiquary Vol. XXV, 1896.
- Journal of the University of Gauhati,
Vol. XXIV-XXVIII.
- Missionary Register, 1835-43.
- Periodical Accounts of Serampore Mission, 1821-1839.
- European Series, 1827-34.
- Report on the Province of Assam.
(A. J. Moffat Mills), 1853.
- Report of the American Baptist Mission in Assam
for 1845.
- Resolutions, General Department, Education,
Calcutta 1872-74.

1934, Vol. 2, p. 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 9

14-5281, 1975, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679,

